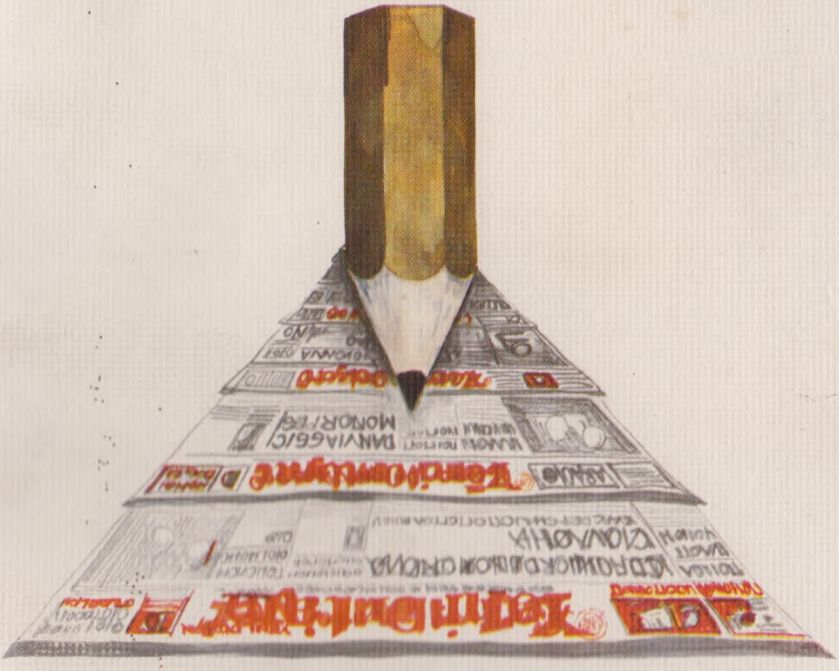
6

erol toy

GÜNÜ GÜNÜNE

GÜNÜ GÜNÜNE

erol toy

yalçın YAYINLARI

GÜNÜ GÜNÜNE

EROL TOY

BİLİM/BELGE/İNCELEME - DİZİSİ - 2

6

1. Basım — Mart 1981

yalçın YAYINLARI

GÜNÜ GÜNÜNE / Erol Toy / Kapak: Necip Damar / Kapak film; Can Grafik / Cilt: Oruç Mücellithanesi / Tomurcuk Basım Tesislerinde dizildi, basıldı / Yalçın Yayınları: Klodfarer Cad. No. 24 D. 3-4-5 TÜRBE - İSTANBUL

GÜNÜ GÜNÜNE

EROL TOY

GİRİŞ YERİNE

Batı toplumlarının kalkınma sancıları uzun sürmüştür. Doğal gelişmelerinin hızı bunu gerektirdiğinden. Batı feodalitesinin elinden egemenliği alan kapitalist sınıf, bunun bütün gereklerini yerine getiren bir yükseliş çizgisi izlemiştir. Serflerin, özgür zenaatkârlar haline gelmesi bile, yüzyıllar sürmüştür... Fernand Braudel onaltıncı yüzyıl Akdeniz'ini, Lucien Febvre Büyük Fransız Devrimini, Bertrand Russel Ortaçağ Avrupa'sını irdelerken, hep aynı çizginin tanıklarını getirmişlerdir. İlk özgür zenaatkârlarla, ilk Engizisyon uygulamalarının çakışması göz önünde bulundurulacak olursa, Batı tarihinin dersi gözler önüne seriliverir... Onikinci yüzyılda başlayan sancının, Engizisyonun ilk burjuva devrimiyle ortadan kalktığı İngiltere süreci bile tüyler ürperticidir. Cromwell, dayandığı kapitalist sınıfla, aristokrasinin İngiliz İmparatorluğu üzerindeki egemenliğine son verirken, burjuvazi, geleceğin İngiliz Demokrasisini kaldırabilecek ölçüde palazlanmıştı. 1645'lerden, 1789'lara uzanan bir oluşum ise Fransız burjuvalarının sancılanma sürecini belirler. Elbette öykünme ve özlem duygularını da... Büyük Fransız Devrimiyle birlikte ölümsüzlük kazanan Voltaire'ler, Diderot'lar, Rousseau'lar bu öykünmenin anıtsal tanıklarıdırlar. Kardinal de Retz'in anıları o günlerin Fransasını günü gününe izleyip, bize bildirir... Kavgaları, çalkantıları, çatışma ve çakışmalarıyla, aydınlar arası çekişmelerin günlük levhaları bütün sıcaklığıyla sarar belleğimizi. Ama sonuç!.. Onikinci yüzyılda başlayan bir sancının, onyedi ve onsekizinci yüzyıllarda büyük doğumlarını yaparak, doğasının gerektirdiği mecralarda akmasıdır... Feodalite çatlamış, darbeler, karşı darbeler, yeni-

den yeniden işletilen Engizisyon işkenceleri, İngiltere'de Cromwell'in, Fransa'da Direktuar ve Napolyon'un gelişini, hatta ordan alarak Rusya Çarlığı ile Avusturya Macaristan ve Osmanlı İmparatorluklarının yıkılışlarını engelleyememiştir. Çünkü, Batı, doğal yolları uzun sancılar çeke çeke yürüdüğünden, alt sınıfın egemenliğe yükselişi düzenli olmuş, Doğu kalıtsal yapısıyla gelişmenin darbesine dayanamadığından çatır çatır yıkılmıştır.

Ve bu yıkıntıdan çıkanlar, olağanüstü bir atılım gücüyle, teknolojinin olanaklarını da zorlaya zorlaya kendilerine özgü modeller oluşturmuşlardır. Kimi, sosyalist kalkınma modelini seçmiş, kimi karma ekonomik modeli ve kendi bünyelerine uygun biçimler verdirme çabasıyla gecikmişliklerinin arasını kapatmaya davranmışlardır. Günümüzde bile işgal altında bulunan Japonya ve Almanya'nın İkinci Dünya Savaşından sonraki bu işgale dayanan mucizevi kalkınmalarını saymazsak, kalkınma yolunda çeşitli deneylerin ortasında bulunuyoruz. Elbette bu deneyler, teknoloji ile birlikte ideoloji kompradorluğunu da birlikte getiriyor. Ülkelerin seçtikleri modele göre, teknolojileri nasıl oluşuyorsa, ideolojilerinin de oluşması kaçınılmaz. Bunun için de, özellikle ideoloji oluşturması gerekli aydın kesimlerin kendi aralarındaki çelişkiler, kişisel sürtüşmeler gibi görünebiliyor. Batı, buhardan petrole geçişinde teknolojisini kendisi ve üstelik doğal gelişme sonucu ürettiğinden, ideolojisi de bütünlük taşıyor. Doğu ise, yine işgal altındaki Jopanya sayılmazsa, değişik modellerin teknolojisine ve bu yüzden de ideolojik akımların kompradorluğuna soyunuyor.

İşte bu yüzden de, komprador rekabetin, komprador sürtüşmeleri ideolojiye de yansıyor. Ve güncel olayların değerlendirilmesi, sürekli çalkantıların ortasında alabildiğine güçleşiyor. Teknoloji ithalinin, ideoloji ithaliyle bütünleşmesi ya da çelişmesi, ekonomik çıkmazlarla, düşün çıkmazlarını birlikte getiriyor. Çünkü gelişmiş toplumların üçyüz yılda yaşadıklarını otuz yılda aşmaya koşulmuşsunuz. Üstelik, doğal akış içinde bütünlük gösteren yıkılışın etkisiyle ayrılık göstermeye durmuş. Batı toplumları sancılanırken, bir tek yavru için

kuluçkaya yatıyorlardı. Doğu toplumları ise iki ayrı yöntemle karşı karşıyalar... Bunların arasında bir sentez denemesi geçiren ülkemiz, üstelik bu deney daha çok yeniyken, başka türküler çağırmaya başlamış. Karma Ekonomi denilen ve güncel kapitalizmin bir kurtuluş simidi gibi yapışmaya yöneldiği olgu ilk deneyini Mustafa Kemal'le Türkiye'de vermiş. Onbeş yıllık bir deneme, ekonomik oluşumda, yukarıdan beri sözünü ettiğimiz olgular göz önünde bulundurulursa, insan yaşamının bir günü gibidir. 60 - 70 yıllık denemelerin bile geçiş adıyla tanımlandığı ekonomik oluşumlarda, onbeş yıllık bir süreç, süre bile sayılmaz. Yine de, yapısal uygunluk ne denli etkin olmalı ki, bu onbeş yıllık deneyim ardından gelen otuzbeş yıllık yıkma çabası başarılı olamamıştır. 1980'lerin sonuna gelindiğinde, teknolojisi komprador bile olsa, yerli girdilerden ve ideolojisinin yerli olmasından ötürü Kamu İktisadi Sektörü, dimdik ayakta kalabilmiştir. Bu örnek, hepimizin durup düşünmesini gerektirecek ölçüde açık ve kesindir. Yine de, işin temelinde güncel yatıyorsa, olayların değerlendirilmesinde de güncellik kaçınılmaz olabilir Hele güngeceli gününde yaşamaya koşulu yazıcı için durum daha da önem kazanmaktadır.

Politika söze dayanır. Ve politikacının söz savrukluğu, günü kurtarmanın kaçınılmaz ögelerinden biridir. Oysa yazı, hatta güncel olayın yorumu bile olsa, yarını kurmaya dönüktür. Öyle ki, o günün olayı üzerine hazırlanmış bir yorum bile okuyucunun belleğine ertesi günün olayları arasında akacaktır. 11 Mart günü yazılıp, 12 Mart 1971 günü gazetelerde çıkan yazılarla, 11 Eylül günü yazılıp, 12 Eylül 1980 gününde gazetelerde yayımlanan yazılara bir bakmak, güncelin değerlendirmesindeki güçlüklere tanıklık etmeye yeterlidir.

Ancak bu zorluk, olaya bütün güncelliği içinde bile kişisel ya da ideolojik kompradorluğun ötesinde bakıldığı zaman, büyük bir kolaylığı da getirir. Neden mi? Az yukarda sıralamaya çalıştığımız gelişmelerin, bir insan yaşamının yarısına sıkıştırılıvermesinden doğan sancılardan ötürü... Toplumunuz, üçyüz yılı otuz yılda yamamaya koşullandıy-

sa, olayların sancıları da aynı oranlarda küçülecek ya da büyüyecektir. Serflikten burjuvalığa atlamak bir toplumda yüz yıl sürmüşse, tepkiler ve karşı tepkiler başka olacaktır. On yıl sürmüşse başka. Belki yüz yıl süren toplumların elinde ölçekleri olmayacaktır. Ama on yıl süren toplumlar, dönüşüm noktalarını daha açık görebilirler. Yazıcı ise toplumu adına buna zorunludur. Yeter ki, olayı kişisel değil, sınıfsal irdeleyebilsin. Daha açık bir deyimle, teknolojinin geldiği yapıdan ideolojiyi de alacağına, yerel üretimde kararlı olabilsin. Kendine, toplumuna ve toplum içinde dayandığı sınıfa inancını sürekli kılabilsin. O zaman yazılar bütün güncellik yanlışlarının yanında, yazı olmanın gücünü de taşıyacaklardır. Ve dönenceler çakıştıkça olayların benzerliğinden ya da yapısal gelişmelerin konumlarından, eskiyle yeninin ayırımına varılacaktır.

Bu kitapçıkta sunmaya çalıştığım yazılar, geçtiğimiz on yılların birer küçük not defteri niteliğinde görülürse, yukarıdan beri güçlüğünü ve kolaylığını yansıtmaya çalıştığım günü gününe yazmanın değerini de ortaya çıkarmış olacaklardır. Değilse, zamanın eskitemeyeceği hiç bir şeyin olmadığına tanıklık etmeleri bile bir şeydir. Çünkü, geçtiğimiz yıllar, belirttiğim toplumsal çalkantıların eleklenmesinden süzülerek günümüze ulaşmışlardır. Bu yüzden, o günlerde yazılıp da, o günlerin etkin kişileri ile hesaplaşma anlamını taşıyabilecek hiç bir yazıya yer vermemeye çalıştım. Yel gider gün kalır, sel gider kum kalır, denilmiş. Kişiler ancak toplumun geleceğinde kesin etkiler yapabildiklerinde kalıcıdırlar. Ve ancak o zaman hesaplaşmayı zorunlu hale getirirler. Yoksa, kurt düşeni yer, örneği davranmak yazıcıya ne getirir? Okuyucuya belki bir anlık rahatlama... Yazıcıya da ben dememiş miydim öğüncü belki... Oysa geçiş dönemlerinde rahatlamak da öğünmek de dönemler geçtikten sonra hakedilecek durumlardır. Öyleyse, günlük yazmanın çelişkileri ya da uyumlarıyla bir dönemin belleğini tazelemeye buyrun!..

Mart 1981
Erol Toy

ESKİ KAVGA

HÜKÜMET, DİSK, TÜRK-İŞ

Türk-İş, kurulduğu 1952 yılından bu yana, gelişmesi ne gösterirse göstersin, hükümetlere dayanmıştır. Tabandan, işçiden güç alan bir örgüt değil, hükümetlerin hoşgörüsü içinde işçilerin sorunlarını rica minnet çözümleyerek örgütlenen bir sendikacılık anlayışının temsilcisidir. Kurumlar birbirinden ayrılmaz... Türkiye'de kapitalizmin dayanakları neyse, sendikalizmin de o olması kaçınılmazdır. Kapitalizm, dış ekonomik güçlerle işbirliği kuruncaya dek nice devlet eliyle yaratılıp, yeşertilmişse, sendikacılık da öyle olmuştur. O kadar ki, CHP'nin 1947 yıllarında kurduğu Sendikalar Bürosunun o zamanki sekreteri ve şimdi İstanbul Milletvekili olan sayın Sabahattin Selek, bu konuda çok eğlendirici öyküler anlatabilir... Sonradan attığında mangalda kül bırakmayan Sendika Önderlerinin nice güçlüklerle işe başlatıldığı ve direnmelerinde nice haklı oldukları, o yılları yaşayanlarca da doğrulanır.

1946 yılında demokratik denemeyle birlikte sendikalar kurulmaya başlanmıştır. Ve bunların kurucuları, işçi eyleminin bilincinde, en güç koşullar altında işçi örgütlenmesini başarmış, yasalara aykırı grevler, grevlere dayanarak sözleşmeler yapmış gerçek sendikacılardır. 1919 - 27'lerin, ulusal kurtuluş ve ulusallaştırma döneminin insanlarıdır. Sıkıyönetim, bu gerçek sendikacıları tutuklayıverince, CHP kendi gençlik kolu üyeleri arasından bile sendika kuracak kişiyi güçlükle bulmuştur. Ama, bulmuştur ve Hükümetlere yaslanmayı en büyük hüner haline getirmiş bir sendikacılık anlayışını geliştirmiştir. Bu nedenle, Türk-İş kurulduğundan başlayarak, hep DP'nin yanında yer almıştır.

Kurucularının başında, uyruğu izin vermediği için tüzüğü imzalayamayan Boris Shiskin'in geldiği Türk-İş, o Amerikalı sendika uzmanının gösterdiği yolda ilerlemiştir. Ve o yol da, kapitalizmin gittiği yol gibi, giderek egemenlik alanını geliştirmek ve dış etkin güçlerle işbirliği yapmaktır. Büyümenin kaçınılmaz sonucu olarak egemenlik alanları gelişir.

Kapitalizm, devlet eliyle yaratılsa bile, giderek devleti ele geçirir. Sendikalizm ise, tabandan kopukluğunu sürdürürse, uyduluğunu salt oyunla götürmeye uğraşır. Hükümetlerle ters düşmediği sürece, işçilerin uyutulmasında, yan tuttuğu sosyal düşüncenin egemenliğinde, başarılı bir oyuncu olur. Ters düştüğü anda ise, durumu sarsılır, yıldızı sönmeye başlar...

Türk-İş'in içinde bulunduğu çıkmaz budur işte... Daha yarı-profesyonellik döneminde Türk-İş salt Hükümet beğenisine dayanırdı. Örneğin, 26 Mayıs 1960 günü Menderes'e, 27 Mayıs 1960 günü ise Cemal Gürsel'e bağlılık telgrafı çeken Nuri Beşer'i divan kararıyla düşürüp, yerine Seyfi Demirsoy'u getiren Türk-İş aradan geçen zaman içinde güçlenmiştir. Kaç Hükümet gelip geçmiş, belki aynı sosyal görüşte olduklarından ya da Seyfi Demirsoy'un her hükümete uyabilen manevra yeteneğinden, yöneticiler iş başında kalmışlardır. Ne var ki, özellikle 12 Mart sonrasının kristalizasyonu ve Halk Partisi içinde gelişen Sosyal Demokrat eylemin, sendikacılar katında yansıması, birkez bölünmüş ve üstelik sanayi kesimine dayandığı için de çok güçlü sendikalarını yitirmiş bulunan Türk-İş için tehlike çanlarını çalmaya başlamıştır. Sosyal Demokrat sendikacılar, Adalet Partili sendikacıların önünde sürekli bozguna uğramışlardır. Çünkü iktidar ya tek başına ya da ortaklık biçiminde Adalet Partisinin elindedir... Ve Amerikan tarzı sendikacılığın değil, Amerikan işbirlikçisi sendikacılığın temsilcisi olan Yürütme Kurulu, etkin bir güç olarak, muhalefette kalmaya aday gördüğü ya da Amerika öyle istediği için uyduluğunu sürdürdüğünden, Sosyal Demokrat çıkışların ezilmesine çalışmıştır. O kadar ki, kendi üyesi bir sendikanın tabanını, Hükümet baskısıyla, sonradan üye olacak bir sendikaya kaydırmakta duraksamamışlardır. Böylelikle zayıflattıkları Sosyal Demokrat görüşlü sendikaların delegelerini de azaltarak, genel kurullarda etkinliklerini tümden yitirmişlerdir. Ve iktidar koltuğunun gölgesinde, salt o görüşün temsilcisi sendikacılarla kol kola görevlerini sürdürmüşlerdir. Ne var ki, bir 14 Ekim seçimleri, iktidar gücünü değiştirmiş ve Türk-İş'in tüm ça-

balarını da boşa çıkaran sosyal demokrat ağırlıklı bir hükümet kurulmuştur. Türk-İş bir AP - CHP koalisyonu isterken, yöneticilerinin sandalyeleri oranında, Amerika'nın isteklerini de dile getirmektedir. Profesyonellik, kendi görüşleri doğrultusunda yine de biraz bağımsızlık getirmiştir. Yoksa, bugünkü yöneticilerin, Nuri Beşer'den ayırımı olmadığını bilmek gerekir. Sırtlarında yumurta küfesi yokmuşcasına yön değiştirivermekten sakınmazlar. Dirençlerinin temelinde ise, tüm yönetim güçleriyle Adalet Partisi'ne dayanmaları gösterilemez. Çünkü 1960 Mayısında da aynı biçimde Demokrat Parti'ye dayanmaktaydılar...

Hem yönetim yapısı, hem bağımlılığı, Türk-İş'in sosyal demokrat bir iktidara tüm olanaklarıyla direnmesini gerektirmiştir. Ve şimdi bu direnişin faturasını ödemekle koşuludur. Belki hemen değil, ama ilk genel kurulunda ya sosyal demokrat iktidara hoşgörünecek bir yönetim altına girecektir Türk-İş ya da görkemli binasında durmaksızın eriyen tabanının boşluğuyla, bir tabela konfederasyonu olarak kalacaktır.

Türk-İş'in kaçınılmaz sonunu, içindeki Sosyal Demokrat sendikacılar değil, karşısındaki Disk hazırlayacaktır...

Çünkü Disk, hem sanayi işçilerini bünyesinde toplayan örgütlerden oluşmakta. Hem tabanıyla bağlarını sıkı sıkıya kurmuş ve sendikalizmin, siyasal yapıdan ayrılmazlığını anlamış yöneticiler elinde bulunmaktadır. 12 Mart öncesinde, sosyalist bir gelişmenin çizgisinde yürümüş, partinin kuruculuğunu yapmış ve en güçlü dayanağı olmuştur. Disk yönetici ve örgütcülerinin Türk-İş'ten kopuş amaçları, ekonomik siyasetle, politik ve sosyal siyasetin birbirinden ayrılmazlığına inançları ve bunu isbatlama çabalarıdır. Türk-İş'e göre iktidarlar karşısında çok daha bağımsız bir görüşün sahibi bulunmaları, 12 Mart sonrasında, yöneticilerinin her solcunun çektiği çileyi çekmek yükümlülüğünü verdiği halde bu bağımsızlık, en doğru davranışı bulmalarında yardımcı olmuştur. Nasılsa iktidarla bütünleşmiş bir Türk-İş vardır. Ve kaçınılmaz olarak Disk'in yeri muhalefettir. Ancak, seçim sırasında, Türk-İş partilerüstü şarkıları okuyarak, İktidarı

desteklerken, Disk, tüm gücüyle CHP yanını tutmuştur. Türk-İş içindeki Sosyal Demokrat sendikacıların tutumuyla, Disk'in tutumunu karıştırmamak gerekir. Sosyal Demokrat sendikacılar, zaten Türk-İş görüşü içinde bir başka parti iktidarının çizgisini izlemektedirler. Oysa Disk, bağımsızlığının gücüyle katkıda bulunmaktadır. Ve elbette bu katkının meyvelerini de toplamak isteyecektir. Bunun için de, sabırlı, olayları iyi değerlendiren bir yol tutmak zorundadırlar. Bu zorunluluk, Sosyal Demokrat ağırlıklı iktidarın kesinlikle hayal kırıklığı yaratmasına değin sürecektir. Ne var ki, burda sözünü ettiğim hayal kırıklığı, kitleler ve yığınlar açısından başka, Disk yöneticileri açısından başkadır... Kitleler ve yığınlar, umutlarının gerçekleşmediğini gördükleri anda kırılırlar. Disk yöneticileri ise, örgütlerini kurduklarından bu yana tabandan ve tavandan gelen saldırıları önlemiş olmanın gücüyle, sundukları faturaların ödenmesini bekleme bilinç ve sabrına sahiptirler. Bu fatura da, öyle sanıldığı gibi, Türk-İş'in hükümet tarafından yıkılıp, Disk'in güçlendirilmesi değildir. Disk, bunu kendisinin yapacağına güvenmekte, hükümetlerden bir tek şey istemektedir. Eşitlik...

Bu eşitlik ilkesinin içinde, Çalışma Bakanlığının tarafsızlığı vardır. Ve bu tarafsızlık, işçinin seçimine öncelik tanıdığında, Disk, Türk-İş'i rahatlıkla çökertebilir... Türk-İş yöneticilerinin asıl telâşı budur. Ve şimdi Adalet Partisi sendikacılarla el-ele vererek, Sosyal Demokratları bozguna uğratmanın acısıyla, Disk'e yanaşmaktadırlar... Ve Disk bunu bildiği için, birleşme isteklerini elinin tersiyle itmektedir. Çünkü Hükümet, toplu sözleşme yetkisinin işçi çoğunluğunca kararlaştırılacağına söz vermiştir. Bu sözünü tuttuğu anda, Disk'in alacağı yetkiler, Türk-İş'e bağlı sendikaların büyük çoğunluğunu birer kadavra haline getirecektir. Yılların birikimi ve yasa ya da yönetmelik zoruyla. Bölge Çalışma Müdürlüklerinin baskısıyla boyun eğme zorunda bırakılan işçilerin bilinci bunu gerektirmektedir. CHP'nin sanayi bölgelerinden aldığı oylar da bunu gerektirmektedir. Belki Türk-İş üyeleri, Türk-İş'in aldığı bir parti yarar ya da zararına kararı uygulamazlar. Türk-İş'in yıllardır yerleştirdiği öğreti bu-

nu gerektirir. Ama, Disk üyeleri için durum hiç de öyle değildir... Disk, bir partiyi desteklerse, oraya mutlaka bir oy ağırlığı getirir.

Yıllardır politikanın ve uzun yıllar boyunca sendikacılığın içinde pişmiş Disk yöneticileri, bu nedenden akıllıca bir politika izlemektedirler. İktidara gelmesinde katkıda bulundukları Sosyal Demokrat ağırlıklı hükümeti, Türk-İş'i ya yeni bir aşamayla kendi çizgisine çekinceye ya da işini bitirinceye değin destekleyeceklerini açıklamaktadırlar. Hükümet, bu desteğin gerektirdiği davranışta ne zaman bulunur? Disk'in güçlenmesine ne denli istekli çıkar, şimdilik bilinemez. Ancak, Türk-İş'te yönetimi tümüyle yitirmiş olan ve iyice etkisizleşen kendi çizgisindeki sendikaları güçlendireceğini söylemek doğru olur. Bu güçleniş, sağ partilerin işçi tabanından tasfiyesi niteliğinde olabileceği gibi, sosyal demokrat grubun, Disk bünyesinde birleşerek, yönetimine ağırlık koyması biçiminde de olabilir.

Sanırım Disk yöneticileri böyle bir erime kuşkusuyla, yakın görünmeyi yeğledikleri sosyal demokrat sendikaları, Türk-İş içinde kavgayı sürdürmeye itmektedirler. Karşı Konfederasyonun zayıflamasını sağlayacak bu yöntem de, sendikacılık açısından geçerlidir... Ve Disk yöneticilerinin, başarılı politik manevralarına olanak tanımaktadır. Ve öyle görünür ki, çok güç olmakla birlikte, Hükümet, konfederasyonlar arasındaki ayırıma son verecek ve Disk'le, Türk-İş'e eşit olanaklar sağlayacaktır. Yine güç olmakla birlikte, toplu sözleşme yetkisini işçilerin saptamasına değin değişikliği de yapacaktır. Ve bunlar yapıldığında, Türk-İş sosyal demokratlaşacak, belki Disk'le kaynaşacaktır. Disk yöneticilerinin ustalıkla kotardıkları gelecek, bence budur.

Ve bu koşullar içinde, düşkırıklıklarının yeniden iktidar karşısında dikilmeye iteceği bir Disk'i beklemeden işçi sınıfı partisi kuranlar, ilkin Disk engeliyle karşılaşacaklar ve bunu aşmak zorunda kalacaklardır. Günümüzün koşulları budur... Ve Disk, bu yüzden, yakın günlerde bir partileşmenin karşısında olacaktır. Verilen söz, karşı tarafa bir

görev yüklediği oranda sözü vereni de bağlar... Bu bağ da, şimdilik işçi sınıfıyla bütünleşme çabasındakileri kısıtlar. Bu kısıtlama içinde öyle görünür ki, bu gün için bize düşen ise beklemek olacaktır.

11.3.1974 — OLAY

24 TEMMUZ BAYRAM MIDIR?

274 Sayılı Sendikalar Kanunu ile 275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanununun yayımladığından bu yana üç yıl geçmiş bulunmaktadır. 24 Temmuz 1963 günlü Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren yasalar, Türk sosyal hayatında yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Ve bu başlangıç, Türk-İş tarafından işçi Bayramı olarak ilân edilmiştir.

Bugün aradan üç yıl geçtikten sonra, olayları ve nedenlerini inceleyerek, 24 Temmuz'un gerçekten bir bayram olup olmadığı konusunda bir karara varmamız gerekmektedir.

Batıda işçilerin örgütlenmesi sınaî devrimle birlikte başlar... Ama, hükümetler olsun, işverenler olsun, bu örgütlenmenin karşısına bütün güçleriyle çıkmışlardır. İngiliz işçileri, bugün iktidarda bulunan kendi hükümetlerini bile sarsacak güçte hareketlerde bulunmayı çok önceleri öğrenmişlerdir. Sınaî devrimin başlarında örgütlenmenin yasak olmasına rağmen, birliklerini kurmuşlar ve daha 1817-1819 yıllarında yasağı protesto için sokak gösterilerine başlamışlardır. (*)

Bu sokak gösterileri, daha sonra kanla bastırılan grevler haline gelmiş, ama, işçiler, idareye ve işverenlere toplu sözleşme ve grev haklarını kabul ettirmeyi başarmışlardır. Bunun arkasından, politik ortamda da yerlerini alarak, bugünkü duruma gelmişlerdir.

Sosyal gelişimi bambaşka bir şekilde anlayan Amerikan işçi hareketi de aynı aşamalardan geçmiştir. Bütün amaçlarını sadece ve sadece işçinin daha fazla ücret alması sloganına bağlamalarına rağmen, hükümetinden polisine, adliyesinden özel ajanlarına varıncayadek karşılarında birleşmiş olan muhalefeti, yine kan dökerek yenmek zorunda kalmışlardır. Ve onlar da, bugünkü güçlerini «Bizim zaferimiz bu ölüm» diye-

(*) Avrupa Sendikacılık Hareketi (Türk-İş Yayınları 42)

bilen liderlerle, ölüler günü katliamında öldürülen grevcilerin güçlü sesinden almaktadırlar. (*) Almakta ve bu günü, yani 1 Mayıs'ı bayram alanında kutlamaktadırlar.

TÜRKİYE'DE

1890 - 1910 yılları arasında bizde de bir ara bu akım gelişme göstermiştir. Sınaî tesislerde başlayan örgütlenme, grevlere kadar varabilmiş, ama arkasından gelen yasaklamalar sonucu, işçi hareketi önlenmiştir. Hareketlerin geliştiği dönemde başarıya ulaşan iki grevden sonra işçiler, politik ortamda da yerlerini almak için örgütlenme yolunu tutmuşlarsa da, işçi hareketlerinin yasaklanması sonucu, başarılı bir aşamaya ulaşılamamıştır. (**)

Ancak, politik örgütlenme, işçi hak ve özgürlüklerinin tam anlamıyla elde edilmesi bilincinin kazanılmasından sonra olmaktadır. İngiltere İşçi Partisi bunun örneğidir. İşçi hareketleri, 1807'lerde başlamış. İşçi Partisi ise sendikalar tarafından 1910'larda kurulmuştur. Bunun en belli nedeni, işçilerin yaptıkları savaşta idareyi işverenlerle birlik halinde karşılarında görmenin bilincine ermeleri ve idarede söz hakkına sahip olmayı istemeleridir.

Durum, bizde de aynı olmuş. Ancak, işçilerin bilinçlenmesi imkânları tam değerlendirilmediği gibi, gerçek işçi önderleri, sonuna dek direnmeyi bilememişlerdir. Bilemedikleri içindir ki, 1910 yılında başlayan yasak, cumhuriyet devrinde de sürdürülmüş, işçiler 1947 yılına kadar örgütlenmemişlerdir.

1947 yılında yürürlüğe giren işçi ve işveren sendikaları yasası, işçilerin örgütlenmesine izin verinceye kadar hiç bir hareket yoktur bizde. 1923 Millî İktisat Kongresi, sendikalaşma temennisinde bulunduğu halde, bu kongrenin kararlarına uygun hazırlanan 1936 İş Kanunu, işçi hareketlerinin

---

(*) Büyük İhanet (Albert Kahn - Hür Yayınları)
(**) Türkiye'de Sendikacılık (Kemal Türkler)

tümünü yasaklayarak, devlet müdahaleciliğinin belgelerinden biri olmuştur.

Ne var ki, iş kanununda yazılı hakları elde edebilmek işçiler için çok tahammüllü ve uzun bir bekleyiş sonucunda mümkündür. Ekmeğını alınteriyle çıkaran bir insan için bu bekleyiş mümkün değildir. Bu yüzden iş kanunu bu müdahalecilik içinde işçi lehine hükümler taşımasına rağmen, yine de işverenler yararına sonuçlar doğurmuştur.

Bu güçlüklerin etkisiyle devlet, işçilerin işini takipte sendikaları görevlendirmeyi düşünmüş, böylelikle 1947 yılında yürürlüğe giren kanunu çıkarmıştır. Ancak, bu yasaya göre, sadece takipçilik görevinde olan sendikaların, yine tahammül sınırını aşan bekleyişler nedeniyle ilginç bir duruma gelmeleri kolay olmamıştır.

Yine de, örgütlenmek için büyük çabalar sarfedilmiş, önce işçi birlikleri, arkasından da Türk İş kurulmuştur. Bütün bunlar, bu kısır devrenin gelişmeleridir.

1960 SONRASI

1960 yılında durum birden değişmiş ve gelişim hızlanmıştır. O zamana kadar hiç konuşulmayan ya da bütün muhalefet partilerinin, muhalefetteyken vaadleri arasına girip de iktidarda unutulan bir aldatmaca olarak ele aldıkları haklar ve özgürlüklerin gerçekleşme yolları açılmıştır 1960 devrimiyle birlikte, sosyal ve ekonomik sorunlar birden su yüzüne çıkmış ve bunların çözümü için gerekli bütün imkanlar, 1961 Anayasasına madde madde geçirilmiştir.

Ulusun çoğunluğuyla kabul ettiği bu anayasa işçi hak ve özgürlüklerini de kapsamına alarak, hür örgütler kurma ve örgütlenme sonucu toplu sözleşme ve grev haklarına sahip olma imkânını sağlamıştır. Anayasanın 46 ve 47 maddeleri bu konuda yeterli açıklığı getirmiş ve bunu düzenleyen yasaların iki yıl içinde çıkarılmasını öngörmüştür.

İşte 24 Temmuz, bu Anayasa hükmünün yerine getirildiği günün yıldönümüdür. Ancak, yasaların Anayasa'nın öngördü-

ğü bütün hak ve özgürlükleri kapsayıp kapsamadığı geçen yılların olaylarıyla karşılaştırıldığında, bayram kararının erken alındığı ortaya çıkmaktadır.

Anayasa'nın 46. maddesine göre; çalışanlar ve işverenler önceden izin almaksızın, sendika ve sendika birlikleri kurma, hakkına sahiptirler. 47. madde ise, bu hakkın sonuçlarını hükme bağlamaktadır. «İşçiler, işverenlerle olan münasebetlerinde, iktisadî ve sosyal durumlarını korumak veya düzenlemek amacıyla toplu sözleşme ve grev haklarına sahiptirler.

Grev hakkının kullanılması, ve istisnaları ve işverenlerin hakları kanunla düzenlenir.»

Anayasa'ya göre çıkarılacak yasa, grev hakkının kullanılması ve istisnaları ile işverenlerin haklarını düzenleyecektir. Hakkın doğmasını değil. Çünkü hakkın doğması için gerekli şartı Anayasa koymuştur. İşçilerin grev hakkının doğması, iktisadî ve sosyal durumlarını korumak ve düzenlemek amacına bağlıdır... Bunun dışındaki amaçlarla örneğin sempati dolayısiyle, siyasal inançlar yüzünden, grev yapılamayacaktır.

275 sayılı yasa ise, hakkın doğması için yeni şartlar getirmiş ve bu şartlardan birine uyulmaması halinde grev hakkının kullanılamayacağını, kullanılsa bile kanun dışı grev olacağını belirlemiştir.

BOŞLUKLAR

Elbette grev amaç değil, araçtır. Ancak, iktisadî ve sosyal durumun korunması ya da geliştirilmesi için bir araç olan grev, yasayla öyle bir prosedüre bağlanmıştır ki, şekli noksanlığı hakkı düşürmektedir. Anayasa'nın amacı ise şüphesiz bu değildir. Buna bir örnek olarak, Temsilciler Meclisi Anayasa Komisyonu sözcüsü Prof. Muammer Aksoy'un bu konuya ilişkin sözlerini birlikte inceleyelim. «Grev hakkı bir vasıtadır. Vasıtanın, gayesi, hakkaniyete uygun ücret temin etmek, kollektif mukaveleleri mümkün kılabilmektir. Grev İş-

çinin en son başvuracağı, en son başvurması gereken bir yoldur.» (*)

Amaç böyle olduğuna göre, bazı şekil şartlarının bu amaç içindeki hakkı düşürmesi mümkün değildir. Ama, yaşanan olaylar bunun tam tersini ortaya koymuştur. Bu da yasanın idare ve işverene boşluklardan yararlanma imkânı tanımış olmasındandır.

Örneğin Zonguldak olaylarını ele alalım. İşçiler, işletmenin bazı kişilere dağıtmak istediği primi, bütün ücretlere eşit oranda eklemek istemişlerdir. Bu anayasaya göre, iktisadî ve sosyal durumunda gelişimi sağlayacak bir amaç doğurmuştur. Ama, 275 sayılı yasanın getirdiği prosedüre uymaksızın işi bırakmışlardır. Bu da kanunsuz grev olarak nitelenmiş ve iki işçi öldürülmüştür.

İşverenler böyle bir imkânı sonuna kadar kullanma eğilimindedirler. Toplu İş Sözleşmesi müzakerelerini daima greve sürükleyerek, grevi kırmak suretiyle dilediklerini yapmak yolunu seçmiş bulunmaktadırlar. 1963 yılında 300'ü aşan toplu sözleşmeye karşılık 8, 1964 yılında 1074 sözleşmeye karşılık 83, 1965 yılında 690 sözleşmeye karşılık 33 grev uygulanmış iken, 1966 yılının yarısını aştığımız şu günlerde, ortalama her iki sözleşmenin birinde grev uygulama zorunluğu doğmaktadır.. Ve en büyük grevlere hem de işçilerin yüzde yüz haklı oldukları halde bu yılda rastlanılması, sonucu doğrulamaktadır. Paşabahçe grevi bu yıldadır. İzmir'deki Teksif grevi, İstanbul'da Lâstik-İş grevi hep bu yılın olaylarıdır.

BAYRAM DEĞİL

Kaldı ki, işverenler Anayasa'da lokavt hakkı olmamasına rağmen şimdiye kadar 54 işyerinde lokavt uygulayarak tutumları konusunda da örnek vermişlerdir.

Bu yüzden, 24 Temmuzu İşçi Bayramı olarak ilân etmekde acele davranılmıştır. Çünkü yeryüzünde bütün hak

(*) Tutanak Dergisi (42. Birleşim 11.4.1961)

ve özgürlükler ancak onların savaşı yapılarak elde edildiğinde gerçekten sahip olunan bir değer niteliğindedirler. Tepeden inme verilenler ise, ilk fırsatta geri alınmasa bile ucundan kemirile kemirile yok edilmeye mahkûmdurlar. Eğer 24 Temmuzları gerçekten İşçi Bayramı olarak kutlamak istiyorsak, bütün bu aksaklıkları gidermek için, Batı'nın geçirdiği aşamaların başlangıç yıllarına dönüşen düzeni. Anayasamızın anlayışı çerçevesine oturtmak için, yılmadan mücadele etme kararına varmalıyız. Yoksa, gelecek 24 Temmuzlarda, elimizde sadece yasalar ve Anayasa maddeleriyle dövünmekten başka bir şey yapamıyacağımızı bilelim.

24.7.1966 — AKŞAM

İŞÇİLER SENDİKACILARI AŞTI

Geçtiğimiz yıl içinde meydana gelen işçi eylemleri, ilkkez gerçekten tabanın davranışları biçiminde gelişmiştir. Bunları, salt kuru hukuk mantığının süzgecinden geçirecek olursak, çoğunu yasa dışı diye tanımlamak gerekir. Ne var ki, olup biteni hak açısından ele aldığımızda, yapılanların bir zorunluluk olduğunu kabûl etmemek mümkün değildir.

Emekçilerin hakkı, Anayasa'ya geçirilmiş bile olsa, egemen sınıfların tek söz sahibi bulunduğu bir yasa organında teslim edilmez. Aksine, anayasal hakların egemen çıkarına nasıl törpüleneceğinin tartışması yapılır. Öyle de olmuştur. 274 sayılı Sendikalar yasası, işçi örgütlerinin hiçbir zaman bir güç olmamasını sağlamak yönünde kullanılmıştır. Sarı sendikalar, gerçek sendikaları bölük pürçük edercesine türemiş, bölünmeleri önlemek çabasındaki gerçek sendikalar da ister istemez sarı sendika haline gelmişlerdir. İşverene ençok tavizi veren, yaşama alanı bulabilir kanısı yaygınlaşmıştır. Zaten sağlam bir sendikal bilincin yokluğu da buna eklenince, sendikal hayat bütünüyle bir taviz, bir tampon kurumu haline gelmiştir.

275 sayılı Toplu Sözleşme, Grev Lokavt yasası da bu durumu destekleyince, sendikalar işverenin istediği zaman grev yapan, istediğince hak ve çıkarı işçilere dağıtma aracı olan, bir de her 24 Temmuz'da, bu yasaların çıktığı günü bayram olarak kutlayan uydular haline getirilmiştir. Bu sonuç, Türkiye'nin giderek açmaza giren durumu içinde, zaten ezilen emekçi kitlesinin yavaş da olsa bilinçlenmesini sağlamıştır. Sendikalar ne denli uyuşma ortamına girerse girsin, emekçinin durumunda bir gelişme sağlayamayınca, toplu direniş örneklerinden yararlanma düşüncesi işçiler arasında da yaygınlaşmıştır.

1969 yılında meydana gelen olaylara bu açıdan bakmak gerekir.

Türk Demir Döküm Fabrikalarında yaratılan fiili durum bunun örneklerinden biridir. İşveren, sendikayla yaptığı söz-

leşmenin asgari ücret açısından, yeni asgari ücret kararından daha düşük olduğunu görünce, yasa hükmünü uygulamaktan kaçınmıştır. Sözleşmenin hükümlerine dayanarak, ancak yeni sözleşmede böyle bir uygulamaya gideceğini belirtmiştir. Üstelik sözleşmenin tarafı sendika buna razıdır. İşçiler, yasanın sözleşmeden üstün olduğu inancındadırlar. Haklıdırlar... Ama, uygulama bütünüyle işverenin, yani üçüncü sektör Vehbi Koç'un elindedir. Ve Koç'un yasa anlayışı, kendi çıkarı üzerine kurulmuştur.

Fabrika işgal edilir... İşe polis karışır hemen. Çünkü, durum yasaya aykırıdır. Ya, asgari ücreti uygulamayarak yasaya aykırı davranan işverenin durumu nedir? Buna verilen cevap, «ihkak-ı hak» yasa dışıdır. Ortada bir aykırılık varsa, yasa yoluna başvurulur, uzayan mahkemelerden elde edilecek sonuca değin beklenir. Ve asgari ücreti uygulamayan işveren bu süre içinde, göz göre göre işçilerini soymaya devam eder. İşçiler bu anlayışın da karşısında direnirler. Ve Toplum Polisi, kurulduğundan bu yana, ilkkez yenilerek, askerin kanadı altına girer. Oysa aynı güç, o zamana değin, askerlerin hep karşısındakileri koruduğu inancıydaydı.

Eyüp sırtlarından çoluğu çocuğuyla polisleri saran kitleler, ilkkez onların yardım istemesini sağlamışlardır. Üstelik, işvereni asgari ücreti ödemek zorunda bırakarak...

Ereğli Demir Çelik Fabrikasında durum daha da açık bir biçimde gelişmiştir. AP milletvekili bir başkanın sendikası, işçileri tam anlamıyla işverenin oyununa getirmek çabasına, en büyük işçi örgütü Türk-İş'i de araç ettiği halde, tabanın baskısı, oyunların çoğunu bozmuştur. En son, yeni bir fiili durum yaratılacağı baskısıyla, sözleşme imzalanmıştır. Sendikacılar, fiili durumu istemediklerini ama, işçiyi tutamıyacaklarını, kitlenin kendiliğinden eyleme geçeceğini açık açık belirtmekten çekinmemişlerdir. Buna karşın bile, bağnaz sendikalar, seçimden bir gün önce, tüm Türk işçisinin minnetini, AP'nin genel başkanına sunmuşlardır...

Yılın son günlerinde ise, Gamak olayı patlak vermiş, bir işçi öldürülmüş, yirmiden fazlası da yaralanmıştır. Eskişehir'in ünlü Gamgam ailesi, 1963'ün sonunda da, işçilerine hak

vermemek için aile başkanını yitirmiştir. Gamgam oteli grevi, ilk yılların rekor grevlerinden biridir. Eskişehir de, baba Gamgam'ın o grev yüzünden kalp sektesine uğradığı söylenir. İşçisine hak vermektense, böylesine inat bir sınıf savaşı sürdürmek ailenin geleneği olmalı.

Gamak Elektrik araçları Fabrikasında da durum aynıdır. Hammadde yokluğunu neden sayan işveren, işçilere yarım ücret vermektedir. Kendi tedbirsizliğinin acısını işçilerine çektirmek kuralını bütünüyle uygulamak yolunu da seçmekte gecikmez. İşçilerin yüzde 25'inin işine bir çırpıda son verir. Ötekileri de aynı şekilde tazminatsız ve üstelik fabrikadan ücretleri konusunda alacaklı bir biçimde sokağa bırakmaya hazırlanır. İşçiler için tek yol kalmıştır. Fabrikayı kendilerinin işletmesi. Belki böylece alacaklarını olsun kurtarabilirler. Ama, Toplum Polisi, bir sabah işçilerden önce fabrikayı işgal eder. Çünkü, işçilerin fiili durum yaratacakları haberini almıştır. Ortada olay yokken, olay yaratma buna denir. İşçinin, kış ortasında ekmek parası işverenin cebinde duruyorken, bu cebin korunması devlet gücünün omuzlarına yüklenir. Sendika yasa yolunu uygular. Tartışmalar uzar. Açlık kitle bilincini bir iyice biler. Sonunda işçiler toplu halde alacaklarını istemeye giderler. Karşılarında yirmi gündür fabrikayı işgal etmiş olan polis vardır...

Onların polisten beklediği alacaklarının ödenmesinde yardımdır. Polis tam tersine, yaklaşmalarını engellemek göreviyle yükümlüdür. Yürüyüş durmaz. İlkin havaya doğru patlatılan tabancalar, insanların üstüne çevrilir. Biri ölür, yirmiyi aşan insan yaralanır...

Bu olaylar göstermektedir ki, kitleler bilinçlendikçe, taviz kurumları etkilerini yitirmektedir. Yitirecektir. İş, giderek devlet gücüyle kitlelerin karşı karşıya gelmesi sonucunu doğuracaktır. Doğurmuştur... Toprak işgal eden köylüler, üniversitelerde fiili durum yaratan gençlik kesiminin yanında sendikaların tüm önleyici çabalarına karşın, işçiler de yerlerini almaya başlamışlardır. Ve 1969 yılı, işçilerin taban kitle olarak kendi örgütlerini aşma dönemidir. Bu yıla değin işçi eylemlerinin yönetimi hep sendikaların elinde bu-

lunmuştur. Ancak bu yılın ortalarından beridir ki, durum değişmekte, işçi eylemleri, işçilerin kendi katkılarıyla meydana gelen olaylar halini almaktadır. Düzen, direndikçe, ne denli sert davranırsa davransın, karşısındaki kitleleri de sertleştirmekten öte bir yarar sağlayamıyacaktır. 1965 başlarında sendikanın etkisi altında bir davranış yüzünden vurulan Zonguldak maden işçisi iki kişiden bu yana, işçiler çok değişmiştir. 1969 sonlarında ölenler, salt kendi haklarının bilincinde, sendika engelini de aşarak yürüyenlerdendir.

Öyle görünür ki, 1970 yılı, bu olayların çoğalmasından, aslında işçilerin yanında olması gereken polisin, işvereni koruma kaygısıyla büyümesinden ve gelişmesinden çok rahatsız olacaktır. Ama, işçiler haklıdırlar. Hak açısından çözümlenmeyen sorunlar çoğaldıkça da haklı olacaklardır.

14.1.1970 — CUMHURİYET

İŞÇİLER YALNIZDIR

Ülke ekonomisi çıkmaza girdikçe, bundan en çok etkilenen kitlelerin eyleme geçmesi kaçınılmazdır. Kitlelerin eylemi karşısında, zor tedbirleri almak ise, kısa dönemde başarı sağlasa bile, uzun dönemde geçersizdir. Çünkü kitleler, ekonomik bunalım karşısında, belirli bir süre susturulabilir. Yasalar belirli bir baskı sürecinde geçerli olabilir. Birkez durum bunun ötesine geçti mi, yasaların zoru bile, kitleleri tutmaya yeterli değildir.

Son günlerde içinde bulunduğumuz çalkantı, bu bunalımın patlamalarından başka birşey değildir. Personel yasası yüzünden memurların yaptığı direnişler de haklı ve haklı olduğu oranda, yasaların üstündedir. İşçilerin davranışı da öyle...

1963 Temmuzunda yürürlüğe giren 274 sayılı Sendikalar Yasası ile, 275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Yasası, o tarihten bu yana işçi-işveren ilişkilerini düzenlemektedir. Düzenlemektedir ya, bu yasalar, pek çok konuda yetersiz kalmaktadırlar.

Bu yetersizliklerin başında, işçilerin Anayasa ile elde ettikleri hakların kısıtlanmasını sağlayan hükümler bulunmaktadır. Örneğin, Anayasa gereğince, «İktisadi ve sosyal durumlarını korumak veya düzeltmek amacıyla toplu sözleşme ve grev haklarına sahip,» bulunan işçilerin bu hakkı, yasa ile çeşitli yollar ve barikatlar konularak kısıtlanmıştır. (*) Bunun yanında, sözleşme yetkisini salt kayıtlar üstünde tutup, işçilerin fikrini almaksızın, çoğunluğu sağladığını işçilerin belirtmesine göre değil, belgelerin görevliler önündeki durumuna göre ayarlayan yasa, işçilerin istemediği sendikaların çoğunluk almasını, sözleşme yapmasını sağlamaktadır. Bu durumda doğan, «sarı sendikalar» yine yasa gereğince, işçilerden kestirdikleri aidatlarla büyüyüp gelişmekte, işçiyi satmakta bir sakınca görmedikleri için de, işverenler tarafından tutulmaktadır. Öyle ki, daha işyeri kurulmadan sözleşme yapıp,

---

(*) Anayasa Madde 47

sonradan alınacak işçilerin bu sözleşmeye uyacağını saptayan sendikalar vardır.

İşte bu yüzden, 1963 yılından bu yana çok gelişen işçi eylemlerine tanık olunmaktadır. Yasaların çizdiği yol içinde, hakettiklerini alamayan işçiler, sendikaların önüne geçmeye başlamışlardır. 1965 yılında saat ücretine üç kuruşluk zamla, işçileri üçyıl bağlayan sendikadan ayrılan Paşabahçe Şişe Cam Fabrikası işçileri, kendileri kurdukları sendika aracılığıyla, uzun bir grevden sonra durumu değiştirmişlerdir. Yine 1965 Şubatında, İzmir Tekstil işçileri, sendikanın yaptığı sözleşmeyi kabul etmeyerek grevini sürdürmüş ve büyük çatışmalardan, olaylardan sonra, istediği hakları sözleşmeye yazdırmıştır.

Zonguldak Maden işçilerinin, sürüp gelen eylemleri sendikaların işledikleri suçu, işçilerin düzeltme çabasından doğmaktadır. Özellikle aynı işçilerin bu yıl içinde yaptıkları direniş, kendilerini devamlı aldatan sendikacıların yine seçilmiş olmasına dayanmaktaydı... Bu yıl içinde, pek çok fabrikanın işçisi, kendiliğinden eyleme geçerek, işgal ya da yasaya aykırı grevlerle, sarı sendikalardan kopup, ya yeni sendikalar kurmak ya da daha devrimci görünüşteki sendikalara üye olmak yolunu seçmişlerdir. Sözleşmeleri sarı sendikalarla yapmakta direnen işverenler, sonunda işçilerin isteklerini yerine getirmek zorunda kalmış, sözleşmeleri, işçilerin istediği gibi imzalamıştır. Özellikle çeşitli sendikaların kol gezdiği alanlarda buna benzer direnişler daha çok olmaktadır.

Son Demir Döküm olayları bu gerçeğin en somut örneklerinden biridir. İşçiler, isteklerini direniş sonunda, kavga sonunda elde edebilmişlerdir. Ve devlet gücü, temelinden çok haklı olan bu işçi eylemlerinin tümünde, hep işçinin karşısında olmuştur. Bir tek Demir Döküm olayında, Polis işçilerle kıyasıya dövüşürken, ordu tarafsız davranmış, sözleşmeyi de sağlamıştır.

Bu olayların giderek artması, işçilerin sendikaları geçmeye başladığının en sağlam kanıtı olmaktadır. Özellikle, durmaksızın düzene bağlılık türküsü çağıran Türk-İş'e bağlı sendikaların üyeleri giderek yön değiştirmekte. Eylemlerin

sahibi çıkmakta. Sendikaları aşarak, kendi isteklerini kendi davranışlarıyla sağlama çabasına girmektedirler. İki Konfederasyonun rekabeti de, bu eylemlerde özellikle Devrimci Sendikaların yan tutmasına neden olduğundan, büyük bir gelişim göstermektedir.

Bu gelişim, Türk-İş'i ve ekonomik çıkmazın en çok farkında olması gereken hükümeti ürkütmüştür. İşçileri, bir yandan yararlarına olacak bazı değişiklikleri getiriyor fikrini verecek değişikliklerle avutup, sendikacılık bakımından alternatifsiz bırakma oyununu oynamaya girişmişlerdir. Yasa, bir ekspres çabukluğuyla meclisten çıkarılmıştır. İşçilerin alternatifsiz kalması, bir sarı sendikadan kopmasının engellenmesi, ençok tutucu sendikaların işine yaramaktadır.

Sendikalarımızın tüzükleri, sendika içi demokrasisinin uygulanmasına engeldir. Baştakilerin atadığı delegelerin sayısı her zaman, seçimli delegelerden fazla olmaktadır. Bu durumda, kolun yen içinde kırılması olanaksızdır. İşçilerin elinde, satılmayı engellemek için, oyuna gelmemek için birtek alternatif vardır. Yeni bir sendika kurmak ya da daha ileri görüntüdeki bir sendikaya girmek. Yasa, bu hakkı ellerinden almaktadır. Ve işçiyi, Sendika ağalarının, dolayısiyle de düzenin kölesi haline getirmeye çabalamaktadır.

İşin burasında, durumu tüm açıklığıyla saptamak gerekecektir.

Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu, başından bu yana, değişiklik tasarısının altında yatan oyunu sezmiştir. Hatta yasa Meclisten çıkınca, Devlet görevlileriyle tartışarak, durumun düzeltilmesini istemiştir. Bu mümkün olmayınca, direnişe geçeceğini açıklamıştır. İyi hoş...

Disk'in başındakiler de, eski sendikacılardır. Yıllardır kitle eylemlerinin yönünü, yöntemini bilen kişilerdir. Açıklamalarda, söylevlerinde Türk-İş'in işçi sınıfına ihanet içinde olduğunu, düzenle bütünleşerek, saltanatını sürdürmek isteyen kişilerin aracı haline geldiğini yana yakıla söylemektedirler. İşçinin aslında devrimci potansiyele sahip bulunduğunu, başsız kaldığı için olumlu girişimlere geçemediğini belirtmektedirler.

Ama, anayasal hakların kullanılması konusunda direnme kararı almakta, sonra kendileri işçiyi başsız ve yalnız bırakmaktadırlar. Pazar akşamı, Radyo'da direnme kararını açıklayan Disk yöneticileri, işçinin sağduyusuna güvendiklerini, konuyu kitleye ileterek, direnme kararı aldırdıklarını, uygulamayı onlara bıraktıklarını söylemekteydiler. Uygulamaya neden kendileri de katılmıyorlar?

Bu sorunun hemen ardından, bir başka soru akla geliyor.

Kitle eyleminde, özellikle derleyip toparlayan tecrübeli kişiler olmazsa, çeşitli anların etkisiyle çizgisinden taşan davranışlar olabilir. Bu, yılların deneyimiyle açık seçik ortadadır. Türk-İş, başından, kuruluşundan bu yana, işçinin bizzat kendisinin eyleme geçmesinin karşısındadır. İşçi yerine, sorunların yüksek düzeyde yakarma yoluyla çözümleneceğini 1953'lerdeki İzmir kurultayında açık açık belirlemiştir. Disk yöneticileri neden işçiyi yalnız bırakmışlardır?

Pazar günü direniş kararını aldıran yöneticiler başkaları mıydı?

Salı günü, yasaların dışına çıkılmamasını isteyen aynı yöneticiler değil midir?

Öyle görünür ki, Türk işçisi, başından bu yana eylemsizliği hatasının borcunu ödemektedir. Çünkü, bugün varolan hakları, kendi çabası, kendi eylemi ve direnişi sonucu elde etmemiştir. Kendi eylemiyle hak elde etme bilincine ulaşınca, yasalarla birlikte, önderi sandıkları da karşısına dikilmektedir.

Kitle eylemlerinde elbette, olumsuz davranışlar da bulunacaktır. Biraraya gelmiş ve başsız bırakılmış binler, onbinler elbette taşkınıyla birtakım, bentleri yıkacaklardır. Gerçekten devrimci sendikacıların ödevi, birkez başından sonuna işçinin eyleminin yanında, başında bulunmaktır. İkincisi ise, her türlü olumsuz davranışa onunla birlikte karşılık vermesini bilmektir.

Önderler, eylemden gelmedikleri için, eylem gücünü isbatlamaya başlayınca, bir kıyıya çekilivermektedirler. Çok yazıktır ki, son olaylarda da öyle olmuştur. İşçi, güvenlik

güçlerinin karşısında, kontrolsuz ve eylemin taşkınlığı içinde bırakılıvermiştir. Ve öyle görünür ki, işçiler, eylemden yetişen, bu davranışlar sonucu ortaya çıkan gerçek sendikacılar, kendilerini temsil edinceye değin de, şimdiki yalnızlıklarını sürdüreceklerdir.

Önemli olan, sendikaları ve sendikacıları adlarına bakmadan, kendi eylemlerinin karşısındaki tutumlarıyla değerlendirmesini bilmektir. İşçi kitlesi, her davranışında, bunu anlamakta, Türk-İş'inden, Disk'ine değin temsilcisi gördüğü örgütlerin başındakilerin tutumunu acı acı seyreylemektedir.

İşçilerin bu andan sonra kendilerine işlev edinecekleri ilk görev, yasalara, patronlara olduğu kadar, kendi eylemlerine karşı çıkan sendikacıları da tanımak, eylemlerini biraz da onlara karşı sürdürmek gereğidir. O zaman, tümünü ayırımsız karşısında birkast haline geldiğini görecek ve belki de tümünü daha kolaylıkla altedecektir. Asıl işçi eylemi ve işçi sınıfının gücünün belirlenmesi bundan sonra söz konusu olabilir.

18.6.1971 — CUMHURİYET

GREV MİYDİ, YOKSA OYUN MU?

Ereğli Demir - Çelik Fabrikalarında uygulanan grevi, tek başına bir işçi eylemi olarak ele alamayız. Çünkü öyle ele alındığı takdirde, sürüp giden olaylara bir anlam vermek ve uygulama alanında gördüğümüz grevcilik oyununa ciddî ciddî eğilmek olanağını yitirmiş oluruz. Aslında, çok geniş bir düzeyde uygulanan oyunun bir parçasıdır bu olay...

Bir işçi kuruluşu, yasalara saygılı olabilir. Yasalara göre kurulup, buna göre işlemek zorunluğunda olduğundan, yasalara uyuyor diye hiçbir zaman kınanamaz. Ama, aynı kuruluş, uygulamasını daha olumlu sonuca ulaştırmak için yasaların kendine verdiği ve mahkemelerin onayladığı yetkileri kullanmaktan kaçınırsa, o zaman amacın bir an önce anlaşma değil, oynanacak oyuna gerekçe hazırlamak olduğu ortaya çıkar.

Demir ve çelik, tüm sanayi ürünlerinin ana maddesidir. Bu yüzden, demir - çeliğe yapılacak herhangi bir zam, sanayi ürünlerinin tümünde yansıyacak, bir genel pahalılığa neden olacaktır.

KENDİ BAŞININ ÇARESİNE BAKACAK

Erdemir (Ereğli Demir - Çelik Fabrikaları), yüksek maliyeti yüzünden, uluslararası demir - çelik piyasasının üstünde fiatlarla satış yaptığı halde bile zarar etmektedir. Ortaklara, Hazineden verilen kâr payı gelecek yıllarda verilmiyecektir. Yasanın süresi sona ermektedir. Ve Erdemir belki de kendi başının çaresine bakmak zorunda kalacaktır. Bu durumda şimdiden, hazırlığını yapmış olmalıdır. Yani, demir ve çeliğe kâr sağlıyacak oranda zam yapmalıdır...

Ama, sanayinin ana maddesine öyle durup dururken zam yapmak kolay değildir. Sade bizde değil, başka ülkelerde de değildir. Örneğin Amerika'da, 1965 yılında başlarında U. S. Steel ve Erdemir'in en büyük ortaklarından Coppers'in de bulunduğu çelik tröstleri yüzde 10 oranında bir zam yapma-

yı kararlaştırdıklarında Başkan Kennedy, yasanın kendisine verdiği yargılama yetkisini kullanarak, bunun önüne geçmişti. Sonradan bilinen olaylar meydana geldi. Ve Başkan Johnson'ın ilk kararlarından biri, çelik zammını onaylamak oldu...

Bu yüzden, demir-çelik zammının sağlam gerekçelere dayanması gerekir. Özellikle, uluslararası piyasanını üstünde satıldığı yerlerde. Tekel hakkını elinde tutuyor bile olsa, zam nedenlerinin kamu oyunca kabulünü sağlamak bir zorunluluktur.

İşte bu zorunluluk, Ereğli'de oynanan oyunun temel nedenidir.

Ve buna araç olan işçi örgütleri, uygulamayı büyük bir başarıyla götüren işçilere karşı suç işlemişlerdir.. Çünkü, grevi işverenin istediği yönde götürmüşlerdir. Bunun neden böyle olduğunu da yine olaylara bakarak açıklamak mümkündür.

Bir toplu iş sözleşmesinde uyuşmazlık başgösterdi mi, işçi sendikası anlaşma yollarını yasanın gösterdiği prosedür içinde arayacak demektir. Bu yol bir kez greve dayanınca, artık Sendika için tek görev vardır: Grevi yasanın verdiği haklar içinde en zorlayıcı biçimde götürecek, bir an önce sözleşmeyi imzalatmak...

OYSA...

Oysa Erdemir'de böyle olmamıştır. Grev kararı bir kez uygulanmış, üç saat sonra, gezideki Bakanlardan imza alınarak ertelenmiş, sendika hemen buna uymuştur. Bir aylık erteleme Danıştayca da uygun görüldüğünden, grev bir ay sonra yeniden başlama olanağı kazanmış. Hükümet bunu da ertelemiştir. Danıştay bu kez, ertelemeyi durdurma kararı almış, ama, sendika grev uygulamasından vazgeçerek, toplantı çağrısında bulunmuştur.

Sonra, toplantının olumsuz sonuçlandığı gerekçesiyle, yeniden uygulamaya girişilmiş, ama fabrikanın yöneticileri-

nin katı tutumu yüzünden sürüklendiği zararı engellemek yükümü, işçilere yükletilmiştir. Bu, tam anlamıyla bir komedidir. Ama, derindeki nedenleri araştırınca, aslında Türk halkına yüklenecek ağır yükün hazırlığı olduğu açıkça sırıtmaktadır.

Grev yüzünden demir-çelik karaborsası yaratılacaktır. Yaratılmıştır da... Erdemir imalâta geçtiğinden bu yana, ithal yasağı vardır. Fabrika Türkiye'de tek satıcıdır. Karaborsa, ister istemez gelişecektir. Zaten, spekülâtörler, hazırlıklarını çoktan yapmışlardır. Fiatlar, alabildiğine artacağı, yüksek fiatlarla bile demir-çelik bulma olanağı kalmıyacağı için, satış başladığında, aldığı malın fiatını düşünen olmayacaktır. Bulunması bir nimet haline gelen ürünün fiatı düşünülmez.

İYİ BİR GEREKÇE

İşçilerin, çok fazla zam istedikleri gerekçesiyle yaratılan bu yapay darlık, satışlar başladığı andaki zamlı fiatlar için iyi bir gölge olacaktır. Kaldı ki, zarar bu kadarla da bitmemektedir. Ortak Pazar sorununun bir çözüme gittiği ülkemizde, ana malın dünya piyasasından çok yüksek değerde olmasının yarattığı pahalı üretim, gümrük duvarları indirilmiş bir piyasada hiç müşteri bulamıyacaktır. Çok daha ucuza yabancı üretim duruyorken, daha pahalı bir malı almak, ancak devlet zoruyla mümkündür. O zor da ortadan kalkınca, yerli sanayinin ortadan silinmesi, en azından donması ve yerini montaja bırakması kaçınılmaz bir sonuç olacaktır. Çünkü montaj üretimin kullandığı çelik, zaten Erdemir'den değil, daha ucuza satış yapan yabancı firmalardan yabancı ülkelerden alınmaktadır. Yerli sanayi de aynı yola gitse, döviz darlığı daha da artacaktır. Bu yüzden bir taşla iki kuş vurulacaktır.

Hem, Erdemir ortaklarının daha çok kâr transfer etmesi sağlanacaktır yeni zamlarla, hem yerli sanayinin üretimi, şimdiki maliyetleriyle bile rekabet olanaklarından yoksun üretimi, büsbütün yükseltilerek, piyasadan çekilmeye zorlanacaktır.

Ulusal ekonomiye büyük önem verdiğini belirten sendikaların, böylesine çapraşık, ama, kaba bir oyunun içinde, baş oyuncu olarak görünmesi, bireysel paylar kopardığı düşüncesinde uygulamaya bütünüyle katılan işçileri de araç etmesi, hiçbir zaman bağışlanamaz.

Ve böyle bir oyunu sahneye koyan işveren karşısında fedakârlık yapmak, sendikaya düşmez. Sendikanın ödevi, üyelerine alabildiği oranda yüksek ücret ve hak koparmak, işvereni buna zorlamak için tüm fırsatlardan yararlanmaktır. Hem de bunu halkının sırtından değil, işverenin kârından koparacaktır. Öyle olunca da, işverenle birlik olup, üretime zam gerekçesini hazırlamak çabası, bilinçsizliğe verilemez.

SONUÇ

Bu yüzden olayları iyi değerlendirmek gereklidir. Türk işçi eylemini işverenin kârını sağlayan bir unsur olarak kullanmak onu baltalamaktır.

Ereğli grevinde bu yapılmış, grevden hemen sonra yüksek fırına bir şey olmadığı anlaşılmıştır. Ama zammı haklı gösterebilmek için hazırlıklar kasten uzatılmaktadır.

Madem işçiler için istenen hak ve menfaatlerin 48 maddesinden birden vazgeçmek mümkündü, bu, baştan neden yapılmamıştır da, grev başladıktan sonra düşünülmüş ve uygulanmıştır. Ve neden anlaşma daha önceden işverenin hazırladığı taslak üzerinden imzalanmıştır? Bu soruların cevabı Erdemir grevinin niteliğini ortaya koymaktadır.

15.10.1969 — CUMHURİYET

İŞ KANUNU VE İŞÇİLER

1924 yılı Şubatında İzmir'de toplanan Milli İktisat kongresi, ekonomik sorunlarımızın dile getirilmesi bakımından çelişkiler içinde bulunsa da yenilikler getirmiştir. Yüce Atatürk'ün ekonomi fikrini bütün ulusa yayabilmek için bir araç olarak gördüğü kongrenin, özellikle işçiler için aldığı kararların uygulaması 1936 yılına kadar gecikmiştir.

Kongre, sosyal hayatımızın düzenlenmesi konusunda, bir iş kanununun çıkarılmasını ve bu kanuna, işçilerin çalışma koşullarından, güvenliklerine kadar konulması gerekli pek çok hükmü daha o zaman kararlaştırmıştır. Örneğin, yıllık ücretli dinlenme izinleri, hafta tatili, sendikalaşma, grev, işçi lojmanları kıdem tazminatları gibi konularda öyle ileri hükümler getirilmiştir ki, 1967 Türkiye'sinde 1924'ün özlemi çekilebilir.

1924 kongresine göre, bir yıl çalışan işçiye, bir ay ücretli izin verilmelidir. Oysa bu günlerde Senato'da kanunlaşmayı bekleyen İş Kanununa göre bu süre 12 - 24 gündür.

1924 yılında, Milli İktisat Misakı diye adlandırılan bu kongre kararları, büyük bir heyecanla uygulama olanaklarına sunuldu. Ama, şurasını belirtmek yerinde olur ki, kongrenin kararlarını uygulamaya götürebilecek güçler arasında ne yazık ki işçiler yoktu. Çünkü, Takrir-i Sükûn Kanunu, siyasal partilerle birlikte İşçi Derneklerini (Sendikalar) de silip süpürmüştür. Ve Parlamentoda işçileri temsil edecek kimse yoktur. Olmadığı için, çok ağır koşullar içinde gelişmek zorunda olan bir ekonominin bütün yükünü işçiler yüklenmişlerdir. Çalışma saatleri, ücretler, yarın güvenliği diye bir ortamdan söz edilmeksizin, ister özel kesimdeki işletmelerde olsun, ister devlet kesiminin işletmelerinde, işçiler durmadan çalışmak zorunda olan kişilerdir.

Ne var ki, bu ağır koşullar, Cumhuriyetten önce güçlü eylemlerde bulunabilmiş işçiler arasında giderek direnme isteklerini kamçılamaktadır. 1930 ve 1933 yılları arasında, yasak olmasına rağmen patlak veren üç grev, Hükümetin işçi

sorunlarına eğilmesi konusunda uyarıcı etkiler yapmıştır. İşçilerin büyük bir bilinçle yürüttükleri grevler başarıyla sonuçlanınca, bir sosyal siyasetin zorunluğu kendini göstermiş, bir taraftan ceza kanunun grevle ilgili 201. maddesi ağırlaştırılırken, bir taraftan da bir iş yasasının gerekliliği tartışılmaya başlanmıştır.

1936 yılında, işçi - işveren ilişkilerine devletin düzenleyici müdahalesini getiren 3008 sayılı İş Kanunu, böyle bir ortamın meyvesidir. Ancak, bu yasa sadece bedenen ya da beden çalışması fikir çalışmasına üstün olan emekçileri genelleşmiş deyimiyle «kol işçilerini» kapsamına almaktadır. Fakat, 1936'nın koşullarında getirdiği yeniliklerle, 1924 Milli İktisat kongresinin kararlarından sadece bir kısmını, o da devlet müdahaleciliği olarak uygulama alanına çıkarmaktan öteye gitmemiştir.

İş kanunu, sendikaları ve grevi yasaklamakta, yıllık dinlenme iznini 7 - 24 gün arasında kademeleştirmekte, yarın güvenliği bakımından da, üç yıldan fazla çalışmış olmak kaydiyle çalışılan her yıl için yarım maaş tutarında kıdem, çalışılan süreye göre de 15 - 60 günlük ücret tutarında ihbar tazminatı getirmektedir.

Bunun yanında, işçinin işine son verilebilmesi, toplum düzenini zedeleyecek davranışlarda bulunması, işyerinde çalışılmasını imkânsız kılacak kötü alışkanlıklar edinmesi ile mümkündür.

3008 sayılı yasa, 1947 yılında 5018 sayılı yasa ile kurulmasına izin verilen Sendikaların da birer iş takipçisi hüviyetiyle yardımları sonucu tam 31 yıl sosyal hayatımızı düzenlemiştir.

Bu süre içinde toplum düzeyinde, işçi - işveren ilişkilerinde pek çok değişiklikler olmuş. 1961 Anayasası işçilere sözleşme ve grev haklarını getirmiştir. Ama, bütün bunlara rağmen bile, pek çok kesimde sözleşme ve grev hakları, 3008 sayılı yasadaki hükümleri uygulatma aracı olarak kullanılmıştır. Çünkü, yasanın gösterdiği hak alma kurumları, zamanla öylesine ağır işlemeye, davalar arttıkça bunların kararları öy-

lesine gecikmeye başlamıştır ki, işçiler ya davalardan vazgeçmeye ya da çok uzun süreler açlıkla pençeleşmeye razı olmak zorunda kalmışlardır.

Toplu sözleşme düzeni iş yasasını taban olarak almakta yararlı olmuşsa da, henüz sendikalaşamayan işçilerin durumu 1936 koşullarıyla değerlendirilmektedir. Bütün bunlar, gerek hükümeti, gerek işçiler ve gerekse aydınlarımız tarafından yeni bir iş yasasının, Anayasamızın öngördüğü sosyal ve ekonomik koşulları da kapsayacak bir biçimde yeniden düzenlenmesinin zorunluluğunda birleştirmiştir.

Önümüzdeki günlerde Senato'da görüşülmeye başlayacak yasa, işte bu zorunluluğun sonucu olarak B.M.M.'ne sunulmuş ve Senato'da görüşülmesi geciktiği için otomatikman yasalaştığı ileri sürülerek onaya gönderildikten sonra Cumhurbaşkanınca veto edilen 5 yasanın arasında tekrar meclise gelmiştir. Ondan sonra, özellikle işverenler tarafından yürütülen sistemli ve yoğun bir çaba, yasanın bazı maddelerinin daha kırpılmasını sağlayarak, Senato'nun gündemine girmiştir.

Ne var ki, kapsamı eski yasaya göre çok daha genişletilen yeni yasa, 1936 hükümlerinden pek farklı hükümler getirmiş değildir. Tüm hizmet akdiyle çalışanları da işçi kapsamına alan ve 3008 sayılı yasanın 10 kişiye kadar işçi çalıştıran işyerlerine kadar olan uygulama alanını 3 kişiye kadar indiren yeni yasanın hatta bazı maddeleri, 3008 sayılı yasanınkinden bile geridir.

Özellikle sendikal ortam içinde, işçileri diledikleri gibi yönetmek konusunda büyük zorluklarla karşılaşan işverenler için Anayasanın ve 274 sayılı Sendikalar yasanın getirdiği özgürlükleri kaldırmak konusunda bilinçli bir çabayla getirilmiş bir hüküm vardır ki, çalışanlar için şimdiye kadar elde edilmiş pek çok hakkı bir çırpıda alıp götürebilecektir.

Yeni yasanın 17. maddesi, işverenin ihbar ve kıdem tazminatı ödemeksizin işçilerinin işine son verebilme koşullarını sayar. Bu maddenin ikinci bölümünde bir (e) fıkrası vardır ki, sendikacılığı yok etmek için kullanılabilecek en güçlü silâhtır. «İşverene veya onun ailesi üyelerinden birine

ya da işverenin başka bir işçisine sataşması veya gözdağı vermesi» halinde, işçinin kıdemi ya da görevi ne olursa olsun derhal işten çıkarılabilecektir. Hem de tek kuruş tazminat ödemeksizin.

Burada çok masum bir çerçeve içinde görülebilen bu fıkrayı sendikal bakımdan inceleyince, yarattığı tehlikeler bütün açıklığıyla ortaya çıkmaktadır. Herhangi bir uyuşmazlık halinde işyerindeki sendika temsilcisinin, «Madem haklarımızı vermiyor, biz de yapacağımızı biliriz,» veya sendikaya girmeyen bir arkadaşını ikna etmek için, «Sendikaya girmezsen senin için hiç iyi olmaz,» gibi sözler bir gözdağı ya da sataşma sayılabilecektir. Çünkü bunlardan özellikle ikinci cümledeki, Sendikaya girmiyorsun, kelimeleri tanıkların unutabileceği kelimeler olabilir. O takdirde, senin için hiç iyi olmaz sözü bir gözdağıdır. İşveren hakkında yapacağımızı biliriz sözcüğü de bundan daha az tehlikeli değildir.

Bu hüküm, yasada bir Demokles kılıcı gibi asılı durdurça, sendikalar toplu sözleşmelerde en fazla gözdağı ve sataşma kelimelerinin açıklık kazanması için çalışacaklar, yarın emniyetini kurtarabilmek için ücretler konusunda büyük tavizler vereceklerdir. Ama, yasadaki sözcükler ne kadar açıklığa kavuşturulursa kavuşturulsun, elde edilecek tanıklar, sendikalaşmayı söndürmek konusunda işverenler için en büyük gücü sağlamış olacaklardır.

Şurası da bir gerçektir ki, buraya örnek olarak aldığımız cümleler en masum kelimelerden kurulmuştur.İşçi işveren arasındaki uyuşmazlıklarda, sendika temsilcilerinin grev tansiyonunu yaratmak amacıyla yaptıkları konuşmaları şöyle bir hatırlamak, hükmün maddeye hangi amaçla sokulduğunu anlatmaya yeter.

Tasarının 33. maddesi de prensip olarak getirdiği asgari ücretin tesbitini, «Çalışma Bakanlığınca gerekli görülecek yerler ve işlerde» kısıtlamıştır. Buna göre, bakanlığın asgari ücret konusundaki görüşleri, ücretlerin tesbitinde bir ana esas olacak. Örneğin, işçilerin büyük direnmeler sonucu sözleşmelerle asgari ücretleri tesbit ettiği bir işkolunda, bir bakanın ücretleri fazla görmesi, ikinci dönem sözleşmeleri için yeni

bir direnme nedeni olacaktır. Ya işkolundan asgari ücret tesbit edilmeyecek, ya da sendikanın sözleşmeyle aldığından daha azı tesbit edilebileceği için, müzakereler bu noktada sürüp gidecektir.

İş güvenliği, yıllık dinlenme izinleri ve ücretler konusunda 1936 yasası 1924 kongresi kararlarından ne kadar geri ise, 1967 yasası sadece izinlerin taban gününü 7'den 12'ye çıkarması dışında, 1936 yasasından o kadar geridir. İşçiler, 1936 yasasının, 1967 koşullarına uymamasından yakınırlarken, öyle görünür ki, 1967 yasası, gideni mumla aratacaktır.

Burada unutulan tek husus, işçilerin 1936 düzeyindeki işçiler olmadığı ve 1961 Anayasasıyla, 1963 yılında çıkarılan 274 ve 275 sayılı yasaların, onlara sosyal ve ekonomik durumlarını düzeltmek ya da korumak amacıyla direnme hakkına sahip olduklarıdır. Ve hiç unutmamak gerekir ki, işçiler bu direnme hakkını, iş yasasının getirmediği güvenlik konusunda alabildiğine kullanacaklar, işverenler yasayla tesbit edilmiş hükümlerin üstünde hak vermemek konusunda ısrar ettikçe, sosyal ortam büyük çapta uyuşmazlıklara sahne olacaktır.

İşin acı yönü, 1936 meclisinde tek işçi temsilcisi bulunmazken, 1967 meclislerinde, 1936 yasasından yıllardır yakınan Sendikacıların bulunması ve bunların, kendi sınıfları aleyhindeki yasaya şakşakcılık yapmalarıdır. Kendi sınıfını bilerek böylesine bir güvensizlik ortamına ve dolayısiyle direnme alanına itebilmek, önderlik sorumluluğuyla ne dereceye kadar bağdaşır, bunu zaman gösterecektir.

5.6.1967 — MİLLİYET

YORGUN AYAKLAR

Güneşin altında, boylu boyunca uzanmış bir asfalt. 420 kilometre boyunca kızgın mı kızgın. Üstünde, patlak köselelerin çıtırtısına basa basa sürüklenen yorgun ayaklar. Ayakların üstünde peşpeşe dizelenmiş inançlı insanlar. İnançlı ama üzgün. Üzgün ama kararlı. Çorum'dan Ankara'yadek yürümüşler. Danıştay denilen yüce organdan bir karar almışlar. O yorgun ayakların gölgesinde sallanan nasırlı ellerin umutla verdiği oylarla başa geçmiş hükümetten de bir vaad almışlar. Halledeceğiz diye... Olmamış. Ne karar bir fayda vermiş ne hükümetin vaadi...

Yine yollara düşmüşler bir lokma ekmek derdindeki başlarını elleri arasına alıp. Yine kızgın asfalt üstünde yana yana şişmeye başlamış ayakları.

Şimdi yol Ankara'dan İstanbul'a uzuyor. Yorgun ayaklar, kararlı gövdeleri, dertli başları taşıyor. «Bizim hakkımız ahiretteymiş,» diyorlar. Orayadek gideceğiz, diyorlar. Ve yürüyorlar...

54 inanmış adam, başlarına geleni bütün ulusa duyurmak için kızgın asfalta terlerini döke döke, dertlerini dile getiren pankartlarının gölgesine bir koca öfkeyi yaya yaya İstanbul'a doğru geliyorlar. Başlarına gelen derdin hesabını yine onların vermesidir bu... Oysa onların hiç suçu yok bu olanlarda. Yüzyıllardır uyutulmuşluğun, aldatılmışlığın borcunu yine aldatılanların ödemesi, çok acı. Hatta utanç verici...

Çorumlu temizlik işçileri örgütlenmişler. Sendikalaştıktan sonra,bir toplu sözleşme imzalamışlar belediyeyle. Bir ay uygulanmış sözleşme. Bir ay sonra bir de bakmışlar ki, hepsi memur sayılmış. Ve yıllar boyu kâh boyun bükerek, kâh örgütlenip güçlenerek elde ettikleri bir çırpıda ellerinden alınıvermiş. Ücretler düşmüş, sözleşmeye yazılı hakların tümü elden gitmiş. Ve bütün bunlar yetmiyormuş gibi, 70 tanesi de kapı dışarı edilmiş.

O zaman ayakları suya ermiş Çorum'luların. Yürümeye başlamışlar. Ankara büyük şehir. Başkent. Yüce mahkemeler

var orada. Bütün ülkeyi yöneten hükümet var. Hem de bir kurtuluş umuduyla oylarını verip gönderdikleri kendi hükümetleri. Oy vermeseler bile, bütün bir ulusu temsil eden hükümet yine de onları dinler, dertlerine bir çare bulur...

Yüz yıllardır böyle öğretilmiştir onlara. Düzen böyle kurulmuştur. Savaşlar çıkmıştır bu yüz yıllar boyunca. Davullar vurulmuş, münadiler asker toplamıştır. O zaman düşmüşlerdir yürüyenlerin dedeleri davulun önüne. Askere gidip savaşmışlar, şehit ya da gazi olmuşlardır. Sonra savaşlar bitmiştir. Sağ kalabilenler, göğüslerinde bir hayal şişkinlikle, gazilik ünvanıyla köylerine dönmüşlerdir. Tarlalarını sürüp, ekinlerini biçerek yine başındakileri beslemişlerdir.

Onlar kaderine razı olmalıdırlar. Kaderin değişmez çizgisi sadece onlar içindir. Bir lokmayla bir hırkaya şükredip, büyükleri ne diyorsa şaşmaz kurallar belleyerek öbür dünyanın sonsuz yaşamına hazırlanmaktadırlar. Ancak böyle yaparlarsa bu yaşamı sağlayabileceklerdir. Yoksa Tanrı korusun hepsi cehenneme giderler. Buradaki çilenin bin katı, milyon katını çekerler sonsuzadek...

Okumak onların harcı değildir. Adam olmak hep başındakilere özgü bir yüce meslektir. Onların işi barışta çalışmak, savaşta ölmek. Hak istemek, hak almak, korkunç kelimeler bunlar. Kökü dışarda kavramların tehlikeli sonuçlar doğuran izleri...

Onlar temizlik işçisidirler. Şehrin köşe bucağını emek vererek temizlemek için değil. Sayın belediye başkanlarının, «Dilenmekten kurtulsunlar, meyhane köşelerinde sürünmesinler, diye işe aldığı kimseler.» Şimdi de bütün bu iyiliklere sırt çevirip nankörlük ederek karşı gelmekteler. Şimdi o büyük kişiden zam istemekteler. Oysa, «Saat kulesi dibinde günde beş liraya çalışmak isteyen yüzlerce vatandaş var...» Böylesine bir ortamda tutup da onlara 350 lira maaş verilebilir mi?

Verilemez. 150 liraya çalışacak yüzlerce vatandaş varken sabahtan akşama güneş altında bir şehrin bütün pisliğini temizleyen insanlara ayda 350 lira verilmez. Onlar da bunu bilirler. Bildikleri halde nasıl olur da karşı gelirler? Nasıl olur

da başkaldırırlar? Örgütlenmeymiş. Sendikalaşıp toplu sözleşme yapmaymış. Bunlar olacak iş mi?

Belediye başkanı onların büyüğü. Herşeyi o bilmeyecek de, işçiler, temizlik işçileri mi bilecek? İşte sonu böyle olur. Danıştay karar verirmiş onlar işçidirler diye. Böyle bir karar verilse bile kim uygulatacak kararı. Hükümet... Hükümet aynı suçun sabıkalısı değil mi? Uygulamadığı danıştay kararlarının sayısı yarım düzüneyi buluyor. Kendi yapmadığını nasıl yaptırabilecek başkalarına?

Bütün bu soruların, bütün bu acıklı sonuçların sorumluları kimler acaba? Sadece o temizlik işçileri, yalnız o belediye başkanı ve hükümet mi?

İnsanlarımızı yüz yıllardır kadere rıza gösteren bir yalnızlığın içine itenler mi? Hak aramak yüz yıllardır yasaktır ülkemizde. Haklarına sahip olmak ise sadece güçlülerin işidir. Örgütlenilse, güçlü olunsa bile bu zihniyeti yıkmak için, güçlülerin yüz yıllar öncesi verdikleri savaşı tekrarlamaktan başka çare yoktur.

İşçilerin sadece örgütlenmesi yeterli değildir hak aramak için. Yasalarda alınteri döken insanları ayrı statülere sokabilecek boşluklar bulunduğu sürece de yeterli olmayacaktır. Sadece örgütlenmek ortamın elverişli olduğu, işverenlerin yasaların boşluğundan bütünüyle faydalanmak yerine, bir iş barışını tercih ettikleri zamanlar için belki faydalıdır. Ama, işveren «Saat kulesi dibinde günde beş liraya çalışacak yüzlerce vatandaş,» bulduğu sürece, çalışanın çalışmasının karşılığı değil, iş arayanların çokluğu ya da azlığı pazarlık konusu olacaktır.

Bunun için, zaman geçirmeden işçilerimizi eğitmek gereklidir. Onlara kendi sınıflarının bilincini kazandırmak gereklidir. Ve yönetenlerden hukuk yoluyla, yargı organlarının kararları yoluyla bir şey istememelidir. Çünkü, onların verecekleri her şey ne kadar haklı, ne kadar az olursa olsun, kendilerinin zararınadır. Bu yüzden ancak çalışanlar güçlü oldukça, bilinçli oldukça vermeye razı olacaklardır. Yoksa, bir küçük karşılaştırma bile düzenin nasıl çalıştığını isbata yeterlidir. Kanun dışı grev ve lokavta karar verenler ile katılanlar

bir aydan üç aya kadar hapis, yüz liradan bin liraya kadar ağır para cezasına mahkûm olunurlar. (275 Sayılı K.M. 54) Ayrıca kanun dışı greve katılanlar ve devam edenler de beş yüz lira ağır para cezası öderler. Lokavt yapanların bütün cezası, greve karar verenlerinki kadar olduğu halde, işçilerin daha ağır suç olmalı ki, daha büyük cezaya çarptırılırlar.

Yasalardaki boşluklar, işverenlerin ortama göre güçlü çıkmalarını sağlayacak kadar büyüktür. İşçiler, örgütlenmeyi sadece hak ve menfaatlerinin bir parçacık daha artırılması yönünde gördükleri sürece, bu boşluklardan yararlananların yeni hak peşinde koşanları ekmeklerinden de edebileceğini bilmelidirler. Ama, okuması az, hatta yok denecek kadar az bir ülkenin çocuklarına, bunları yazarak anlatmak olanakları kısıtlıdır.

Görevin büyüğü sendikalarımıza düşmekte. Üyelerini mümkün olduğu kadar kısa zamanda örgütlenmenin zorunluluğunu olduğu kadar, kendi sınıfsal bilinçlerini elde etmenin de kaçınılmaz bir sonuç olduğu yönünde eğitmelidirler. Yoksa, 54 üyesi işten atılınca, Çorum'dan Ankara'ya, Ankara'dan İstanbul'a ve İstanbul'dan kim bilir nereye yürümek, kamu oyunda bir olayın etki ve tepkilerini yaratsa bile, nasıl olsa tavsayacağı düşüncesinde olan yöneticiler için ilgi çekici sayılmayabilir. Kaldı ki, Genel-İş'in ilk anlardaki yalnızlığı sadece kamu oyunun tepkisiyle hafiflemiştir. Ama, bu ilk olmadığı gibi son da olmayacaktır. Bu davranış, komşu evindeki yangındır. Bütün sendikalarımız, alevin kendi evlerini sarmasını önlemek için, bütün güçlerini ortaya koymak zorundadırlar.

24.8.1966 — CUMHURİYET

ESKİ KAVGA

Geçtiğimiz günlerde İstanbul'da, işçi eylemleri tarihimizin en büyük olaylarından biri yaşandı. Bir büyük direniş biçiminde gelişen olaylar, günlük yorumlarla salt bir sendikal hakkın korunması biçiminde değerlendirildi. Oysa İstanbul direnişi, yıllardır varlığını sürdüren bir birikimin ve sürüp gitmesine uğraşılan bir çelişkinin sonucu doğmuştur. Olayları, salt günlerindeki nitelikleriyle, bir kesit olarak değerlendirirsek, o anın etkisinde kalmamak mümkün değildir. İstanbul olaylarında da durum böyle değerlendirilmiş, direniş salt sendikal bir protesto olarak yorumlanmıştır.

Oysa, olayın temelinde yıllardır süren büyük çelişkinin birikimi yatmaktadır. Bu büyük çelişki, tüm çabalara rağmen, bir türlü kurulamayan sanayi ve gittikçe farklılaşan sınıflar arasındaki uçurumdur.

Devlet Plânlama Teşkilâtının açıkladığı bir rapora göre, ulusal gelir, beş bölüme ayrılan aile beştebirleri arasında şöyle paylaşılmaktadır:

Aile beştebirleri	Ulusal gelir Payları %
Alt (En az gelirli)	4,5
Alt - Orta	8,5
Orta	11,5
Üst - Orta	18,5
Üst	57,—

Yine aynı rapora göre, nüfusun % 96'sı ulusal gelirin % 72'sini alırken, % 4'ü ise % 28'ine elkoymaktadır. Aynı açıklamaya göre, nüfusun % 59,4'ü ulusal gelirin % 15,7'sini, geri kalan % 45'ise % 80,3'ünü paylaşmaktadır.

Resmî rakamların göstergesi budur. Olayların nedenini araştırırken, asıl gözönünde tutulması gereken bu çelişkidir. Nitekim, olaylardan sonra yapılan bir sohbet konuşmasında, direnişe katılan işçilerden biri, durumu açıkça belirlemiştir.

«Türkiye çapında aldığımız yevmiye bakımından biz bir numaralı sayılırız. Fakat başka işyerlerinde olan arkadaşlar böyle değil. Biz hep kendimizi düşünsek olmuyor. Meselâ bir toplantıya gidiyoruz, arkadaş geliyor «açım» diyor. Valla çıkıyor mikrofona ağlıyor. «Açım» diyor. Bizim karnımız bir parça doyuyor, ama, o arkadaşları düşünerek, işçi kardeşleri düşünerek, yaşamak için, yaşama şartlarına biraz uygun olsun diye bu direnişmeyi yapıyoruz.» (*)

İşte alt alta konulduğunda, olayların temelindeki gerçekleri açıklamaya yetecek iki olay, iki tablo... Bu açık ama, acıklı görüntüye, işçi eylemlerinin geçmişini de eklersek, günümüzdeki gelişmeler tüm açıklığıyla ortaya çıkar.

Çünkü, Türk işçi eyleminin geçmişini incelemek, dünden bugüne, bugünden yarına köprü kurmak demektir. Ulusumuzun, tüm uluslarda olduğu gibi, mutlak çoğunluğunu teşkil eden emekçilerin, gerek teokratik düzende, gerek demokrasi de bir türlü egemen olamamasının nedeni, bu görüntüde olduğu kadar, geçmişin birikimi içinde de yatmaktadır.

Bu araştırma, daha çok olaylara ve sonuçlarına yer vererek, temeldeki bozukluğu, sürdürülmek istenen düzenin yarattığı birikimi ortaya koymaya çalışacaktır. Çünkü, yukarıda sunulan çelişki de göstermektedir ki, kavga ne bir işçi-işveren uyuşmazlığıdır, ne haklı - haksız ayırımının doğurduğu bir sonuç.

Asıl kavga, bir türlü kalkınamayan toplumumuzda, giderek açılan uçurumların yarattığı bozuk düzenin değiştirilmesi çabalarından çıkmaktadır. Ve yüzüncü yılını çoktan dolduran Türk işçi eylemini, olaylar açısından aldığımızda bu gerçek tümüyle gözlerimizin önüne serilmektedir.

TÜRK TARİHİNİN İLK İŞÇİ EYLEMLERİ

Osmanlı İmparatorluğu, elinde olmayan nedenlerle sanayileşemediği için, işçi sorunlarına, öteki imparatorluklara

(*) Milliyet (24.6.1970, sayfa 9)

göre, uzak kalmıştır. Elinde olmayan nedenler, sinaî devrime kasden geçirilmeyişi ve duraklama döneminden sonra egemen olan dış etkilerin devleti giderek çürütmesidir.

İmparatorluğu yıkmak, parçalamak yolundaki bu davranışlar, ekonomiyi talan dışında bir hesap sorunu olarak kabul etmeyen devlet ve insanları için kaçınılmaz etkiler doğurmuştur. Gerçekten de bir emperyalist, ama, kendi döneminin uygulamasına göre bir emperyalist olan Osmanlılar, ekonomik gereklere hiçbir zaman uymamışlardır. Bu ortaçağ emperyalizminin emek gücü, Anadolu insanından sağlanırken, talanın birikimlerini İstanbul paylaşmıştır.

Nitekim, salt tüketime dayanan Osmanlı ekonomisi, zaferlerin sona ermesi ve orduların yeni ülkeler, yeni topraklar elde edemeden geri dönmesi sonucunda sarsılmaya başlamıştır. Çünkü, birikimler gösteriş için harcanınca, durmaksızın harcamaya karşılık bulmak gereklidir. Karşılık kesildiği anda, sular kurumakta, rüzgârlar esmemektedir. Bir sınai dönüşüme gidilmediğinden, kısa zamanda ekonomik acze düşülmüş ve dış yardımlara muhtaç olunmuştur.

Sinaî devrimin henüz rakiplere dayanma gücü olmadığı bir zamanda, sermaye birikimi ve sınai gelişme için çırpınan uluslar, yeni sömürgelerin peşinde koşarken, Osmanlı İmparatorluğu tam tersine sömürgelerini birer birer terketmek zorunda kalmıştır.

Bu ters gelişim, devletin «kendi iradesine bağlı olmayan olayların seyrine tâbi olmasını gerektirmiştir.» (*) Bu gerekliliğin sonucu olarak, Osmanlı İmparatorluğunda işçi eyleminin geç başlaması kaçınılmazdır. Ama, bugünkü anlamıyla sanayi işçisi eyleminin. Yoksa, Batı'da da olduğu gibi, ilk eylemleri yapanlar arasında, maden işçilerini sayacak olursak, durum değişmektedir.

İngiliz sanayi işçilerinin ilk örgütlenmeleri ve bu örgütlere dayanarak yarattıkları direnmeler, 1707'lere, sınai devrimin başlangıç yıllarına dayanır.

(*) Prof. Tarık Z. Tunaya (T.M.G.T. Gençlik ve Kalkınmaya Çağrı Semineri)

POLİS NİZAMNAMESİNDEKİ KAYIT

Bizde ise, aynı nitelikteki eylemlere, bu tarihten 165 yıl sonrasında rastlamaktadır. Ancak, bazı işçi tarihçilerimiz, 1845 Polis Nizamnamesinde, polislerin, «Amele ve işçi makulelerinin, cemiyetlerinin def ve izalesi ile ihtilâl vukuunun önünün kestirilmesi.» (*) Göreviyle yükümlü olmalarından yola çıkarak, 1845 yılından önceleri de, nizamnameye böylesine açık hükümler koydurtabilecek nitelikte işçi eyleminin bulunabileceğine dikkati çekmektedirler. Ama, genellikle, sanayileşmenin başlangıcı ile, ilk patlak veren grevin İstanbul'da olması gereği, daha derin incelemelere konu olmamakta, bu tarih, ilk eylemin tarihi olarak kabul edilmektedir.

Ne var ki, 1798 yılında, 3. Selim tarafından gönderilmiş bir ferman, işçi sınıfının, en fazla ezilen kesimi olan madencilerin daha o zamanlar grev yaptıklarını ortaya çıkarmaktadır. Keban, Ergani ve Gümüşhane kadılarıyla, mütesellimlerine gönderilen bu ferman göstermektedir ki, madenciler, ilk İngiliz işçi grevlerinden 90 yıl sonra bizde de grev uygulamıştır.

İŞÇİLERİN YAŞAMA KOŞULU

Ferman, kadı ve mütesellimlere şöyle demektedir: «İçlerinden bazı bilinçsiz ve yabanî hayvan makulesi olan fesatçılar, ikide bir kendileri gibi hafif akıllı olanları tahrik ve güçsüz ve yararsız maddeler için kâh Asitane tarafına gelmek ve kâh başka yerlere gitmek sevdasiyle madenciler reayası arasında dedikoduya kalkışmak ve bu boş lâfları öteki madenciler tayfasını dahi işgâl idüp iş düzenlerinin bozulmasına sebep olup ve aslında maden reayası her gün cevher çıkartıp ve her an ve zaman fûrun yakmakla uğraşmak yaşamaları için gerekli iken bu çeşit (halt-ı kelâm) söz karıştırmak sebebiyle...» (**) Haklarından gelinmesini istemektedir.

(*) Kemal Sülker (Türkiye'de Sendikacılık, İst. 1955, s. 91

Fermandan anlaşıldığına göre, maden işçileri sorunlarının çözümlenmesi için İstanbul'a gelmek istemekte, yapılan baskılar karşısında kimbilir nasıl bunalmaktadırlar ki, toptan başka şehirlere kaçmaktadırlar. Bütün bunlar suçtur. Böylesi suçlar işleyenlerin tezelden gereği düşünülmelidir. Çünkü ferman sadece mütesellimlere değil, aynı zamanda kadılara gönderilmiştir. Ve Padişah'ın tanımına göre işçinin görevi, **«HER GÜN CEVHER ÇIKARTIP VE HER AN VE ZAMAN FÜRUN YAKMAK»** tır. Bunun dışında bir davranışa kalkıştı mı suç işler. Ya da en azından bu tür çalışmanın insanlık onuruyla bağmaşmadığını söylemeye kalkarsa, «halt-ı kelâm» eder.

Bizde ilk gelişen işçi kitlesi de madenciler olmuştur. Denilebilir ki, Ergenekon'dan bu yana geniş kitleleri toprağın altından maden çıkarmakla görevlendirmiş bulunuyoruz. Bakır ve demir, tabiî bunlar kadar da altın, insanın kaderinde tarihsel rolünü oynamaya başladığından bu yana, **«madenci reayası»** varolmuştur. Ergani ve dolayları, bakır bakımından çok verimli ocaklara sahiptir. Bizde ilk madenci reayasının doğuşu da hattâ Bizans'a kadar dayanan bu ocakların işletilmesiyle birlikte başlar. Ve genel hukuk kuralları içinde, Padişah'ın kullarının, yaşamalarını o yüce gücün topraklarından sağlayabilmek için yıllarının yarısını, o'nun adına cevher çıkartmak, fırın yakmakla geçirmeleri zorunluluğu o zamandan doğar.

DOĞUNUN ŞANSSIZLIĞI

Bütün şansızlıkları maden bölgesinde doğmuş olmaktan ibaret bu insanlar yıllarının yarısını hem de hiçbir ücret almaksızın madenlerde çalışmaya verirlerdi. 1845 yılında hazırlanan ve maden işçisinin kaderine, bu zorunlu çalışmanın yanında ücret umudunu getiren Dilâver Paşa Nizamnamesinin yıllarca raflarda uyumasının bir nedeni de çalışmayı ücrete bağlamış olmasıydı.

1798 fermanında belirtildiğine göre işçilerin davranışı bir

bunalımın patlaması değildir. Bilinçli bir örgütlenmenin içindedirler. Çünkü, asıl suçlananlar işçiler değil, onların arasına karıştığı ileri sürülen, «bilinçsiz ve yabani hayvan makulesi fesatçılar» dır.

İşçilerin İstanbul veya diğer şehirlere gitme isteği de, maden bölgesinden uzaklaşarak, bu angaryadan kurtulma çabasına yorumlanabilir. Çünkü, başlarında bilinçli yöneticiler bulunduğu ve işçiler bunların fesatlarına kanarak işlerini bıraktıklarına göre, böyle bir durumun gerçek olmaması için hiçbir neden yoktur.

«İşçi makulelerinin» bu davranışı, yönetimi uyarmıştır.

Uyanan yönetim, işçi eylemini mümkün olduğu kadar geciktirmek için, polise geniş yetkiler vermiştir. Burada bir nokta, Sezar'ın hakkını Sezar'a verebilmek amacıyla açıklanmalıdır. III. Selim'in bir sorusu üzerine verilen cevapta belirtildiği gibi, «Mülkün sahibi olan Padişah, ve vezirleri ve askerleri ve memurlarından ibaret» olan Osmanlı Devleti çok akıllıca bir bilinçlenmeye ulaşmış ve işçi örgütlenmesiye «ihtilâl vukuunu» aynı sepete daha 1845 yılında koymuştur.

İşte 1798 grevinin sonuçları budur...

GREVLER VE YATIRIMLAR

1798 Fermanı ile 1845 polis nizamnamesi, işçiler üzerinde tam bir sulta olarak 1871 yılına kadar egemen olmuştur.

1854 yılında başlayan ilk borçlanma, 1867 yılında Sultan Abdülâziz'in Paris ve Londra gezileriyle iyice açılan Batı penceresinin rüzgârlarını Osmanlı toprakları üzerinde de estirmeye başlamıştır. Devletin, kendi iradesiyle önüne geçemiyeceği olaylar üst üste sıralanmaya başlamıştır artık.

Alacaklılar, kendilerine büyük kârı ancak İmparatorluk topraklarında kurulmasıyla sağlayacak, ya da ordunun baskısı ile pazarlık konusu yapılamayacak sanayi kurumlarının kurulmasına izin vermişlerdir. 1870'lerde, demiryolları, tophane, tersane, feshane, Hereke Dokuma Fabrikaları, Beykoz

Deri ve Kundura kurumu ile, 1865 morotoryumunun yarattığı Duyun-u Umumiye'ye bağlı reji, tütün, sigara ve sigara kâğıdı işletmeleri faaliyete geçmiştir.

Ve tabiî işçi sorunları da yeniden ve bu kez peşinden bilinçli bir gelişimi getirerek ortaya tekrar çıkmıştır.

BATI SENDİKACILIĞININ DURUMU

Batı bu arada hem sınai, hem de sosyal aşamaları belirli kurallar içine yerleştirmenin rahatlığındadır. Önceleri çok karışık ve değişik anlamlarda gelişen işçi eylemi giderek durulmuş, üç ana dil içinde toplanarak kendi niteliğine uygun davranışların içine girmiştir.

İlkin, Marx - Engels öğretisine bağlı ihtilâlci, Saint Simon, Proudhon, Fourier, öğretisine bağlı anarşist ve Lassal öğretisine bağlı siyasal nitelikteki işçi eylemi, belirli kurallarda buluşmaya başlamıştır.

Özellikle Marx - Engels grubunun savunduğu fikirlerle, Proudhoncuların birleşmesi, bugün en güçlü ve en geniş bir alanda örgütlenmiş devrimci sendikacılığı meydana getirmiştir. Daha sonra Berlin Mekanisyenleri kongresinde, işçi eyleminin siyasal değil, sadece ücret arttırımı ile ilgilenen kısıtlı bir davranış olması gereğini savunan Hirsch, kongreden ve üyelikten çıkarılınca, liberal sendikacılık dediğimiz, işçinin sadece kişisel sorunlarının çözümü için uğraşan bir dal daha doğarak, yine üç ayrı eylem halinde devam etmiştir.

AMERİKAN SENDİKACILIĞI

Emperyalist sendikacılık ise, Amerikan sendikacılığıdır. Çünkü, Amerikan İşçi Konfederasyonunun Başkanı ve bugünkü Başkan Meany'nin selefi ve öğretmeni olan Gompers, sendikacılık için, «Mevcut düzenin savunulması ve muhafazası, geliştirilip düzeltilmesi» derken, en büyük destekçilerinden sonraları maden işçilerinin lideri olan John Lewis bu anlayışı daha da açıklığa kavuşturmaktadır. Lewis'e göre; «Sendika kapitalist düzenin ayrılmaz parçasıdır. Sendika öylesine ka-

pitalist bir olgudur ki, bir anonim ortaklıktan ayırd edilemez. Biri üretimde ve satışta ortak bir hareket sağlamak için işçileri, diğeri aynı amaçla sermaye sahiplerini bir araya getirir. İkisi için de sonuç aynıdır: Kazanç. (*)

Hedefi bu olan işçi eyleminin kapitalizmle birlikte emperyalist olmamasının imkânı yoktur. Nitekim, A.F.L. - C.I.O. bunu temin etmek ve Başkanı Meany'nin ifadesine göre hattâ daha da ileri giderek; «CIA'nın olmadığı dönemlerde bu görevi A.F.L. - C.I.O. yapmıştır. (**) Ve tabiî bunu yapmakta, kendisine yakın sendikacılar yetiştirerek, ucuz emek karşılığı sağlayacak büyük kârlardan payını almakta, Amerikan işçilerinin çıkarı bakımından çok haklıdır da...

Tabiî bunlar, Amerikan işçi eylemenin geçirdiği büyük ezme, yok edilme davranışlarından sonraki gelişmelerdir. 1905'lere kadar, Amerikan işçi eyleminin de gelişmesi, sosyalist ya da ihtilâlci yönde olmuş, «Demir Ökçe»nin baskısıyla liberal yola sokulması sağlanmıştır.

Bizde ise, Batı'ya açılan pencere giderek genişlemektedir. Batı'da eğitim gören aydınlar, fikir akımlarının da etkisinde kalmaktadırlar. Ancak, yabancı sermaye, Duyun-u Umumiye kanadı altında tam bir sömürme düzeni kurduğu için, yatırımlarında uzman olarak kendi işçilerini kullanmakta bir sakınca görmemektedir. Emniyette olmanın verdiği rahatlıkla getirdiği işçiler, çoğunlukla işçi eylemlerinin içinden gelmektedirler.

Yatırımlarla birlikte, Türk İşçi eylemi tekrar canlanmaktadır. 1871 yılında kurulan «Ameleperver Cemiyeti» kısa zamanda işçiler üzerinde etkili bir örgütlenme imkânı yaratmıştır.

TERSANE İŞÇİLERİNİN GREVİ

Ve 1798 Yılından sonra tesbit edilen ilk grev, Kasımpaşa tersane işçilerinin grevidir. 600 kadar müslim ve gayri-

(*) Büyük İhanet, (Albert Kahn)
(**) P. Meany (AFL - CIO Genel Kurul Açılış Konuşması)

müslim tersane işçisi, aylardır ücret alamamaktadırlar. Devletin bildirgelerine göre, zaman zaman gönderilen ücret karşılığı paralar, öncelikle en az ücret alanlardan başlanarak dağıtılacaktır. Müdür, memur düzeyinde olanlar, ilkin uygulamışlardır bu genelgeyi. Ama, bakmışlardır ki, kendilerine çok az kalmakta ya da hiç kalmamaktadır. Hemen değiştirmişler, para gelir gelmez en yüksek ücretlilerden dağıtmaya başlamışlardır.

İşçiler, durumu Padişaha bildirmek isterler. Harbiye Nezareti söz verir. Ama bir şey çıkmaz. Artık bir Cüma selâmlığında, işi terkedip durumu bildirmekten başka yapacakları kalmamıştır. Grev başlar...

Tümünün katıldığı grev, iki gün sürmüştür. Hem geçmiş alacaklarını bir tamam tahsil etmişler, hem de ücretlerine zam sağlamışlardır. Bu davranış, bir furya yaratır. Grev furyası Âsitane'yi sarsmaktadır.

Demiryolu, tütün, Beykoz Deri ve Kurdura Fabrikası, tramvay işçileri sıraya dizilmişlerdi. Hepsi grev yapıyor, başarıyla sürdürdükleri takdirde, hem zam sağlıyor, hem alacaklarını tahsil ediyorlardı.

GREV KIRICILIĞI BAŞLIYOR

Bu durum, yönetimde yeni biçimler uygulama zorunluğunu doğurdu. Ve ilk kez, Rumeli Şimendifer şirketinde, işçileri bölmeyi başardı. Tam grev sırasında temsilcilerin bir kısmıyla anlaşıp, grevi kırarken, öteki yarıya gözdağı vererek sonuca ulaşmayı denedi. Ama, işçilerin çoğunluğu greve devam edince, bu taktiği söktüremedi. Söktüremedi ya, bunu sonraları da kullanmaya devam etti.

İşçilerin haklarını savunmadaki bu büyük çabası, aydınların dikkatini çekmekte gecikmedi. Ancak, 1900'lere doğru, yörünge Paris'ten, Berlin'e doğru kayıyordu. Berlin ise, başından beri işçi eylemini ya liberal yöntemde, ya da siyasal yöntemde götürmüştü. Tabii daha çok, siyasal yöntem egemendi. Ve yörüngenin yer değiştirmesiyle birlikte, Türk işçi ey-

lemi de siyasal aşamaya doğru gelişme göstermeye başlamıştı.

1889 yılında işçileri siyasal bilince ulaştırmak amacıyla, bir, «İttihadı Osmani Cemiyeti» kurulmuştur. Kurucuları işçilerden ve aydınlardan teşekkül etmektedir. Ama, yurt içinde başarılı bir savaş veremiyeceğini anlayarak, aynı yıl merkezini Paris'e nakletmiş, oradan siyasal kavgaya devam etme yollarını açmaya çalışmıştır.

Bunun üzerine, çoğunluğunu Tophane işçilerinin teşkil ettiği yeni bir parti eyleme geçirilmiştir. Yıl 1895'tir. Ve «Osmanlı Amele Cemiyeti» su yüzünde bir sendika olarak görünmekte, su altında ise işçilere siyasal bilinci aşılamaktadır. Bu durumu uzun süre devam ettirememiş, kurucuları, yöneticileri ve üyeleri o zamanın gereklerine uygun işkence ve cezalar görmüş, sürgünlere gönderilmişlerdir.

Ne var ki, bütün bu davranışlar işçilerin örgütlenmesini, siyasal bakımdan bilinçlenmesini önleyecek nitelikte değildir. 1906 - 1907'lerde, Hereke Dokuma Fabrikasının Başmakinisti Rıza Bey, «Selâmeti Umumiye Kulübünün» kurucuları arasına katılarak, kulübü işçilerle buluşturduktan sonra, «Osmanlı Demokrat Fırkası»na dönüştürmenin çabasını harcamaktadır. (*)

BİR KARŞILAŞTIRMA

İşte, bizde ikinci işçi siyasal örgütü olan, «Osmanlı Amele Cemiyeti»nin kurulduğu tarihte, İngiliz işçileri de bugünkü İşçi Partisinin temellerini atıyor, İskoçyalı bir sendikacı olan Keir Hardie, Bağımsız İşçi Partisi'ni kurarken, B. Show'la Bayan ve Bay Webb'ler de Fabien Derneğini kurarak, bütün emekçiler için demokratik kurtuluşun hazırlığına giriyorlardı. Keir Hardie, milletvekili olmasına rağmen, daha sonra başarılı bir gelişme gösterememiştir. Partinin kurulma nedeni de, derinlerde yatmaktadır. İngiliz emekçileri, tıpkı bu-

(*) Tarık Z. Tunaya (Siyasi Partiler)

gün Tükiye'de olduğu gibi çeşitli partiler arasında bölünmüş, hattâ 1890'larda, Liberal Partiyle bazı yasalar konusunda anlaşmaya vararak, onları desteklemiştir. Ne var ki, anlaşmalara rağmen çıkan yasalar, emekçilerin aleyhinedir. İşte o zaman bağımsız bir siyasal güç halinde birleşme zorunluğunda karar kılmışlardır. Çünkü liberal sendikacılığın merkezi olmasına rağmen, İngiliz emekçileri sınai gelişmeyle birlikte, sadece kâr ortaklığının yetişmediği inancındadırlar. Ve egemenlik konusunda çekimser kaldıkça, sözleşmelerle elde edilenlerin bir yasayla kaybedilmesi işten değildir. Bunun için, siyasal bilinç gelişmekte, Bağımsız İşçi Partisi ile, Fabian Derneğinin paha biçilmez çalışmaları, giderek tek örgüt halinde birleşme zorunluğunu yaymaktadır. Ve tabiî, İkinci Dünya Savaşından sonra ve tekrar geçtiğimiz günlerde iktidarda bulunan Labour Party (İşçi Partisi) bu doğal sonucun meyvesidir. 1900 yılında Keir Hardie'nin Bağımsız İşçi Partisi ile B. Show'un Fabian Derneği, İngiliz Ulusal Emekçiler Birliğine bağlı bütün işçileri de arkalarına alarak, bir tek ad altında birleşmişlerdir.

Bunun, diğer ülkelerde de aynı aşamayı izlediğinden kuşkulanmamak gerekir. Yalnız burada belirtilmesi gereken bir husus vardır. Gerek Batılı işçiler, gerek Türk işçileri 1920'lere kadar içinde bulundukları eylemi her şeye rağmen uygulama bilincini göstermişlerdir. Bir Polis Nizamnamesi vardır. Bu nizamnameye göre İşçi Sendikası kurmakla, ihtilâl yapmak, aynı anlamı taşımaktadır. Ve yakalanan kurucular ya da üyeler, aynı cezayı görmektedirler. Buna rağmen sendikalar kurulmuş, grevler yapılmış ve hattâ genel aşamanın parelelinde bir siyasal örgütlenmeye gidilmiştir.

Batı işçilerinin özellikle demokratik sosyalizm yolunda başarılı bir örnek olarak ele alınabilecek İngiliz işçileri de aynı yollardan geçmişlerdir. Uluslararası Emekçiler Derneği'nin açılış konuşmasında, Karl Marx durumu şöyle özetlemiştir: «On üç yıl boyunca hayran olunacak kadar ısrarla sürdürülen bir kavgadan sonra İngiliz işçileri on saatlik işgününü zorla kabul ettirmeyi başardılar. On saatlik işgünü kanunu yalnız uygulama alanında bir başarı olmakla kalmadı, bir baş-

langıcın zaferi oldu... Tarihte ilk olarak burjuvazinin ekonomi politiği, işçi sınıfının ekonomi politiği tarafından yenilmiş oldu... Ama, emeğin ekonomi politiğinin, varlıklı sınıflarının ekonomi politiğine karşı kazanacağı daha büyük bir zafer de vardı. Ortak hareketten ve özellikle üretim kooperatifleri hareketinden söz etmek istiyoruz.» (*) İşçilerin direnmesi sonucu elde edilenler, büyük başarıların muştucusudur ancak. Ve aşamalar iki yönde aynı çizgiyi izleyerek devam etmektedir. Bunlardan birincisi, demokrasiye gönül vermiş önderlere sahip olma şansıyla siyasal yol, ikincisi de ezilmenin getirdiği tortunun patlaması ve önderlerin sürüklemesiyle kaçınılmaz olan devrim yoludur.

İŞÇİLER VE SİHİRLİ KELİMELER

Bunlardan birincisi İngiliz örneği, ikincisi ise Rusya örneğidir. Elbette her iki yöntemde de entelektüeller, önderler proleter değildir. Ama dayanılan taban, doğrudan doğruya bunalımların etkisinde bulunan yığınlar olarak aynıdır Eğer İngiliz emekçileri olmasaydı, Show - Hardie ikilisi iktidar yolunda bir partiyi nasıl geliştiremiyecek idiyse, eğer Kızıl Ordu'yu meydana getiren Rus emekçileri olmasaydı, Lenin - Troçki - Stalin üçlüsü de 1917 Rus devrimini öyle meydana getiremezlerdi. Çünkü sosyal gelişmeler, yığınların eylemi ile sonuçlanacak olaylardır. Kişilerin dehası, ya da kişisel güçleri, ancak bu eyleme yön verebilir.

Türk emekçilerinin siyasal bir aşamanın içine girmeleri, bizzat kendilerinin partiler kurup, partilerde görev almaları kadar, başka partilerin de dikkatlerini üzerlerine çekme sonucunu doğurmuştur. Prens Sabahattin'in «Ademi Merkeziyet Cemiyetinden» tutunuz, «İttihat Terakki Cemiyetine» kadar bütün partiler, işçilere vaadlerde bulunmakta, iktidara geldiklerinde, bir Mesai Kanunu çıkararak, işgününü 8 saate indireceklerini, örgütlenme ve grev özgürlüğünü tanıyacaklarını açıklamaktadırlar.

(*) K. Marx - F. Engels (Manifesto)

Fedakâran-ı Millet Cemiyeti, sanayi ve ticaretin geliştirilmesini isterken, Osmanlı Ahrar Fırkası «Terk-i Eşgal» (Grev) ve buna benzer durumlarda ülke ihtiyaçlarının Hükûmet tarafından yerine getirilerek, ekonomik duruma zarar vermemesi kaydiyle emekçilerin ücretlerinin artırılması, ustaların ve sermaye sahiplerinin hukuk ve görevlerinin eşitlik ve tarafsızlık içinde düzenlenmesi için yasalar çıkartılması ve Ticaret ve Bayındırlık Bakanlıklarına bağlı bir Çalışma Genel Müdürlüğünün kurularak, devlet memurlarının grev yapmak için sendikalar kuramıyacağının teklif edileceğini, (Program, Madde 23) açıklıyordu.

SİHİRLİ KELİMELER VE EMEKÇİLER

Hürriyet, Adalet, Uhuvvet, Musavat, 1908 Meşrutiyetini ve hemen arkasından İttihat Terakki sultasının sloganlarıdır. Ama, bu sloganlar, yıllarca çeşitli partilerin gizli öğretisi ile, grev yaptıklarında askerle karşılaşan emekçiler için de kavuşulması mutlak zorunlu idealler haline gelmiştir.

24 Temmuz 1908 günü sokağa dökülenlerin çoğunluğu emekçilerdir. Ve İttihat Terakki, Selânik'te Resneli Niyazi Bey'in attığı nutuk kadar, bu emekçi eylemine de borçludur iktidarını... Ama, aynı İttihat Terakki, İktidarı döneminde Balya'da grev yapan maden işçilerinin üstüne işçi sorunlarıyla çok uğraştığı iddiasıyla milletvekillerinden Sudi Bey'in gönderecek ve bu kişi, bastonuyla grev önderlerini döverek işçileri çalışmaya zorlayacaktır.

Bununla da yetinmemiştir İttihat Terakki... Yatırımların çoğunluğunun yabancı sermaye yatırımı olması, bunların demiryolunda, madenlerde işçilere kölelerden daha ağır bir davranış içinde bulunması, özgürlüğü getirmiş, istibdatta asker süngüsüne karşı grev yapmış işçiler üzerinde olumsuz etkilerini göstermekte gecikmemiştir. İşçiler 1908 yılı Ağustosunda tekrar grevlere başlarlar. Artık, Sudi Bey'in bastonu da kâr etmemekte, yabancı elçiliklerin emir kulu haline gelmiş hükümet üzerinde, baskılar ve şikâyetler ayyuka çıkmaktadır.

Konu basına da aksetmiştir sonunda. Ama, birtakım yurtseverlerimiz, döktürdükleri makalelerle, işçi eyleminin karşısına dikilmeyi görev saymışlardır. Hem de yabancılar lehine ve Türk işçisine karşı...

Bu uyduluk zihniyetinin açık belgesi, iktidarın işine yarıyor, İttihat Terakki'nin Adalet Danışmanı Kont Ostrog'un hazırladığı kanun teklifi, 25 Eylül 1908 günü, «Tatil-i Eşgal Kanun-u Muvakkati» adıyla yayımlanıyordu. Meclis tatildeydi. Ama, açık olsaydı da, bir şey ifade etmezdi. Nitekim on ay sonra toplandığında, sadece bir tek milletvekilinden, «Haklarını aldıklarımız Osmanlı işçisidir» itirazı dışında ses çıkarmadan yasayı onayladı.

Adından da anlaşılacağı üzere, yasa grevi ve 8. maddesinde de bunun hazırlayıcısı olduğundan sendikalaşmayı yasaklıyordu. Başbakan Kamil Paşa, yasanın, «Askerî hareketlerle, ekonomik hayatı tehlikeli durumda bırakmamak için çıkarıldığını,» savunuyor, onaylanmasını istiyordu.

Siyasal örgütler, işçi örgütleri, bir çırpıda tarihe karışmaktaydılar.

UNUTULAN NOKTA

Bütün bu kararlar alınırken, bir nokta unutulmuştu. Osmanlı emekçileri, eylemlerini kendi alınterleri, hattâ istibdadın zaptiyesinin süngüsü ucunda damlayan kanı bahasına yaratmışlardı. Ne Abdülhamid'in iznine bağlıydı bu gelişim, ne İttihat Terakki'nin tutulmayan vaadi, komiteci davranışlarına.

Hattâ 1798'den bu yana, önüne durmaksızın yasaklar, askerler, kadılar, fermanlar ve bin türlü engeller çıkarılmasına rağmen, örgütlenmekten greve, sadece kendilerine dayanıyor ve başarılı sonuçlar doğuruyordu.

Elbette, yabancı sermaye uşaklığı yüzünden, kendi işçisinin haklarını kısıtlayacak bir iktidar da başarılı bir yasaklama düzeni kuramıyacaktı. Kuramadı...

1908 Ekiminde patlak veren grevlere bir göz atmak, işçilerin bilinç ve dirençlerini açıklamaya yeterlidir.

Orozdibak Mağazası, Tuğla Hamamları, Matbaa, Balya, Karaydın, Reji Tütün, Sigara kâğıdı, Havagazı, Fırın, Şirketi Hayriye işçilerinin grevlerini bu arada sayabiliriz. Bunların başlayışları ve uygulanışları çok ilginç sahneler yaratmaktadır.

İşçiler, grev yapmak için belirli bir prosedürden geçmek zorunda değillerdir. Hattâ bütünüyle eylem yasaya aykırı olduğu için, hiç bir kurala uymamak daha verimli sonuçlar sağlamaktadır. Ama, başındanberi, grev bir tek koşula bağlıdır. Tekliflerin reddedilmiş olması.

İşçiler isteklerini liste halinde hazırlayıp işverene vermektedirler. İstekleri kabul edilirse, sorun yoktur. Kabul edilmediği anda, işi bırakmakta, grev uygulamasına geçmektedirler.

Bu eylem, Batı'da da böyledir.

Batı işçilerinin geçtiği yollardan Türk işçisi de geçmiştir 1798 - 1924 döneminde. İngiliz terzi kızları, parlâmentonun üzerlerine sevkettikleri askerlerin ölüm saçmasına, aylarca hapsedilerek çalışmak zorunda bırakılmalarına, madenciler ocakların ağzını dolduran işsizlerin piyasayı alabildiğine kırmasına rağmen nasıl eyleme geçtilerse. Fransız ipek işçisi çocuklar, büyüklerinin desteğiyle nasıl bütün egemen güçleri karşılarına alarak eylemden sakınmadılarsa. Türk işçileri de, kendi sokak gösterilerine dayanarak, özgürlük, adalet, kardeşlik ve eşitlik getireceği haykırmalariyle iktidar koltuğuna oturduktan hemen sonra işçi eylemini yasaklayan İttihat Terakkinin karar ve yasalarına öyle karşı çıktılar.

Ve İttihat Terakki, önceleri Sudi Beyin bastonuyla başarılı sonuçlar alır gibi olduysa da, peşpeşe gelen grev furyası karşısında, aczini açıklamaktan başka bir davranışta bulunamadı.

GREV KIRICILIĞI

Peşpeşe gelen bu grevlerden ikisi gerçekten çok ilginç sahnelerle doludur. Balya greviyle, tütün işçilerinin grevidir bunlar...

Mehmet Ali Aynî Bey, daha önce işçi sorunlariyle görevli bulunduğu için, Balya grevi patlak verir vermez, İçişleri Bakanı Hakkı Bey tarafından çağırılıyor. Balyada işçiler, önce ücretlerinin arttırılması için şirket müdürü Rally'yi sıkıştırmışlar, sonra dilekleri yerine gelmeyince işi durdurmuşlardır. Sadece yer altından akan bir çayın ocakları basmasını önlemek amacıyla tulumbaları çalıştırmaktadırlar.

Grev karşısında kaymakamlık ve Liva âciz kalmış, hükümetten yardım istemiştir. Hükümet hem durumu yerinde izlemek, hem de işçiler üzerinde sağlam bir otorite kurmuş olan Mehmet Ali Aynî Bey aracılığıyla, olayı gürültüsüz bastırmak istemektedir. Çünkü Rally, kaçıp gizlenmesine rağmen olayı şirketin bağlı bulunduğu büyükelçiliğe bildirmiş, büyükelçilik de, o zamanın yönetimine emir vermiştir.

Fakat, görevlendirilen kişinin Lazkiyede işi vardır. Oraya gitmek üzere olduğundan, Balyaya daha sonra gidecektir. Hakkı Bey telâşlanır. Derhal hareketini temin için, yola çıkmak üzere olan Bandırma vapurunu beklemektedirler. Evine hemen haber verip, vapura binmelidir.

Çaresiz, Bakanın dediği olur. Ve Balyaya vardığında, işçilerin kendisini yarı yoldan karşıladığını, başlarında, «Kürt Taifesinden!» Mevlût isminde birinin bulunduğunu, dayalı döşeli bir ev tuttuklarını görür. Karşılıklı söylevler verilir. Topal Mevlût isteklerini anlatır. Mehmet Ali Bey, Rally ile görüşeceğini söyler. Ve dediklerini yaparak, işçi ücretlerine zam sağlayan bir formül üzerinde tarafları anlaştırır.

Ne var ki, grev başladığında işçiler durumu İttihat Terakkinin Selânikteki Merkezine bildirmişlerdir. Bildirmişlerdir ya, henüz hiç bir cevap alamadıkları için bulunan çözüm şeklini kabul etmişlerdir. Tam anlaşmaya varıldığı sırada, Selânikten haber gelmiş, Sudi Beyin yola çıkarıldığı bildirilmiştir. Bunun üzerine işçiler anlaşmaya uymamışlardır. Grev devam etmektedir.

SUDİ BEYİN BASTONU

Aynı itibar, Sudi Bey'e de gösterilir. Oysa Merkez, Sudi Beye kesin emir vermiştir. Mehmet Ali Beyin bulduğu çö-

züm yolunda uzlaşmaya vardıracaktır işçileri. İşçilerse Cemiyetlerinden! kendileri lehine bir davranış bekledikleri için, bir gün önceki anlaşmaya uymamışlardır. Sudi Bey, bir gün önceki anlaşmaya uyulacağını söyleyince, işçiler umutsuzluğa kapılırlar ve direnmek isterler.

İşte o zaman baston konuşur. Çok cesur! ve cerbezeli! bir insan olan Sudi Bey, ocağın başında direnmekte olan işçilerin üzerine yürür. Sopayla çalıştırır tümünü. Sorun çözümlenmiştir. İşçiler aldandıklarını anlamışlardır. Ama, artık yapılacak bir şey yoktur. Greve devam etmek isteseler sopa vardır. Çalışmaya başlayınca, kendi istekleri yerine gelmemiştir.

Kaldı ki, grev yasa bakımından da yasaktır. Daha ileri giderlerse, sopanın ardından hapis, ya da ölüm gelecektir. Boyunlarını bükerler...

SEMPATİ GREVİ ANCAK BİRKEZ UYGULANABİLDİ

İkinci ilginç olaysa, Reji Tütün işçilerinin davranışıdır. Sigara kâğıdı yapan arkadaşları grev yapmaktadırlar. Ancak, gerek stoklar bakımından güçlü olan idare, gerekse tütün işçilerinin çalışması sonucu işlerin devam etmesi, grevi etkisiz kılmaktadır.

O zaman, hayran olunacak bir dayanışma örneği verme kararı alır tütün işçileri. Ve Reji yönetimine bu kararı bildirirler. Eğer sigara kâğıdı işçilerinin istekleri yerine getirilmezse, onlar da greve gideceklerdir.

Bu tarzda bir grev, adı duyulan fakat, 1961 Anayasasının dahi yasakladığı sempati grevidir. 1908 yılında ise, değil sempati grevlerinin, «Sosyal ve ekonomik durumlarını korumak ve geliştirmek amacıyla yapılacak» grevlerin bile yasak olduğu unutulmamalıdır. Yönetim de buna dayanır. Tütün işçilerinin, sigara kâğıdı işçileri için parmaklarını bile kıpırdatmıyacağından emindir. Tınmaz...

Ve ertesi gün grev başlar. Reji işletmeleri bir anda durmuştur. Artık işçilerin isteğini yerine getirmekten başka çare

yoktur. Çünkü, hükümet üzerine yapılan baskılar ve verilen emirler, işçiler bakımından bir etki sağlamamaktadır. Zaptiyeler kol gezmekte, bazı tutuklamalar, dövmeler olmaktadır. Olmaktadır ya, grev de yürümektedir. Anlaşma zorunludur. Sigara kâğıdı işçilerinin bütün istekleri yerine getirilir.

Bu grev, ülkemizde ilk ve son kez uygulanan sempati grevi olarak tarihe geçer. İşçi dayanışmasının olumlu sonuçları ortadadır. Hükûmeti, yabancı sermayesi bu büyük güç önünde boyun eğmiştir. Ve işçiler bir kez daha başarıya ulaşmışlardır.

ŞİMENDİFERCİLER EYLEMDE

Bunların yanında, bir de Rumeli Şimendiferleri grevi vardır. Bulgaristan, grevi bahane ederek, kendi sınırları içindeki demiryollarını millileştirmiş, bağımsızlığının son adımını da böylelikle atmıştır. Bir işçi eyleminin, devletlerarası bir sonuç doğurması sonucu da kayda değer bir davranıştır.

1908 yılı grevlerinden olan bu grev, Anadolu Demiryolu işçileri grevinin hemen arkasından patlak verdi. Zaptiye Nazırı Sami Paşa'nın, ilkin yüksek perdeden, «Geçen cuma günü saat altıdan başlayarak hizmetinizi terk ve tatil eylediniz,» (*) diye azarladığı işçiler, bölünme tehlikesini de atlatan bir dirençle isteklerine kavuştular. Bölme çabalarının, bir daha hiç bir işçiye, hiç bir yerde iş verilmeyeceği tehditlerinin nedeni vardı. Emperyalizm, Duyun-u Umumiye örgütü içinde birleşmiş gibi görünse de, kıyasıya bir rekabet halindeydi. Ve Anadolu Demiryolu işletmelerinin sahibi Almanlar, grevlerin kışkırtıcılığını, İsviçreli ve Fransız önderlerin yaptığını iddia ederek, önlenmesini istiyorlardı. Gerçekten de, işçi eylemlerinin sermaye rekabetinde bir faktör olarak kullanılması günümüzde bile geçerli bir oyundur. Bu bakımdan, Alman isteklerinin bir gerçeğe dayandığını iddia etmek mümkündür.

(*) Hüseyin Avni Şanda (54 Yıl Önceki İşçi Hareketleri)

Ama, işçiler direnmektedir. Haklarını almışlardır. Hemen arkasından patlak veren Rumeli Şimendiferleri grevinde de aynı oyunlar denendi. Ve çok acıdır, burada tuttu.

Tam Bulgaristan Demiryolu işçilerinin de greve katılıp, işvereni dize getirdiği sırada, Edirne tarafı, anlaşma yolunu tutar göründü. Bunun arkasından millîleştirme sorunu ortaya çıkınca grev tekrar canlandı. İşçiler isteklerini aldılar. Ama, Bulgaristan da, Osmanlıların bir toplantısına dâvet edilmeyen büyük elçisinin hıncını ve daha çok kendi bağımsızlığının son beratını, demiryollarını millîleştirerek aldı.

31 MART ENGELİ

İttihat Terakki'nin bu davranışları, işçiler üzerinde çok olumsuz etkiler yaratmıştı. Tekrar siyasal örgütlenmeler başladı. Ama, tam bu sırada, 31 Mart (13 Nisan) 1909 olayları patlak veriyordu. İttihak Terakki Yıldırım Orduları ile İstanbul'u işgal edip, Abdülhamid'i tahttan indiriyor. V. Mehmet Reşad'ı Padişah ilân ederek, tam anlamıyla iktidarın sahibi oluyordu. Daha önce uygulayamadığı şiddet tedbirlerini uygulama kararındaydı. Çünkü, acz, İngiliz kışkırtmasıyla Derviş Vahdeti'nin halkı peşine takarak bir karşı devrim yapmasına neden olmuştu. Artık nefes aldırmak yoktu.

Öyle ki, yabancı gözlemciler dahi, bu durumun acılığından yakınma zorunluluğunu duydular. Kessler, Zonguldak maden işçileri arasında yaptığı bir incelemede, işçilerin dört duvardan ibaret ve hayvan bile bağlanmıyacak kulübelerde açıkta yattıklarını, günün yarısından çoğunu çalışmakla geçirdiklerini ve her anlarının bir ölüme bedel olduğunu yazarken, Arhengellos Gavril, demiryolu işçilerine hastalanmanın yasak olduğunu, ama çalıştıkları koşullar içinde de bunun imkânsızlığını anlatıyordu. (*)

(*) A. Gavril (Anadolu ve Bağdad Demir Yolları İdaresinin İç Yüzü)

SOSYALİST PARTİ

Bu arada Osmanlı Sosyalist Fırkası kuruldu. Yıl 1910'lara varmıştı. II. Enternasyonale bağlı olmasına rağmen, tam bir sosyalist parti sayılamıyacak, ama Osmanlı yönetimindeki Türkiye'ye ilk kez bilimsel sosyalizmin terminolojisini, davranışlarını getirmesi bakımından çok önemli bir kuruluştu. Kuruluşundan kısa bir süre sonra Paris şubesini açtığı gibi, kısa süreli (İdrâk), (İnsaniyet), (Beşeriyet) gibi dergiler, uzun sayılacak bir süre yayımlanan (İştirak) günlüğünün sahibiydi.

(İştirak) in başyazarı Fehmi Bey, tarihimize İştirakçi Fehmi olarak kaydedilmiş, ilk sosyalist sendikacılarımızdan ve yazarlarımızdan biridir. Yazdığı çok ateşli ve sosyalist yazılar, kısa zamanda işçilerden çok daha fazla İttihak Terakkiyle, yabancı sermayenin dikkitani çekmiştir. Açılan kampanyanın kısa zamanda sosyalist kulüpler kurulmasına, bu kulüplerin eğitimlerinde işçilerin dikkati çekecek biçimde çoğalmasına karşın İngilizler Müslümanlığın hâmisi görünerek, hükümet ekonomik tenkidi susturmak amacına bürünerek elbirliğiyle, Osmanlı Sosyalist Fırkasını kapattılar. Ancak hemen arkasından İttihak Terakki içinden yeni bir muhalefet doğdu: Ahali Fırkası...

Fırka, işçi sınıfına, «Sermayedâran ile amelenin münasebatı mütekabilesi hakkındaki kanunun amelenin hukuku esasiyesini bihakkın temin edebilecek bir ihale ifrağı için tâdili»ni vaadediyordu. (Program Md. 9) Ayrıca grev yasağının kaldırılacağı sendikaların tekrar kurulmasına izin verileceği, 14 yaşından küçük kız, 16 yaşından küçük erkek çocukların çalıştırılmıyacağı, bir İşçi Bakanlığının kurulacağı da vaadler arasındaydı.

Balya grevinin hemen arkasından, Tramvay İşçileri Grevi gelmektedir. Bu kez, grev nedeninin yanına, ücret arttırımıyla birlikte, çok sağlam bir gerekçe, bir uyanış belgesi sayılabilecek milliyetçilik duygusu da ekleniyordu.

Sonunda işçiler, ücretlerine zam yapılıp, bunların maaşa çevrilmesi, yabancı işçilerin çıkarılması ve Müdür Perdira-

kis'in değiştirilmesi istekleriyle grev yaptılar. İttahat Terakki duruma el koydu. Ücretlere 70 kuruş zam yaptırtıp, maaşa çevirtti. Ama, diğer istekleri hiç bir zaman karşılamadı.

SAVAŞ VE EMEKÇİLER

Savaş başlamış, Osmanlı Devleti Ali'si taraflardan biri olarak, hiç bir yararı, hiç bir zorunluğu yokken bir kan ve ateş gayyasının içine sürüklenmişti. Emekçiler, mehter marşlarıyla dizi dizi savaşa gidiyorlar, ölüyorlar, ölüyorlardı...

Ama, gidenlerin yerine durmadan yenileri yetişiyor, işletmelerde yerli - yabancı çatışması daha da hızlanıyordu. Öyle bir durum doğmuştu ki, Düyun-u Umumiye'de konsorsiyum'u teşkil edenlerden bir kısmı düşman, bir kısmı kader birliği edilen «müttefikti.» İşletmelerden bir kısmı Fransız, İngiliz, gibi düşman tarafında, bir kısmı Alman işletmeleri gibi müttefiklerin elindeydi.

BİR YAZIŞMA ÖRNEĞİ

Cephelerde vuruşanlar, masa başında çıkar pazarlıklarıyla uğraşıyor, Osmanlı Devletinin temellerine dinamit yerleştiriyorlardı. İşçiler bu arada durmaksızın eylemdeydiler. Savaş ekonomisinin eleştiri kabul etmez bir tabu haline getirilmesi çabasında olan İttihat Terakki, bütün muhalefeti, tabii başta yine işçi eylemini ezmek istiyordu. Çünkü korkuyordu. İşte korkusunun örneği; Selânik'te örgütlenmek isteyen, işçilerin davranışlarını önlemek için, Vali, İçişleri Bakanlığına yazı yazdı. «Selânikte bilcümle amelenin sendikalar teşkilinin gittikçe tevessü ettiğini... Tedricen sosyalizm fikir ve hayatının inkişafı ile ticareti mahalliyenin mahvolacağı... Bu itibarla ruhsat ilmuhaberi itasında tereddüt edildiği... Ve nihayet ruhsatname verilmiş olan sendikaların men'i için Meslis-i Vükelâ kararı alınması» isteniyordu bu yazıda... (*)

(*) Lütfi Erişci (Türkiye'de İşçi Sınıfının Tarihçesi)

Öyle anlaşılıyor ki, İttihat Terekki'nin Valileri de kültürlü insanlardı. Sendikalaşmanın bilerek bilmeyerek sosyalizm fikir ve hayatını geliştireceğini çok önceden anlıyabiliyor ve bundan duydukları endişelerle derhal yok edilmesini istiyorlardı. Bir tarafta olayların değerlendirilmesindeki büyük isabet, öte yanda doğulu kafanın, bozukluğu düzeltmek yerine, o'nu açıklayanları yok etme psikozu...

MECLİS-İ MEBUSAN'DA BİR İŞÇİ

Ama, zor zoru doğuruyor, savaşa rağmen, baskılara, tehditlere rağmen işçiler direnmekte devam ediyorlardı. Hattâ o kadar ki, tekrar partiler kurmuşlar, 1919 seçimlerinde de bir gerçek işçiyi, bu partilerden birinin adayı olarak Osmanlı Meclis-i Meb-usan'ına sokmuşlardı.

Osmanlı Demokrat Fırkası, sendika ve grev haklarını savunarak işçileri örgütledi. 10 Mayıs 1919'da tranvay işçilerinin grevi patlak verdi. Osmanlı Sosyalist Fırkasının bir kolu sayılan Tranvay Amelesi Cemiyeti'nin organize ettiği grevde işçiler, yabancı işçilerin işine son verilmesi isteğinde bulunuyorlardı. İştirakçi Fehmi büyük bir çaba ile örgütlediği ve uyguladığı bu grev yüzünden, ilkin İngiliz taraftarlığıyla suçlanıp ardından bir kurşunda yok edildi. Ama bunlar örgütlenmeyi durdurmadı. Aksine artırdı.

10 Eylül 1919'da deniz ve marangoz işçilerinin desteği, Almanyada eğitim görmüş sosyalist gençlerin önderliği ile Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Partisi, Demiryolu, Savaş Sanayii, Tekstil işçileri ile gazeteciler ve Bevaz yakalılar Osmanlı Amele Fırkasını, Tranvay Dok işçileri, Türkiye Sosyalist Fırkasını, daha çok deri işçileri Mesai Fırkasını kurdular. Bunlardan Mesai Fırkasının adayı olan Zevtinburnu Fabrikası ustalarından Numan, Milletvekili seçildi.

SOSYALİST FIRKA VE GREVLER

Türkive Sosyalist Fırkası üst üste grevler organize ediyordu. 2 Ekim 1919 Tersane ve Kazlıçeşme Deri İşçilerinin, 6

Ekim 1919 tramvay işçilerinin grevlerine başlangıç oldu. Bu grevler, itilâf devletlerinin İstanbul'u işgal etmesinin bir nedeni sayıldığı için, iştirakçi Fehmi'nin suçlanmış olduğu sonucuna da varmak mümkündür.

Kurulan sosyal ve siyasal örgütlerden en kalıcı olanı kuşkusuz sendikalar olmuştur. Bir de Türkiye Çiftçi ve İşçi Sosyalist Fırkası...

130 yılın bilânçosu budur. Ve Kurtuluş Savaşı, bütün bunlara bir çizgi çekmiştir. Çünkü emekçisi, önderiyle Millî Kurtuluş Savaşı verilmektedir. Zaten 1919'larda işçilerin grev nedenlerinin başında, yabancıların işletmelerden atılması gelmiyor muydu? İşte fırsat çıkmıştır. Sadece işletmelerden değil, tüm yurttan bütün yabancıların atılması için, grev yapmaktan da büyük bir savaş, gerçek savaş vardır.

ULUSAL KURTULUŞ SAVAŞINDA İŞÇİLER

Artık emekçiler için hedef bellidir. Önce yurdu kurtarma savaşındakilerin çabasına katılmak... İstanbul cephaneliklerini basanlar bu emekçilerdir. İnebolu'ya silâh ve insan taşıyan takaların kaptanları ve tayfaları,daha önce siyasal grevler düzenleyen deniz emekçileridir. Anadolu'da vuruşanlar, «Kutsal İsyan'ın» «Yorgun Savaşçıları'nın» çağrılarına ilk koşanlar yine emekçilerdir.

Ve görevleri yurdu kurtarmak, sonra da kurmaktır. Artık önderleri küçük küçük örgütler değil. Büyük Çanakkale Kahramanı Mustafa Kemal Paşadır... O hepsi adına düşünüp, hepsi adına karar verecektir Başkumandan olarak.

Anadolu'nun bu çabasını Sovyetler Birliği destekliyordu. Lenin'in, Türkiye'ye büyükelçi olarak gönderdiği S.İ. Aralof'a, kesinlikle verdiği emir ve bunun gerekçesi de gösteriyordu ki, Türk Kurtuluş Savaşı XX. yüzyıl dünyasını etkileyecek en büyük olaylardan biridir. Evet bu bir «Sosyalist eylem değildir. Ama, bir Millî Kurtuluş Hareketidir. Ve emperyalizme bütün ezilmiş ulusların yumruğunu

vurma gücüne sahiptir.» Görüş doğru çıkmıştır. Bunun için Anadolu'nun geleceğin tehlikelerine karşı hazırlıklı olmak amacıyla kurduğu Yeşil Ordu Cemiyeti, Türkiye Komünist Fırkası, Sosyalist ülkelerde ciddî bir kabûl görmemiş sadece Şefik Hüsnü'nün T.Ç.İ.F'nin Komintern'e alınmamasına yaramıştır. Kurtuluş Savaşına yapılan yardım, «muvazaa»nın gereğinin olmadığını da isbatladığı için, sorun kendiliğinden çözümlenmiş, kurulun partiler sahneden çekilmişlerdir.

İŞGAL YÖNETİMİNE KARŞI GREV

Emekçilerin eylemi sadece silâh taşıyıp, vuruşmakla kalmamaktadır. İstanbul ve işgâl altındaki bütün bölgelerde, silâh altına gidemiyen emekçiler silâhsız bir savaşı sürdürmektedirler. Bu grevdir. Tekrar siyasal grevler başlar. Savaş Sanayi işçileri, Yeşil Ordu'nun kapatılmasından hemen sonra Halk İştirakiyun Fırkasını kurdular. Örgüt Tramvay işçilerine de el attı. 1922 yılında işgâl yönetimine ve yabancı işçilere karşı yeni bir grev patlak verdi. Tramvay işçileri bütünüyle katıldılar greve. Bir İşçi Derneği kuruldu. Ve bütün işçilerin birleşerek Ankara Hükümetini desteklemesi için çaba harcamaya başladı. Çünkü Kuvay-ı Milliye'nin giderek güçlenmesi ulusal duyguları kamçılıyor, üst üste patlatılan grevler, işgâl yönetimini alabildiğine sarsıyordu.

Tramvay işçilerinin grevinden hemen sonra Şark Şimendüferlerinin grevi başladı. Yabancı işçiler; ya Ermeni'ler için hem de Türk işçilerinden iane topluyor, ya da oraya buraya yapıştırdıkları Venizelos'un resimlerini öpmeye zorluyorlardı. Bir tarafta Kurtuluş Savaşı yapılırken, diğer tarafta işçilere düşmanın başının resimleri öptürülecekti. Böylesi budalalığın karşısında işçiler, 18 maddelik ekonomik ve duygusal isteklerini bildirip, greve başladılar. Yönetim diretiyordu. Demiryolunun yabancı yönetimine göre grev, Komünistler tarafından yapılıyordu. Müslüman işçile-

rin böyle komünistçe eylemlerle bir ilgisi olmamak gerekirdi. Yoksa, neüz-i billâh tümü kâfir olurdu. Hemen işlerinin başına dönmeli, böyle dinsizce işlere kalkışmamalıydılar. (*)

6 Ekim 1920 tarihinde, Tramvay işçileriyle birlikte eyleme geçen Terkos işçileri, işgâl yönetiminin süngülerine rağmen, başarılı sonuçlar alınacağını isbat ettiğinde, 19 Kasım 1924 Demiryolu işçileri grevine kadar, bütün İstanbul emekçileri peşpeşe direnişler gösterdiler. Son grev, bir yerde millîleştirmeyi de kolaylaştırıyordu. Başta işçilerin yabancıları istememesi, ulusal savaşın başarıyla da bitmiş olmasının heyecaniyle, demiryolları üzerindeki Cumhuriyet yönetiminin eğemenliğini arttırıyor, tüm sahipliğini hazırlıyordu.

TAKRİR-İ SÜKÛN, YA DA UZUN SUSKU

Cumhuriyet ilân edilirken, 1908 yılında çıkarılan Cemiyetler Kanunu yürürlükte bırakılmıştı. Buna göre kurulan Amele Birlikleri, Cemiyetler ve siyasal partiler, 4 Mart 1925 Takrir-i Sükûn Kanununa kadar gelişmek, birleşmek ve eyleme geçmek konusunda çabalar harcadılar. Ancak, Doğu isyanı ve buna dayanılarak çıkarılan yasalar, kurulan sıkıyönetim düzenleri, işçilerin tekrar örgütlenmesini önledi.

Susuş başlamıştı. Ancak, 17 Şubat 1924'te, İzmir'de toplanarak, kararlarının adına «İktisad-ı Millî Misakı» denilen I. Millî İktisat Kongresinde içlerini dökerek...

Bütün isteklerini belirtmişti burada emekçiler. Sağlam ve etkili bir kadroyla katılamamalarına rağmen, 1890'dan bu yana siyasal örgütlerin vâdettikleri ya da uygulamak için kuruldukları emekçi isteklerinin tümünü karara yazdırma başarısını sağladılar... Bu kararlardan bazıları, bu gün bile özlemi çekilecek nitelikler taşımaktadır. Bir iş yasasının çıkarılması (Mesai Kanunu), Sendika ve Grev haklarının tanınması, yılda bir ay ücretli izin verilmesi, 1 Mayıs'ın İşçi

(*) Doç. Mete Tuncay (Türkiye'de Sol Akımlar)

Bayramı olması, çalıştıranların, çalışanlar için lojmanlar yapması, bundan sonra amele yerine işçi teriminin kullanılması, hafta tatili yasasının çıkması idi karar altına alınan istekler...

Takrir-i Sükûn Kanunu, bütün Sendika, Dernek ve partileri kapatmıştı. Artık işçiler, büyük bir umutla katıldıkları kongrenin kararlarıyla, sonradan yararlı olur düşüncesiyle hazırlayıp hükümete verdikleri (Mesai Kanunu) tasarısının uygulama alanına gelmesini beklediler.

MİLLİLEŞTİRME VE İŞÇİLER

Susku döneminin ağırlığını tam duyurmasından en çok yararlanmayı kuran, yabancı şirketler olmuşlardır. İşçilerin, işgâlden hemen sonra kendi direnişleri sonucunda elde ettikleri hakları birer birer kemirmeye başlamışlardır. Bırakınız yeni zamları, eski ücretlerden çeşitli nedenlerle kesinti yapmaya bile başlamışlardır. Yabancı şirketler kendi açılarından haklıdırlar. Cumhuriyet Hükümeti tümünü millileştirmeyi programlamıştır. En kısa zamanda, en çok kârı götürebilmenin yolu, sömürüye alabildiğine hız vermektir. Nasılsa, yasa işçi eylemlerini de iyice yoketmiştir. Her uygulama, kâr bölümüne yeni bir kabarıklık getirecektir.

Ne var ki, durum hiç de sanıldığı gibi değildir. Yabancı şirketlerin davranışları, işçiyi kendi arasında, eylemsel bir dayanışma içine sokar. Ve 1928 Haziranında İstanbul Tramvay işçileri grevi patlak verir.

Herşey işçilerin karşısına dikilir bir anda... Vali, polis, parti müfettişi, işletme hemen karşı çıkar eyleme. İlkin, grev uygulayanların tümünün işine son verilir. Ardından, polis yasaya aykırı davranışları cezalandırmak için, sopasını işletmeye başlar. Tramvay İşletmesi hemen yeni vatmanlar, biletçiler aradığının ilânını verir gazetelere. İşçilerin yasaya aykırı davrandıkları bildirilir dört bir yana. İlk şaşkınlık geçer geçmez, tramvayların ertesi gün çalışacağı duyurulur. Yabancı şirket, yönetimle elbirliği etmiş, vatmanlık hevesi

taşıyan bazı memurlarıyla, yükselme özlemindeki greve katılmamış vasıfsız işçilerin, tramvayları kullanmasına izin verilir. Grev kırılsın da, ne olursa olsun. Yaşamında yolculuktan öte, tramvayın ne olduğunu bilmeyenler, vatmanlık yapacaklardır...

İşçiler, grevin ikinci günü uygulanacak bu olumsuz durumu engellemek için, çocukları ve kadınlarıyla birlikte, Şişli Tramvay Deposunun önüne gelirler. Daha sabahın ilk ışıkları açmadan, deponun kapıları açılır. Acemi sürücüler, tramvayları çalıştırmaya çabalamaktadırlar.

İşçi temsilcileri, sürün, durmayın diye buyruklar yağdıran İşletme Müdürüne, Polis yetkililerine, bunların ehliyetsiz olduklarını bildirirler. Ne önemi vardır bunun. Bir kez yola çıksın tramvaylar, ehliyet arkadan gelir. Ama, yola çıkamaz araçlar...

RAYLARIN ÜZERİNE UZANAN KADINLAR

Başta kadınlar ve çocuklar olmak üzere, işçiler rayların üstüne uzanıvermişlerdir. Bunları biçmeden geçmek olanaksızdır. Tüm kaldırma çabaları, polis sopasının acıları, direnişi kıramaz. Zaten çoğu acemi olan sürücüler bu durum karşısında, fren üstüne fren sıkıp, araçlardan aşağı inerler. Kadınların çığlıkları ve azarlamaları da etkisini göstermiştir. Birgün önce greve katılmayanlar, arkadaşlarının yanına geçmişlerdir bu kez...

İşe, Vali, parti müfettişi ve Emniyet Müdürü karışırlar. Elebaşılar dışında, işlerine son verilenlerin geri alınacağı güvencesini verirler. İşçiler direnir. Elebaşılar güçlükle toplanıp, gözaltına alınır. İşçiler, kendi başlarına direnmeyi sürdürürler. Amaçları işe dönmek değildir. Başta millîleştirmenin çabuklaştırılması ve ücretlerinin eski düzeye getirilmesini istemektedirler. Yabancı Kumpanyayla birlikte grev kırıcılığına özenen yönetim, daha sert tedbirler almaya başlar...

Bir yandan kamuoyu direnmenin yasaya aykırılığı ko-

nusunda uyarılırken, öte yandan kıyıcılık alabildiğine geliştirilir. İşçilerin yanında olması gereken yönetimin bu kıyıcılığı günler sonra grevin kırılmasına neden olur. İşçiler, üzgün, bazı arkadaşlarının kıyıma uğramasına katlanmış bir biçimde işlerine dönerler... Ama, eylem durmaz. İzmir ve İstanbul'da yeniden patlak verir. Bunun üzerine ,Ceza Yasasının 201. maddesi değiştirilip ağırlaştırılır. Ama, hemen ardından da yıllardır bekleyen İş Yasası Meclise sunulmuştur.

Sendikalar, grevler yine yasaktır. Ama, devlet, bir müdahaleci olarak işçi-işveren ilişkilerini düzenlemeyi üzerine almaktadır. Bu işçiler için bir aşamaydı yine de... Artık durumlarını kesinlikle bilecekler, haklarını arıyacakları merciler olacaktı. Yeni bir umut ışığı belirmişti susuş döneminde. Uzun tartışmalar, çeşitli değişikliklerden sonra, 8 Haziran 1936 tarihinde yayımlanarak 3008 sayılı İş Kanunu yürürlüğe girdi...

Yasa, işçi ve işverenin tanımını getiriyor, çalışma koşullarını, sağlık sorunlarını, müracaat yerlerini belirliyordu. İşçinin işten atılması, çalışma düzeyinin iyileştirilmesi, ücret sorunu hep yasa gereğince çözümlenecekti.

İşçilerin bulunduğu İş Mahkemeleri, işçilerin temsil edildiği hakem kurulları vardı. Olmayan, işçilerin bütün bu kurumların karar verme dönemine kadar geçecek zamana dayanma gücüydü.

Bir düzen gelmişti kuşkusuz. Üstelik bu düzenin iyi işlemesi için, çeşitli hükümlerle korunmuş, «İşçi mümessilleri» adlı bir de kurum gelmişti. Ama, biraz sesini yükseltince, yasa hükümlerine rağmen işinden atılan bir temsilcinin hakkını araması yıllar sürdüğü için, işçilere büyük ölçüde yarar gelmemişti.

Denilebilir ki, kıdem tazminatının dışında işçi yararına güçlü olanın boşluğundan yararlanamıyacağı tek hüküm getirmiyordu iş yasası. 1924 Millî İktisat Kongresi, yıllık dinlenme izninin bir ay olmasını kararlaştırmıştı. İzinler çalışılan yıllara göre en çok 21 güne kadar çıkıyordu. Kongre, Sendika ve Grev hakkını karara başlamıştı, yasa bunları

yasaklıyordu. Kongre işgününü belirli saatle kısıtlamıştı, yasa, işe göre bir zaman bölümü koyuyor, sonra bunu kararnamelerle dilediği kadar uzatma yetkisini veriyordu hükümete.

DEMOKRASİ HAZIRLIĞINDA İŞÇİ ÖRGÜTLENMESİ

1945 yılı, İkinci Dünya Savaşını sona erdirirken, hemen savaş öncesi kurulmuş, ama pek etkili olamamış bir kurumu, Uluslararası Çalışma Teşkilâtını geliştiriyordu. Bu teşkilâtın ülkeler ve hükümetler üzerinde maddî hiç bir baskısı yoktu. Ama, her yıl yayınladığı istatistiklerinde, hangi ülkenin demokratik, hangi ülkenin dikta rejimleriyle yönetildiğinin belgesini veriyordu. Üye devletlerin çalışan, çalıştıran ve hükümetlerinin temsilcilerinden meydana gelen genel kurullarının aldığı kararların tümünü kabûl eden devletlerle, etmeyenler, derhal belli oluyordu bu istatistiklerde. Ve etmeyen devletler, işçi sorunlarıyla ilgilenmediklerini, dolayısiyle sosyal espri ve eleştiriden yoksun olduklarını açıklamış bulunuyorlardı. Bu yüzden, kendi niteliğini demokratik alanda göstermek istiyen hükümetler yavaş yavaş teşkilâtın kararlarına uyuyor ve bunları gerçekleştirmeye çalışıyorlardı.

Modern Demokrasi, parlâmenter oyundan daha ötede, bir sosyal demokrasi idi. Ve bunun belgesi de, değişik fikir ve kanaatlere sahip eleştiri ve baskı gruplarının varlığıydı. Değişik görüşteki siyasal partiler, özgür bilim ve basın, sendikalar gibi, daha çok kişisel direnişlerin örgütleşmesine dayanan bu demokrasinin tarafından olabilmek için, gereklerini de yerine getirmek zorunluluğu doğuyordu.

Bu zorunluluk, demokrasi hazırlığındaki Türkiye'yi demokratik kurumların da hazırlığına itti. Bir İş Kanunumuz vardı. Ama, devlet müdahalesine getirdiği ve çok zaman, işçilerin ya olanaksızlık yüzünden izleyememesi ya da dâvânın çok uzaması yüzünden dâvâcının ölmesi dolayısiyle tam işleyemiyordu. Bunun için yeni bir örgütün kurulması ge-

rekti. 1946 yılı Türkiye'nin de bir Çalışma Bakanlığına kavuştuğu yıl oldu. 1910 yılında kurulan partilerin bir vaadi daha gerçekleşme yolundaydı. Yine Uluslararası Çalışma Teşkilâtı kararlarına uyularak, sosyal güvenlik sorunu ele alındı. İşçi Sigortaları Kurumu kurulacaktı. Cemiyetler Kanunundaki sınıf esasına göre dernek kurma yasağı kaldırıldı. Ve hemen arkasından, işçiler örgütlenme susuzluğunu giderircesine sendikalar kurmaya başladılar. Henüz sıkıyönetim vardı. Ve hükümet bu örgütlenme furyasından fena halde kuşkuya düşmüştü.

Sıkıyönetim bir gece içinde, yurdun her yanındaki kuruculari toplayıverdi. Komünizm propagandası yapmaktan sanıktılar. Sıkıyönetim müteferrikaları sendikacılarla dolmuştu. İtham ediliyorlar, bir türlü mahkemeye verilmiyorlardı.

Sınıf esasına göre cemiyet kurarak tutuklananlar, haklarındaki ithamlardan temizlenmiş ve tümü de beraat etmiş olarak hapisten çıktılar. Ama, bunun için kimi yerde altı ay, kimi yerde bir, bir buçuk yıl geçmesi gerekmişti. İstenilen gözdağı herkese verilmiş oldu böylece. Ama susuş dönemi sona erecekti. Daha doğrusu, ağızlar sadece iktidarın izin verdiği kadar söyleme dönemine gireceklerdi...

YASAK DÖNEMDEN — YASA DÖNEMİNE

1946 yılı sadece işçi eylemi bakımından böyle bir sonuç doğurdu ama, demokratik gelişim bakımından bu kadarla kalmadı. Hükümet nedense, işçi örgütlenmesini Sıkıyönetimin sert avuçlarına bırakıyordu ama, partiler kurulmasına, basının daha özgürce davranışlarına ses çıkarmıyordu.

İlkin, sonraları kuzu partisi de denilen Millî Kalkınma Partisi kuruluyordu. Ardından Demokrat Parti, daha sonraları da Millet Partisi, Sosyal Adalet, Liberâl Demokrat Çiftçi ve İşçi, Türk Sosyal Demokrat Partileri kuruluyor. T. Sosyalist, T. Sosyalist İşçi ve T. İşçi ve Çiftçi partileri ise yeniden canlanıyordu.

Ve 1947 yılında 5.018 sayılı İŞÇİ ve İŞVEREN SENDİKALARI KANUNU yürürlüğe girdi. Artık işçiler, bu yasaya göre sendikalaşacaklardı. Ve bu yasaya göre kurulan örgütler, 4. maddede sayılan şu işlemlerde bulunacaklardı.

- Üyeleri adına umumî mukaveleler aktederler,
- İşçi ve işverenler arasında iş ihtilâflarında hakem kurullarına vesair mercilere mütalâa bildirir ve hal şekli hakkında istekte bulunurlar.
- İşverenler veya sendikaları ücretleri rayiçten aşağı düşürme teşebbüsleri ile birleştikleri hallerde, toplulukla iş ihtilâfları çıkarabilirler.
- Hastalık, işsizlik, sakatlık ve ölüm halleri için yardımlaşma sandıkları kurar ve sigorta sözleşmeleri aktederler,
- Hak arayan üyelerini ve varislerini hizmet akdini ilgilendiren hususlarda hukukî yardımlarda bulunurlar, dâva açabilir ve husumete ehil olurlar,
- Sigorta Genel Kuruluna, İş ve İşçi Bulma Kurumu Danışma Kuruluna, Çalışma Meclisine temsilci gösterir ve gönderirler.
- Kurslar ve konferanslar tertip ederler,
- İstihsal, istihlâk, kredi ve yapı kooperatifleri kurarlar,
- Ticarî gayelerle olmamak şartiyle sağlık ve spor tesisleri kurar ve işletirler.

Yasaya göre, sendikaların yapamıyacakları sendikal çalışmalar, yapabileceklerinden çoktu. En başta, grev gibi...

Bunun üstüne, adlî ve idari kontrolu da eklerseniz, bir sendikanın tam anlamıyla bir hükümet kurumu haline gelmemesi için bir engel kalmıyordu artık. Tabiî bir de kurucuları bulup, sendikalar meydana getirmek külfetini yüklenmeyi bunlar arasında sayabiliriz.

YAPAY SENDİKACILAR

Çünkü 1946 tutuklamasının korkusu, işçilerin içine sinmiştir. Bütün suçu, hükümetin demokratik düzeye geçme

çabası içinde bulunduğu inancı ve sınıf esasına göre dernek kurma yasağının bu gerekçeyle kaldırılmış olmasına güvenerek sendika kurmuş olan arkadaşlarının, komünizm propagandası yapmak suçuyla hapislere atılmış olduğunu gören işçiler arasından sendika kuracak babayiğitler çıkmıyordu. Yasa çıkmış, sendika kurulmaz olmuştu. CHP derhal bir işçi bürosu kurdu. Başına Dr. Rebii Barkın'ı, Sekreterliğine de Sabahattin Selek'i getirdi.

Görevleri, 5018 sayılı yasaya göre sendikalar kuracak kişiler bulmak, onların örgütlenmesine yardımcı olarak, demokratik düzende oy ana kitlesi olan emekçileri organize etmekti...

Bir başka deyimle, o korku ve terör havasında işçi önderleri yaratacaklardı. Büyük çabalar harcıyarak yarattılar da... Bugün, en güçlü örgütlerin başında bulunan pek çok işçi önderi, o çabaların eleğinden geçmiş kişilerdir.

Fabrikalar dolaşılıyor, kabiliyetli işçilere partinin, hükümetin garantisi verilerek, örgütlenme çabasının içine alınıyordu. Yavaş yavaş korku dağılıyor, yığınlar üzerinde etkili çabalar uç veriyordu.

SENDİKALAR VE SİYASET

Sendikalar yasasının yürürlüğe girdiği 20 Şubat 1947 tarihinden, 1948 sonuna kadar bütün yurtta, 73 işçi, 4 işveren sendikası ile, 1 işçi sendikası birliği kurulmuş bulunuyordu. Birlik, İstanbul işçi sendikaları tarafından kurulmuştu. Ve bu arada işçiler üzerinde de etken olmaya başlayan D.P'yi tutan ya da partilerin kurulmasından sonra tekrar gelişme gösteren sosyalist örgütlerin taraftarı sendikalarla, sendikacılar, çeşitli suçlamalarla bu örgütün dışında bırakılıyordu. 1948 istatistiklerine göre işçilerin sayısı 650 bin iken, sendikalara kaydolanların sayısı 52 bin kişiyi ancak buluyordu. Oran yüzde 8'di ve bu işçilerin yaratma sendikalara hiç bir ilgi göstermediğinin bir belgesi olarak değerlendirilebilirdi.

Ancak siyasal ortamdaki gerginlik ve yığınların kitle

halinde D.P. çevresinde toplanması, sendikalaşmada da bir canlılık getiriyor, sendikaları siyaset dışı tutmak gerekçesiyle, siyasetin tam göbeğine girilmekte tereddüt edilmiyordu.

İŞÇİLER GREV İSTİYOR MU, İSTEMİYOR MU?

1950 yılı başlarken, muhalefet sendikalar arasında, daha çok da işçiler arasında sağlam bir yer edindiği kanısıyla grev konusunda hükûmeti sıkıştırmaya başlamıştı. Zaten iktidar partisi dışındaki bütün partilerin programında, grev bir hüküm olarak yer almış bulunuyordu. Muhalefetin bu sıkıştırması karşısında Çalışma Bakanı Reşat Şemsettin Sirer grevin ülke için korkunç bir tehlike olduğunu ileri sürüyor, Tekstil Sendikası Başkanının, işçilerin grev istemediklerine dair telgrafını okuyordu. Bir iktidar milletvekili de, sanki bütün işçiler kendi tarafındaymış gibi bir gözdağıyla, grev isteyenin kendilerinden olmadığını iddia ediyordu.

Ve bu davranışların cevabı gelmekte gecikmiyordu. 22 Ocak 1950'de yapılan Tekstil Ayvansaray Şubesi kongresinde çekilen telgraf söz konusu olunca, gürültüler kopuyor, sendika bölünerek, yeni bir sendika doğuyor ve kurucu genel kurulun ilk işi, eski sendikalarının başkanının, işçiler adına konuşamıyacağı kendilerinin grev istediğini bir başka telgrafla Bakana bildiriyordu. Sendikalar yasasındaki kontrol yetkisi hemen bu telgrafın arkasından çalışıyor bir gün önce işçi kongresinin yapıldığı kahvede D.P'nin de bir kongre yapmış olması gerekçesiyle, sendikaya siyaset sokulduğu ileri sürülüyor, Başkan ve Sekreter tutuklandığı gibi, 24 Nisan 1950 günü mahkeme sonuna kadar sendikanın kapandığı bildiriliyordu.

4 Eylül 1949'da daha çok muhalefete mensup sendikalar, kitle halindeki işten çıkarmaları protesto amacıyla bir miting düzenlenmesini istediler. Mensucat Sanayii İşçileri Sendikası, üyesi olduğu İstanbul İşçi Sendikaları Birliği'ne müracaat ederek mitingin Birlik tarafından organize edilmesini istedi. İktidar partisi, yapılacak mitingi hoş karşılamıyacağını belir-

tince, teklif reddedildi. Buna rağmen Sendika 21 Ağustos'ta mitingi yapacağını bildirdi.

BİRLİĞİN BİLDİRİSİ

Bunun üzerine Birlik bir bildiri yayınladı. Üye sendikalarıyla, bunların üyesi işçilerin mitinge katılmasını yasaklıyor, kendisinin hiç bir ilgisi olmadığını açıklayarak, hükûmetin bunu önlemesi gerektiğini iddia ediyordu. Çünkü İşsizlik, ücret gibi sorunlarla uğraşmak sendikaları kötü duruma düşürebilirdi. «Çünkü, mitingler, protestolar, gürültüler, büyük toplantılar, dâvanın tahakkukunu geri bırakır, sessiz sedasız çalışarak mühim işler başarmak her zaman mümkündür.» (*)

Hemen arkasından bütün bunlara rağmen mitingi yapan sendikayı üyeliğinden atıyordu. Denilebilir ki, 1946 yılından 1962 yılı sonuna kadar tek işçi eylemi olarak kaldı bu miting. 4 Eylül 1949 tarihi, bütün engellemeler, bütün karşı çıkmalara rağmen, Evüp'te 2.000 işçiyi biraraya getirmişti. Ve 1950 Mayısının 14'ündeki iktidar değişikliği, işçi davranışlarının karşısında yer almaktan sakınmayanları, büyük bir şaşkınlığa uğratıyordu. Ama, partiler değişmiş, işçiler için hiçbir şey değişmemişti. Daha birkaç ay öncesi grev diye iktidarı sıkıştıran D.P. iktidara gelince bu konuyu çoktan unutmuştu.

SENDİKALAR VE KONFEDERASYON

İstanbul İşçi Sendikaları gibi birlikler daha pek çok yerde kurulmuştu. Sendikalararası temsil sorunu giderek çözümlenecek bir hal alıyordu. Ve bu durum, bir konfederasyonun zorunluluğunu ortaya çıkarıyordu. Bu arada Amerikan İşçi Konfederasyonunun soğuk savaşa uygun biçimde yürüttüğü politika sonucu, Dünya İşçileri Birliği bölünüyor, Hür Dünya İşçileri Birliği adıyla yeni bir birlik kuruluyordu. Bu birlik,

(*) Hürbilek, 20.8.1949

özellikle geri kalmış ya da savaş yüzünden Amerikan yardımına muhtaç duruma düşmüş ülkelerin sendikacılığına el atarak, kendisine yeni üyeler temin etme çabasını sürdürüyordu.

İşte bu çabalardan biri olarak da, Türk sendikacılığı ile yakından ilgilenmeye başlamıştı. Çünkü 1948 yılında başlayan yakın ilişkiler, gelecek için Amerikan yatırımlarına bir tatlı kâr pazarı sağlıyacaktı. Elbette bu yatırımların her türlü tehlikeden masun kalmasını sağlamakta, onun kâr ortağı olan sendikalara da bir takım görevler düşmekteydi. Bunun başında o ülkenin işçilerin liberal örgütlerde birleştirerek, ilerisi için sağlam ortaklıklar kurmak geliyordu. Ancak, Türk sendikacılığı henüz bir bütün halinde toplanmış değildi. Bir an önce bunu sağlamalı, belirli bir muhatap bulmalıydı...

BİR İTİRAF

Türk sendikacıları, bir taraftan kendi kabukları içinde, işçinin asırların biriktirdiği ıstırabının dindirilmesini, dâvalarının çözümlenmesi için gayret sarfederken, diğer taraftan da, yurdumuzda yeni filiz vermeye başlıyan, Türk sendikacılık hareketine yabancı dost sendikaların ilgisini çekmeye çalıştılar. 1951'de Cibali Sigara Fabrikasında yapılan İstanbul Sendikalar Birliğinin kongresini takip eden konular arasında Amerikan İşçi Sendikaları Federasyonunun Avrupa temsilcisi de hazır bulunuyordu. Kongreyi haber almış, dâvetsiz gelmişti. İşte bu ilgi Türk sendikacılığında Batıya doğru açılan ilk pencerenin işareti oldu. Bir müddet sonra aynı temsilci, Türk sendikacılık hareketinin millî bir merkez etrafında toplanması yolunda telkinlerde bulunmak üzere sık sık bizi ziyarete gelmiştir. Bugün Türkiye'de hemen her konuda sözüne itibar edilen güçlü, etkili ve güvenilir bir teşkilât haline gelen Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu (Türk-İs)nun kuruluş tohumlarını ekenler arasında yer alan Amerikalı gerçek dostumuz Mr. İrwing Brovn, bu gelişlerinden birinde, o zamanlar Türk sendikacılık hareketinin âdeta bir mihrakı ve bir

okulu olan İstanbul İşçi Sendikaları Birliğine, A.F.L. - C.I.O.'nun temsilcisini de beraberinde getirmişti.» (*)

TÜRK-İŞ KURULUYOR

Gerçekten de, daha 1948 yılında başlayan bir millî merkez çevresinde toplanma çabaları bir türlü sonuç vermezken, bir kongreye dâvetsiz gelen Mr. Brovn'ın bu işe el atmasından hemen sonra, 31 Temmuz 1952 tarihinde Türk-İş Konfederasyonu kurulmuştur.

Bu yazı serisinde daha çok işçilerin kendi çabaları ile yarattıkları olaylar üzerinde durmama rağmen, onların yanılmasını yaratacak davranışları da belirtmek zorunluluğuna inanıyorum. Bu bakımdan, Türk-İş'in kuruluşu konusunda en yetkili ağızların kuşkusuz başında gelen ve bugün Türk-İş'in, o günlerde ise İstanbul İşçi Sendikaları Birliğinin önderi olan Seyfi Demirsoy'un yukarıya aldığım yazısı, tepe örgütlenmesinin dayandığı temelleri bütünüyle açıklamaya yetecektir.

Anarşist bir gelişmeden, liberal bir kâr ortaklığı anlayışına kayan ve Amerikan Cumhurbaşkanının bakanlarından çok daha fazla ücretler alıp, 80 katlı binalarda milyonlarca işçiyi yönetmenin rahatlığına eren Amerikan sendikacıları, kendi açıklamaları ile de anlaşıldığına göre, yeryüzünde Amerikan sermayesinin bekçiliği görevini, üyelerinin çıkarına bir davranış olarak, yürütmektedir. Davetsiz kongrelere gitmekte, millî merkezler kurulması için telkinlerde bulunmakta, sık sık ziyaretler yaparak bunu gerçekleştirmek için, o zamanki liderlerin açıklaması gereken vaadlerde bulunmaktadır.

Bu telkinlerin etkisinde kalan İstanbul, Bursa, Eskişehir, Sakarya, Tarsus ve Akdeniz bölgeleri işçi sendikaları birlikleri ile Karabük İşçileri Sendikası, Bursa'da yaptıkları bir toplantıda karara varıp, konfederasyonu kuruyorlardı.

(*) Türk-İş Genel Kurul Çalışma Raporu

TÜRK-İŞ'İN FELSEFESİ

Yaratma örgütün davranışları, fikir ve anlayışının birer aynası olmaktadır. 1952 yılı Eylülünde İzmir'de yapılan genel kurulda, başkanlığı bir CHP'li sendikacı kazanmıştı. Ancak bunun hükümetten çektiği tepki, bir yıl bile dolmadan bir olağanüstü kongrenin toplanmasına sebep oluyor, 1953 İstanbul toplantısında yönetim kurulu DP'lilere teslim ediliyordu.

Bu küçük tarihçe, son zamanlarda gelişen bütün eleştirileri cevaplamaya sanırım yeterlidir.

«ANAYASA NE DİYOR Kİ»

1960 Mayısının 27'si, biçimsel demokrasiye battal işaretini vurmuştur. Yeni bir demokrasi hazırlanmaktadır. Ve bu demokrasinin temel yasasına ekonomik ve sosyal sorunlar, Temel Haklar olarak yerleştirilmek suretiyle gerçek demokrasi dönüşümü hızlandırılmaktadır.

9 Temmuz 1961 Anayasası, çalışma sorunlarını teker teker sıralıyor, sendika ve grev özgürlüklerini doğal haklar haline getiriyordu. Üstelik, bunları DÜZENLEYİCİ yasaların iki yıl içinde çıkarılmasını öngörerek.

1961 seçimleri yapılıyor, koalisyonlar kuruluyor ama daha Kurucu Meclis döneminde hazırlıkları biten yasalar bir türlü meclise gelmiyordu.

Anayasa, hak ve özgürlükleri belirlemişti. Ancak, özellikle grev özgürlüğü, yine Anayasa ile kısıtlanmış, sadece «İşçiler, işverenlerle olan münasebetlerinde, iktisadî ve sosyal durumlarını korumak veya düzeltmek amacıyla toplu sözleşme ve grev haklarına sahip» kılınmışlardır. Oysa 1919'lardan işçiler, diğer işçileri desteklemek amacıyla sempati grevleri, yabancı işçiler ve bağımsızlık için siyasal grevler düzenlemişlerdi. Ama, Anayasa'ya göre bu tarz grevler yasaktı.

SALT EKONOMİK NEDEN?

İşçinin kişisel durumuyla ilgili sorunlarının çözümünde grev hakkı tanınmıştı ya, bu da gelecek için büyük aşamaların başlangıcı sayılırdı. Yeter ki, Anayasa'da belirlendiği kadarıyla yetinilsin ve yeter ki, yeni kısıtlamalara gidilmesin.

Çünkü bütün işçi eyleminde grev, işçi isteklerinin direnme noktasiyle, işverenin bu istekleri karşılama eğilimi noktasının çatışması anında uygulanan bir davranıştı. Anayasamıza, göre de, işçinin iktisadî ve sosyal durumunu korumak ya da düzeltmek çabasına karşı durulduğu an, grev hakkı doğmaktaydı.

Bu haliyle hak, gerçekten büyük bir baskı aracı idi. Tıpkı eski yıllarda olduğu gibi, isteklerini bildirecekler, bunlar üzerinde pazarlıkta bulunacaklar, uyuşma olursa bir yeni sözleşmenin huzurunda gelecek garantisine kavuşacaklar. Olmazsa, bunu sağlamak için Anayasa'nın kendilerine verdiği hakkı kullanarak grev yapacaklar ve isteklerini almaya çalışacaklar.

YASALARIN HAZIRLANMASI

Türk-İş bir tasarı hazırlamıştır. Çalışma Bakanlığına verilen bu tasarının adı; «Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunudur.» Çalışma Bakanlığı bu hazırlıktan yararlanmaktadır. Lokavt hakkının işverenlere verilmek istenmesi, daha Anayasa'nın Kurucu Meclis'teki tartışmalarına dayanır. Bir aralık, işçilere grev hakkı tanındığına göre işverenlere de lokavt hakkının tanınması istekleri su yüzüne çıkmıştır tartışmalarda. Ama, bunun bir temel hak olarak Anayasa'ya girmesi başarılamamıştır. Gerek Komisyon sözcüsü Muammer Aksoy, gerek aydınlar grubu, «Sosyal ve iktisadî durumlarını korumak veya düzeltmek» amacıyla direnme hakkını yalnız işçilerin kullanabileceğini, işverenlerin böyle bir amaç içinde bulunmasının Anayasa'nın sosyal niteliğiyle başdaşmıyacağını ileri sürdüler. Madde, işverenlerin haklarının da çıkarılacak

yasa ile düzenlenmesini öngörerek kabul edildi.

Düzenlenecek bu hak, sonunda lokavt olarak ortaya çıktı. Ve işçiler tasarıyı hiç beğenmediler. 15.7.1961'de Yenigün, 16.7.1961'de Kudret, Dünya bu durumu yansıtan haberler yayınladılar. Tütün Müskirat, Teksif gibi en büyük sendikalar, bildiriler yayınlayarak hazırlanan tasarıyı eleştirdiler. İstanbul İşçi Sendikaları Birliğine bağlı 40 sendikanın bir araya gelip yeni bir tasarı hazırladığı haberleri ortalığı kapladı. Ve bu gürültüler arasında yıllar akmaya başladı.

BİR YIL SONU RANDEVUSU

İşçiler, Anayasa'da yazılı haklarını bir an önce kullanmak istiyorlardı. Sendikalar canlanmış, gelişmeye başlamıştı. Ama, yasa bir türlü hazırlanıp meclise verilmiyordu. Sabırsızlık huzursuzluğa dönüşmeye başlamıştı. İçten içe, toplantılarda açıktan hükümet eleştiriliyor, yasaların bir an önce çıkarılması isteği alkışlarla açıklanıyordu. Sonunda İstanbul sendikaları, tam 31 Aralık 1962 günü Saraçhane başında bir miting düzenlediler. Bu miting, işçilerin toplu sözleşme düzenine nasıl özlem duyduklarının bir belirtisi oldu.

Sendikalar, bütün işçileri bünyelerinde toplayabilmiş değillerdi. Henüz tam anlamıyla örgütlenmelerini tamamlamamışlardı. Ama, miting çağrısı büyük bir ilgiyle karşılandı. Saraçhane başını dolduran işçiler, İstanbul'daki bütün sendikaların üye sayısının en az iki katıydı. Alan, insan almıyordu. Yüksek seçim tansiyonunun heyecanı bile ancak bu kadar büyük bir kitleyi toplayabilirdi.

Bütün ağızlar, bir tek sonuç için açılıyordu sanki. Yeni bir dönem başlıyordu. Uzun susuş döneminin arkasından, Eyüp'te bütün engellemelere rağmen toplanabilen 2.000 işçinin eyleminden sonra, siyasal toplantıların değişmez figüranı olarak boşalmaya alışmış, işçiler, ilk kez kendi sorunları için bir araya geliyor, sadece kendi sosyal ve ekonomik durumlarından söz ederek, hak istiyorlardı.

İyi bir başlangıçtı yeni dönem. Kitle hareketinin başlan-

gıcı. Ve 31 Aralık 1962 mitingi, daha hazırlığı sırasında, raflarda uyuyan tasarıların aceleyle meclislere sevkini sağlıyordu. Üzerinde kısa tartışmalar oluyor, derhal bir geçici komisyon kuruluyor ve 26 Nisan 1963 tarihine kadar tekrar uyumaya bırakılıyordu.

Ne var ki, sabır taşı yavaş yavaş çatlıyordu. İşçiler, Anayasa'nın kendilerine verdiği hakkı kullanmak istiyorlardı. Yıllardır yapılan propaganda, heyecanı arttıyor, kendi geleceğini kendi iradesiyle tâyin etmek kişiliği benliğini sarıyordu kitlelerin.

ANAYASAYA GÖRE YAPILAN İLK GREV

Büyük mitingten tam bir ay sonraydı. 31 Ocak 1963 sabahı, Kavel Kablo Fabrikasının 173 işçisi greve başladı. Gerçi Anayasanın 47. maddesi sözleşme hakkını, grev özgürlüğünü tanıyordu. Ama, bunların bir yasayla düzenleneceğini, işverenlerin haklarının da bu yasada bulunacağını hükme bağlıyordu. Henüz Türk Ceza Kanununun 201, İş Kanununun 84. maddeleri gereğince grev yasaktı.

Ne var ki, işçiler yerden göğe kadar haklıydılar. Her yıl verilmekte olan ikramiyeleri işlerin ve tabii kârın artmasına rağmen o yıl verilmemişti. Nedeni de, bir belkiye dayanıyordu. Belki sözleşme yasası o yıl içinde çıkacak, ve nasılsa işçiler sözleşmeyle bir takım zamlar isteyeceklerdi. Şimdiden bazı kısıntılar yapılarak o belkili günlere hazırlıklı olmak gerekti. Ama bu hesap, çarşıya uymadı.

İşçiler birden değişivermişlerdi. O mütevekkil, haksızlığa uğradığı zaman bile, mahkemeye gitmekten yılgın işçiler gitmiş, yerine 1798 - 1920, 1927 - 1933 döneminin Batılı işçileri gelivermişti. 173 kişi, 173'ü birden işi bırakmış, bütün ülkenin, tüm kamunun dikkatini üzerlerine çekmişlerdi, 10 günlük bir bekleme döneminden sonra, İçişleri Bakanı İstanbul'a geldi. Grevi sonuçlandırmak istiyordu. Ama, ihtiyatlı ve işçi eylemlerinin niteliğini iyi bilen bir hükümet temsilcisi gibi davranıyordu. Zordan önce, uyuşma yolları arıyor ve buluyordu da...

işveren böyle bir direnme ummamıştı. Ummadığı için de yanılmıştı. İkramiyeyi verecek, hattâ ufak tefek bazı istekleri de karşılayacaktı.

12 Şubat 1963 Pazartesi günü grevin sonuçlanması konusunda protokol tutuldu. Ve o Pazartesi 173 kişi, sabahın erken saatinde fabrika kapısında buluştu. Ama, işveren 13'ünü işe almıyordu. Bunlar grev tahrikçileriydi. Artık bu fabrikada çalışamazlardı. İş akidleri, İş Kanunu gereğince tazminatsız feshedilmişti...

Bir yanılma daha... 12 gün büyük bir dayanma gücünün içinde bulunmuş kitle, önderlerini kurban vermezdi. Vermedi... 13 Şubat 1963 Salı günü grev tekrar başladı. Ve galiba, şaire de «Kavel Destanı»nı bundan sonraki olaylar yazdırdı...

YA HEP, YA HİÇ

İşçiler, ya hep ya hiç diyorlar, 13 arkadaşları işe alınmadıkça, İçişleri Bakanı Hıfzı Oğuz Bekata'nın başkanlığında, İstanbul Valisi Niyazi Akı, Emniyet Müdürü Necdet Uğur, Bölge Çalışma Müdürü Sabih Tursan, Seyfi Demirsoy, İsmail Topkar ve Şahap Kocatopçunun imzalarını taşıyan 9 Şubat tarihli protokolü geçerli saymıyorlardı. Hepsi birbirine kanetlenmiş, Türk-İş'in işinden atılanlar için açtığı kampanyaya rağmen, onları bırakmıyacaklarını kesinlikle belirtiyorlardı.

Diğer sendikalar, işçileri destekliyor, işçiler sadece kendi dirençlerini kullanan ve çok belli ki, gelecek için önderliklerini yapan bu 173 kişiye yardıma koşuyorlardı. Grevciler, ailelerini de yanlarına almışlar, çoluk çocuk büyük kitle haline gelmişlerdi. Sonunda polis işe karıştı. Çünkü işveren, kanunsuz bir grev dolayısiyle işinin daha fazla durmasına dayanamamış, yeni işçiler bulup fabrikasını çalıştırmak isteyince, işçiler buna engel olmuşlardı.

Polis, önce dağılın ihtarı verdi. İşçiler daha çok kaynaştılar. Sonra basının yazdığına göre polislerden biri, dağılın ihtarı karşısında daha da toplanan kalabalığı göstererek,

«komünist bunlar...» dedi. Ve sözünü bitirmeden, polis işçilerin üzerine hücum etti. Komünistleri temizliyecekti. Kadınlar ağlıyor, çocuklar bağırıyordu bu saldırı sırasında. İşçiler ilkin kendilerini korumakla yetindiler. Ne var ki, polis kararlıydı. Komünistleri yok edecekti. 173 kişi, kendilerini koruyabilmek amacıyla döğüşe katıldılar. 13 Şubatın bilânçosu, 9 işçi, 1 polisin yaralanmasıyla kapandı. Ama, bir sonuç sağlamadı bu. 14 Şubatta yeni bir gözdağı verilmek istendi işçilere. Fabrika süresiz kapatıldı. 17 Şubatta 4 işçi polise mukavelemetten tutuklandı. İşçiler yine direndiler. 2 Martta Başbakan Yardımcısı Turhan Feyzioğlu ile, Çalışma Bakanı Bülent Ecevit sorunu çözümlemek için İstanbul'a geldiler. İki gün süren toplantılar sonunda, 13 kişinin 20 gün içinde işe alınması, ikramiyelerin ödenmesi ve diğer taleplerin de incelenmesi kararıyla gece yarılarına kadar süren uzlaşma toplantılarına bir barışla son verildi. İşçiler, isteklerini almışlardı.

DİRENMENİN SONUÇLARI

Ve iki sonucu olmuştu bu devamlı ve güçlü direnmenin. Birincisi, 1919 yılında Anadolu'nun Kutsal İsyanını destekleyen işçilere yabancı işverenlerin «komünist» damgası vurma çabalarının hortlaması, ikincisi işçilerin Anayasaya dayanarak işverenleri çok zorlayan ve bütün isteklerini yerine getirmek zorunda bırakan grevler yapabileceğinin anlaşılması.

Özellikle sonuncu durumu önlemek için, sözleşme ve grevi düzenleyen yasaların derhal çıkartılması gereğini kabul ettirmişti. Zaten grev sırasında geçici komisyon sık sık açıklamalar yapmış, önce Şeker Bayramından, sonra Kurban Bayramından hemen sonra yasaların çıkarılacağını söylemişti. Ama, 26 Nisan 1963 tarihine kadar komisyonlarda tartışıldı tasarılar. Sonra Genel Kurula sunularak, en kısa zamanda çıkarılması yoluna gidildi. Tabii bu kısa zaman, 1963 yılının 24 Temmuzuna kadar süren zamandır...

SOSYAL SİYASETTEN POLİTİK SİYASETE

1961 yılında bir işçi eylemi olarak başlayan bir partileşme, bugün büyük çalkaltılara neden olmakta ve yine bir yazarın çevresinde fırtınalar koparmaktadır. Eylem, kurulduğu yıllarda pek adından söz ettiremeyen, ama ilk kez kurucularının tümü işçi önderlerinden meydana gelen bir partidir. Türkiye İşçi Partisi...

1961'in ilk günleri askerlerin demokratik düzenin geçiş yollarını açmaya başladığı bir dönemdir. Kurucu Meclis kurulmuş, Anayasa hazırlıkları başlamış, siyasal partilerin kurulmasına ve çalışmasına izin verileceği açıklanmıştır.

Demokrat Parti mahkeme kararıyla kapatıldığı için, CHP'nin dışındaki parti ve gruplar, DP'nin mirası kavgasına hazırlanmaktadır. Bu arada işçiler de, kendi oylarına sahip çıkma eğilimini başlatmak isterler. Tütün Müskirat Federasyonunun bir kongresini bahane eden bütün büyük sendikaların başkanları bir araya gelerek, bu sorunu tartıştılar. Ve bir İşçi Partisinin kurulmasını kararlaştırdılar. Aralarından bir tüzük komisyonu seçip, hazırlıkların bu komisyonca yapılması ve siyasal örgütlenme serbest bırakıldığında tekrar bir araya gelerek, kararlararını uygulama alanına geçirmek sözüyle ayrıldılar.

Tüzük komisyonu işini bitirdi. Siyasal partilerin serbestçe çalışmaları izni verildi. Daha önce örgütlenme kararı verenlere tüzük gönderildi. İmzalar beklenmeye başladı. Ses çıkmıyordu pek çoğundan. Sonunda, 12 Şubat gününe kadar beklenme kararı alındı. Söz verenlere telgraflar çekilerek durum anlatıldı. Yine cevap gelmeyince, 12 sendikacı, kuruluş beyannamesinin altına imzalarını atıp, 13 Şubat 1961 günü İstanbul iline vererek, partiyi kurdular. Daha fazla bekleyememişlerdi. Çünkü, DP'nin mirası kavgası başlamıştı. Gecikme, gelişmeyi önleyebilirdi. Bu durum sonradan, karşılıklı ithamların nedeni oldu. Partiyi desteklemeyen ya da karşısına geçenler, arkadaşlarının onları atlattıkları iddiasını ileri sürerken, kurucular da ötekileri sonradan verdikleri sözden caymakla suçluyorlardı.

Bu davranışlar, sınıfsal nitelikteki bir partinin, kendi sınıfı içinde gelişmesini önlüyor, işçiler iki kampta toplanıyorlardı yine... Bu kamplar kısa zamanda DP'nin devamı niteliği uyandıran AP ile, CHP idi...

BİR BAŞKAN ARANIYOR

1961 seçimleri bu hava içinde gelip geçti. İşçi Partisi, 15 ilde örgütlenemediği için seçimlere girememişti. Yeni bir atılımda bulunmak gerekti. Daha parti kurulurken, başkanlık için toplumcu aydınlar aranmaya başlamış, ilk günlerin havasında bulunamamıştı. 1962 yılının 1 Şubatında Mehmet Ali Aybar, partinin başına getiriliyor, hızlı bir örgütlenme çabasının içine giriliyordu. Birden entellektüel ilgi artmıştı. Aydınlar partiye yakınlık gösteriyor, üye olarak katılmasalar bile destekleyerek kamuya lanse ediyorlardı. Mahalli seçimler, sosyalist terminolojinin radyolardan halkın kulağına yayılması için bir fırsat oldu. Başarılı sonuçlar alınamadıysa da, ilgi sağlanmıştı. Sınıfsal çağrışımlar ilkin bir yadırgama yaratmış, sonra ilgiyle karşılaşınca, öfkeleri partinin üzerine çekmeye başlamıştı.

Taşlı sopalı saldırılar, kongre basmalar, 1965 seçimlerinde partiye büyük ölçüde güç kattı. Giderek aydınların ilgisi artıyordu. Buna halk desteği de eklendiği gün, bir sınıf partisinin, ilk kez 80 yıllık tâlihsizliği yenmesinden söz ediliyordu.

1965 seçimlerine böyle girdi TİP yalnız bu arada sosyal terminoloji Türk politika hayatına da giriyordu. Sosyal muhalefetin bir yerde iktidarları büyük ölçüde sarsacağı ve emekçilerin uyandıkça sınıfsal bir örgütlenmeye kayacakları Batı'nın deneyleriyle anlaşılmıştı. Bütün Avrupa, hattâ kapitalizmin zirvesindeki bir Amerika bile bir yerde emekçilerle ortaklığa razı olmamış mıydı? Ve gelişmeler sol yönde ilerlemiyor muydu? Bir geri kalmış ülkenin çıkmazında bu dönüşüm çok daha hızlı ve yoğun olabilirdi.

ORTANIN SOLU ORTAYA ÇIKIYOR

İşte o zaman, Millî Kurtuluş Savaşından bu yana her zaman, ama her zaman Türk siyaset eyleminin genel politikasını çizmiş olan CHP ve onun sayın başkanı, yeni bir slogan ortaya attılar. Bu, eski niteliğin yeni bir deyimle verilişiydi. «Ortanın solu...» Şüphe yok ki, bu davranış, ilk anda entellektüelleri yanına almayı başaran TİP'e akışı durdurma çabası kadar, İngiliz Liberal Partisinin erimesinden alınmış bir dersle, olayların karşısında yeni bir durum alma zorunluluğuydu da... Bu çıkış, ilk ağızda TİP'e kaymış aydın ve gençlik kesimini, yeniden düşünmeye yöneltti. Davranışları, CHP'yi etkilediğine göre, eskisi gibi aydın partisi olma kimliğini tanıyabilirlerdi yeniden.

Ne var ki, devrim bilinci kitleleri olsun, kişileri olsun durmaksızın aşamaya götürür. Partilerin, belirli dönencelerde kalan nitelikleri, bu aşamaların önünde giderek çürümeye yönelir... Aydın etkisindeki partilerde, özellikle homojen partilerde, hemen karşı direniş başlar. CHP içinde de öyle oldu. Ortanın Solu deyimine karşı çıkanlar, bir ağızdan saldırıya geçtiler...

TİP İŞÇİLER ARASINDA DAYANAK ARIYOR

Sloganları, entellektüel ilgi yüzünden propaganda olanağı fazla olan, TİP'in önemli bir gelişme içinde olduğu açıktı. İngiliz İşçi Partisi, sendikalı işçilere dayandığı, büyük oy deposu gibi göründüğü halde, Keir Hardy'yi ilk seçimde Avam Kamarasına sokamamıştı. Almanya'da Lassal, ancak kendi başına temsil ediyordu işçileri Mecliste...

TİP ise, ulusal artık sisteminin de olanaklarıyla 15 milletvekili birden götürmüştü, girebildiği ilk seçimlerde. Seçim sistemi korunduğunda, bunun daha da artacağı kuşku götürmezdi. Üstelik, iç çelişikler, genellikle bir kez profesyonelleşmekten doğardı. Bunu iyi bilen CHP'nin önerisi, iktidarın çabasıyla, ulusal artık sistemi kaldırıldı. Ve parti, 15

milletvekilinden ancak bir-iki milletvekili çıkaracak duruma indirgendi. İşte bu yüzden, parti içi muhalefet büyük gelişmeler gösterdi. Sonunda, 1969 seçimlerine, kırılmış, küskün ve kendi içinde bölünmüş bir nitelikle giren parti, hem 1965 seçimlerindeki oranda oy alamadı, hem de yasa yüzünden ancak iki milletvekili çıkarabildi.

PARTİ İŞÇİLERDE DAYANAK ARIYOR

Ancak, bütün bu olaylar Partinin etkisini azaltmadı. Her sosyal gelişimde kaçınılmaz sonuçlarla karşılaşmış olması, sosyal gelişimin hızına ayak uyduramaması, her parti için belirli dönemlerinde bir kaderdir. Yalnız bir nokta var ki, Türkiye'de işçi eylemlerinin gelişmesine kaynaklık etmiştir. Zaten, TİP'i sendikacıların kurması, kendi kesimlerinde bir kast olarak düzenlerini sürdürmesine engel olmamıştı. Olmamıştı ya, Partinin etkisiyle, bilinçlenen kitlelerin ve özellikle sendikacıların, sonradan yeni bir konfederasyon kurması, bugünkü olayların ve elbette yarınki gelişmelerin temel unsuru haline gelmiştir.

Bu yüzden Parti, siyasal alanda söner, sessizliğe mahkûm olurken, sosyal alanda açlıp genişlemek olanağını elde etmiştir. Ne var ki, eylemlerin içinde bulunanlar da, böylesine kesin bir biçimde gelişmenin farkına varmamışlardır.

Bu bakımdan, 1963-1970 işçi eylemlerini özetlemeden, üst yapıdaki değişikliklere kısaca bir gözatmak yerinde olur. Ve Partileşmeden sonra, onun etkisiyle yeniden sendikal örgütlenmeye, Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK) nun kuruluşuna bir gözatmamız gerekir. Böylelikle, olayların bugünkü ortamına doğru tarihsel bir doğrultu içinde gelişip geldiğini ve hiçbir şekilde bugün olduğu yerde durdurulamıyacağını daha açlıkla görmek mümkün olacaktır. Nasıl, TİP'in duraklama ve bölünmesi tümüyle kendi elinde olan nedenlerden doğmadıysa, Nasıl, kitleler sandıksal bilincin ötesine doğru yol aldıysa işçi eyleminin gelişmesi de, bu doğrultuda, katkılardan etkilenerek dumaksızın ilerlemekte-

dir. Zaten, eylemlerin özeti verilirken de görülecek olan budur.

DİSK'İN KURULUŞU

Türk-İş'in kuruluşu ve kuruluş sırasında girdiği angajmanları daha önceden anlatmıştım. Ve kesinlikle belirtmiştim ki, Türk-İş kuruluş amacından hiç ayrılmamış, öğretisini, ekonomik dayanak haline de getirerek sürdürmüştür. Bilânçosunun pasifinde, Amerikan yardımları, temsil ettiği kitlenin ödentilerinden iki katı kadar fazladır. Türkiye'de, tam bir Amerikan tipi sendikacılık önermekte, daha birinci kurultayında aldığı kararla, partilerüstü görünüp, iktidar koltuğunun altına sığınmayı kaçınılmaz bir zorunluluk ve olgu haline getirmiş bulunmaktadır.

Bu uysal tutum, gerçek sanayi yatırımları yerine, montajla yetinerek büyük kârlar elde eden işyerlerinde çalışan işçiler arasında hoşnutsuzluklar yaratmaktadır. Sendikanın uysallığı, alınabileceğin yarısını bile elde etmek olanağından yoksunluğu getirir. İşçiler, bu yüzden, yeni alternatifler aramaktadılar.

Bu arada, TİP'in Malatya kurultayında durum tartışma konusu olur. Parti, sözcülüğünü ettiği kitleden yoksundur. Adı İşçi Partisidir, ama, aldığı oylar, aydınlardan, küçük burjuvalardan ve bürokratlardan gelmektedir. Partiyle, temsilciliğini ettiği kitlenin köprüsünü kurmak, bağlantısını sağlamak gereklidir. Partili sendikacılar bunun eğitim yoluyla sağlanacağını savunurlar ilkin. Sonra, karar kitlenini de partileşmesi yönünde olunca, kurumlarda huzursuzluk başlar. Türk-İş, İşçi Partisi kurucusu ve üyesi bulunan sendikacıların yönetimindeki sendikaları Paşabahçe grevini destekledikleri nedeniyle bünyesinden çıkarır.

Bu davranış, birden yeni bir konfederasyonun, Devrimci İşçi Sendikaları Konfederosyonu (DİSK) nun kuruluşunu hızlandırır. Yeni bir rastlantıyla, örgüt kurulur. TİP'in kuruluşu 13 Şubat 1961'dir. DİSK'in kuruluşu ise, 12 Şubat 1967...

Uysal ve partilerüstü görünüp, iktidar koltuğunda bir sendikacılığın karşısında, alternatif olma durumunda yeni bir sendikacılık vardır. İşçilerin salt ekonomik isteklerle değil, siyasal davranış ve isteklerle de davranmasını öngören bir yeni ses çıkmaktadır ortaya. Çıkmaktadır ve bugün karşılaştığımız olayların kaynaklığını işte bu çatlama ve bölünme yaratmaktadır.

BİR ALTERNATİF

TİP'nin kuruluşu sırasında anlattığım gibi, aslında DİSK kurucusu sendikacılar da, Türk-İş'dekilerin eğitiminden geçmişlerdir. Ancak, daha önceden bir muhalefetin getirdiği sonuçları gördüklerinden, varlıklarını sürdürmek için, aşamalı bir gidiş tutturmanın zorunluğuna inanmışlardır. İşçilerin, huzursuzlukları için bu zorunluluk bir alternatif yaratmıştır. Devrimci Sendikacılık, kurulmadan önce değil, kurulduktan çok sonra yerini, niteliğini almaya başlamıştır. Bunu olaylar da doğrulamaktadır.

Ama, olayların gelişmesine, bu bölünmenin katkısı da büyük ölçüde yardımcı olmuştur. Çünkü, Türk-İş, yeni konfederasyonu bir alternatif olmaktan çıkarmak için, kendi dalında tek olan sendikaların bile karşısına, (her işkolundan tek sendika düşüncesini savunur göründüğü halde) yeni kuruluşlar çıkarmaya başlamıştır. DİSK de aynı uygulamaya başvurarak, kendine bağlı, kendi düşüncesinde sendikalar kurdurmaya çalışmıştır.

Sendika rekabeti, işçi hoşnutsuzluğuyla ve ülkenin ekonomik çıkmazıyla birleşince, işçi kıpırdanışları, eylem biçiminde dönüşmeye başlamıştır. Artık, eskisi gibi sendikanın dediği yasa, uyguladığı gelenek değildir. İşçi, hoşnut kalmadı mı, yeni bir sendikayla ilişki kurmaktadır. Ve bu ilişkinin sonucu ister istemez yeni bir eylem doğurmaktadır. Özellikle 1968 yılı başından bu yana, işçi eylemlerinin giderek daha büyük bir güçle gelişmesinin temelinde, işte bu ayrılık yatmaktadır.

Bu yüzden, Sendikalar ve Grev yasaları çıktıktan sonraki işçi eylemlerini iki ayrı dönem halinde incelemek bir zorunluluktur. Birinci dönemi, 1963 ortasıyla 1968 başı arasındaki zamandır. İkinci dönem ise, 1968 başından günümüze değin gelişen olaylar. Durum, bu ayrıcalık içinde ele alındığında, gelişmenin niteliği ve niceliği de tüm açıklığıyla ortaya çıkacaktır.

1963'TEN 1968'E

24 Temmuz 1963 günü yayımlanarak yürürlüğe giren Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt yasalarından sonra işçi kesiminde hızlı bir gelişim başgörtermiştir. Bu sözleşme ve grev biçiminde görünmektedir. Sendikalar, daha çok Türk-İş'in eskisinde olduklarından, yasaları büyük ihtiyatla kullanmaktadırlar. İşçiler için elde edilen zamlar, bugünkü sözleşmeler açısından bakıldığında, hakem kurullarının verdiğinden öteye geçmeyen gülünç miktarlardır. Buna karşın bile, işveren kesiminde büyük bir örgütlenme çabası vardır. Sendikal özgürlüklerin kullanılması kısıtlamakta, toplu sözleşmeler uzatılarak, grevlerin grev yapılması kararlaştırılsa, bile, ölü sezona rastlaması sağlanmaktadır. Öyle ki, ilk ağızda grev, işverenin yararına olmaktadır. Çünkü, ölü sezonda, nasılsa ücretli izin vereceği işçiye, ücret ödemekten kurtulmaktadır. Buna karşılık, işçinin dayanma gücü kırılmakta, grevlerden sonra işverenin koşullarına razı olmak gibi durumlar doğmaktadır. Bu durum, işçiyi bilemektedir. Ama, masa başında hep aynı kurallar uygulandığı, sendikalar da uyuşma aradıklarından, birikim giderek artmakta, eylem korkutucu olmaktadır.

İşçiler, bu dönem içinde, sendikaların ihtiyatlılığı yüzünden, her bakımdan yasalara uygun davranmışlardır. Ama, bir yanın davranışı önemli değildir ki... İşçi eylemi, ne denli yasaya uygun olursa olsun, hazımsızlığın yarattığı tepkileri üstüne çekmektedir. 1968 başına kadar ugulanan grev sayısı,

318'i geçmektedir. Bunların çoğunluğu, büyük çatışmalar doğurmadan geçmiş, bir uyuşmanın ortamını yaratmıştır. Ama, öyleleri vardır ki, salt işçi - işveren arasında kalmamış, devlet gücünün de işçinin karşısına çıkarılmasına neden olmuş, hattâ 1966 yılının bazı grevleri, sendikacıların kendi aralarındaki çatışmayı geliştirerek, bölünmelere neden olmuştur. Bu olayları sırasıyla ele alırken, özellikle Paşabahçe Şişe ve Cam işçileri grevinin, DİSK'i doğuran nedenlerden biri olduğunu da belirtmek gerek.

KARA ELMASTAKİ KAN

10 Mart 1965 günü, Kozlu maden ocaklarında çalışan işçiler, liyakat zammı adı altında İşletmenin dilediğine dağıtmak istediği bir miktar primi, ücretlerine 30'ar kuruşluk bir artış olarak eklenmesi isteğiyle grev yaptılar. İstekleri haklıydı. Madeni yerin altından çıkaran onlardı. Eğer bir liyakat söz konusu ise, en fazlasını onlar göstermişlerdi. Oysa pirim, onların başında durmaktan öteye bir davranışları olmamış bazı sadık adamlara veriliyordu. Ne var ki, grev yasada yazılı kısıtlama prosedürüne uyulmaksızın başlatılmıştı. Yöneticilerin, ve onların emriyle işçileri saran askerlerin söylevleri, ihtarları kâr etmiyordu. Kimin nasıl başlattığı belli olmayan bir tarakka sonucunda, kurşunlar atılmış, bütün suçları ocağa inmemek yasaya aykırı grev yapmış olsalar bile en fazla bir yıllık hapis cezasıyla ödenecek bir davranış olan işçilerden ikisi vurulmuştu. Satılmış Tepe ve Mehmet Çavdar, grev şehitleri olarak zorla koparıldı arkadaşlarından.

Ölüm, rüzgârını estirmiş, korkuyu yaratamamıştır. Olay yerine giden Bakanlar, senddikacılar, primlerin eşit olarak dağıtılacağı konusunda söz verirler. Grev biter...

İŞVEREN İÇİN TEK YOL KALMIŞTIR: ANLAŞMAK

Tarım Koruma İlâçları fabrikası işçileri Kimya-İş Sendikasına üye olmuşlardır. İşveren ise, işçilerinin bu sendikaya

üye olmasını istememektedir. Çünkü sendika yöneticileri TİP'lidir. Daha çağrı anında olaylar başlar. Sözleşmeye oturmadığı için işçiler grev yaparlar. Polis yine karışır. Zorla fabrikaya mal sokulmak istenir. Karada kamyonların önünü sarar işçiler. Denizde yüzerek motorları geri çivirirler. Emniyet kuvvetlerinin baskısı artmaktadır. Bir miting düzenlenir İzmit'te. Sonra yürüyüş yapılır. Sendika - İşveren mücadelesi sürüp gider. İşçiler, uzun süre yapılan etkili eğitimlerle sendikalarına çok bağlıdırlar. Bütün çabalara, bütün baskılara rağmen ayrılmazlar.

Direnmenin devam etmesi, sonunda hukuki mücadele devam etmekle birlikte bir anlayış ortamına varılmasını sağlar. Direnmek yine kazandırmıştır işçileri. Görülmüştür ki, Sendika yöneticilerinin siyasal düşüncesi değil, önemli olan istekleri ve bu isteklerin karşılanma eğilimidir.

Sosyal bir kurumun başındakilerin, sosyalistçe bir eylem içinde bulunmaları zaten bir zorunluluktur. Gerçi kısa dönemde, 1947 tipi sendikacılığın etkileri devam etse de, bir yerde, eylem başladıktan sonra yaranma düzeyi yeterli olmamaktadır. İşçi örgütlerinin sağlam bir görüşü, belirli bir yönü olmak gereği giderek kendini hissetirmektedir. Çünkü, olaylara cevap verilememektedir.

Bir seramik fabrikasındaki grev, böyle bir engeli aşarak başarıya ulaşmıştır. Alman işverenlerinin kendi sadık adamlarına kurdurdukları sendikalara yardım ettikleri, bu yardımı maddi olanaklarla da destekledikleri ve zaman kullanılan para altın olduğu için, ya da Bavyera'da aynı tipteki sendikaların üyelerini sarı kâğıtlarla toplantılara çağırdığından işverenlere hizmet amacıyla kurulmuş sendikalara «Sarı Sendika» denir.

Seramik Fabrikasının işçileri, kendi aralarında örgütlenip bir gerçek sendika kurarken, Fabrikanın danışmanları da, işverenin yakın akrabalarının başına geçtiği bir sendikayı örgütlemişlerdir. Sonunda gerçek sendika ile uyuşmazlık çıkarılmış, sarı sendikaya üye olanlara prim tanınmıştır. Ama, işçiler bu oyuna gelmemişlerdir. İlk günü işçilerin yarısı greve katılmışken, ikinci ve sonraki günler durum değişmiş ve

fabrikanın çalışmaları durmuştur. Bunun üzerine, yabancı işçi çalıştırma ya da bu yolu açmak için fabrikaya mal sokma çabaları başlamıştır.

Seramik fabrikasının işçilerinin çoğunluğu genç kızlardır. Titiz işlemeler, ince oyalar resmetmektedirler seramiklere. Bunlar, kamyonların önüne yatarlar. Üstlerine gönderilen asker, durumu görünce tarafsız davranır. Çan Savcısı delillerini tesbit ederek sarı sendikayı mahkemeye verir. Tanıklar ve deliller yargıcın kapama kararı almasını sağlar. Artık işveren için bir tek yol kalmıştır. Anlaşmak.

ZOR MİRAS

1966 yılı, 1965 sonlarında başlayan büyük grevleri devraldı. Kula Mensucat İşçileri greviyle, Paşabahçe grevi bunlardan ikisidir. Ama, her ikisinde de iki binden fazla işçi eyleme geçmiştir. Kula Mensucat işçileri, yılların tabusunu da grevleriyle yıkmışlardır. Tümü Kulalı olan işçiler, doğumlarından ölümlerine Çolakzadelerin yanında çalışmayı bir öğünme sayarlar. Onlarla uzaktan akrabalıklarını iddia ederler. Kula'nın çok eski ve güçlü ailelerinden biri olan Çolakzadeler, Kuvvay-ı Milliye döneminde de, Kurtuluş Savaşını tutmuşlardır.

Bir otoritedirler Kula ve Kulalılar üzerinde. Buna rağmen işçilerin grev yapabilmesi, psikolojik faktörlerin, işçi eyleminde büyük önem taşımadıklarının bir delilidir. Yeter ki, onlar eyleme geçmenin zorunluğu konusunda kararlı olsunlar. Zor olan da budur işte. Onları inandırmak...

Polis, işçiyle tekrar karşı karşıya gelmiştir. İşveren, işçilerin ceketlerini satıncaya kadar bekliyeceğini söylerken, polis, bir yürüyüşte sınırın aşıldığı iddiasıyle işçiler üzerine yürümüş, karışıklıkta, karşılıklı vuruşmalar olmuştur. Tutuklananların çoğunu genç kızlar teşkil etmektedir. 2.800 kişinin herşeye rağmen direnmesi, sonunda, anlaşmayı zorunlu kılar...

OT TOPLAYARAK GREV YAPANLAR

Miraslardan ikincisi Paşabahçe işçilerinin grevidir. Daha önce üyesi bulundukları sendika işçileri satmıştır. Yeni bir sözleşme isteyince, istekleri reddedilmiş, grev başlamıştır. İşveren fabrikasının kapısına ekmek asmakta, greve ihanet edenlere tulumba tatlısı yedirerek, dışarıda ot toplayıp, balık tutarak direnmeye çalışanların gücünü kırmak istemektedir. Bu arada, Paşabahçe grevinin Türk-İş'in nâmusu olduğunu söyleyenler, sözleşmeden vazgeçip, bir protokolla işi geçiştirtirmek isterler.

İşte burada Türk işçi eylemindeki çatlama meydana gelir. Türk-İş'in eylem anlayışı yetersizdir. İşçi davranışlarını karşı tarafın hiç bir niyeti olmamasına rağmen bir kâr ortaklığına götürmek istemektedir. Ancak, belirli bir sermaye birikiminden yoksun bulunduğumuz için, bu yol, bir tek şekilde gerçekleştirilebilir. İşçilerin isteklerinden vazgeçmesi... Huzurun ve ortaklığın tek şartı budur.

İşçilerle, önderlerinin anlayışında değişiklik başgörterince, çatlama kaçınılmazdır. Türk-İş olayı bitmiş addederken, Türk-İş üyesi sendikalar, işçilere destek olarak uygulamayı yürütmeye karar verirler. Bu sendikalar derhal Türk-İş bünyesinden uzaklaştırılır. Ve yeni bir konfederasyonun hazırlıkları başlar.

YENİ BİR DÖNEM BAŞLIYOR

1968 yılı başıyla birlikte, yepyeni bir dönem başlamaktadır işçi eylemlerinde. 1967 tutunabilmek amacıyla, DİSK'in bir örgütlenme ve kuruluş yılı olarak geçmiştir. Bu arada sendikaların birbirlerini suçlamaları, çeşitli işyerlerinde geniş toplantıların yapılması, işçi bilincini arttırmaktadır. İşçi, bilinci arttıkça, hoşnudsuzluğunu daha bir sesli belli etmektedir. Hoşnudsuzluğun belli edilmesi, hemen baskıyı getirmektedir. Öyle bir kısır döngüdür ki bu, baskı arttıkça, bilinç sıkışmanın patlamasına doğru gelişmektedir.

DİSK taraftarı sendikalıların işlerine son verilmekte, ilkin işçiler ses çıkarmamaktadırlar bu duruma. DİSK temsilcileri en küçük davranışlarında devamlı tehdit altında bulunmakta, buna rağmen, işçiyle bağlarını sürdürmektedir. Zaten, ekonomik çıkmaz, alabildiğine belli etmiştir kendini. Hayat pahalılığı arttıkça, yaşama güçlüğü kendini göstermekte, toplu sözleşmelerle elde edilenler, yaşama sıkışıklığını gidermemektedir.

Reel ücretlerdeki artışlar, ulusal gelir artışıyla bir türlü atbaşı gidememekte, toptan eşya fiatları artışıyla hiç yarışamamaktadır. Bu arada, ülke ve toplum büyük çalkantılar içindedir. Üniversite gençliği, aydınlar, düzen konusunda tartışmalar yapmakta, işgaller, polis baskıları alabildiğine gelişmektedir. İşçilerin ekonomik yoksunlukları ise, daha bir artmaktadır. Elbette işçiler kendi güçlerinin farkına varacaklardır. Ve elbette bazı toplu davranışlarda bulunacaklardır.

ZONGULDAK'TAKİ YÜRÜYÜŞ

İşte bu huzursuzlukların sonucunda, Zonguldak Maden İşçileri, büyük bir yürüyüş düzenlerler. Yürüyüş yapılmasının bir tek nedeni vardır. Hayat pahalılığına bir türlü yetişemeyen ücretler, yeni toplu sözleşme ile, bazı yükselmeler gösterecektir. Gösterecektir ya, sözleşme tartışmaları alabildiğine uzamaktadır. İşçilerin yürüyüş nedeni, müzakerelerin uzamasına dayanmaktadır. İşçiler, bu tartışmaların uzamasından sendikayı sorumlu tutmaktadırlar. Aradan geçen süre, işçilerin zararına olmaktadır. Birinci sözleşmelerde, tartışmaların uzaması, bir yerde haklı görülebilir. Yepyeni bir düzenleme karşısındadır taraflar. İlk kez, karşılıklı pazarlığın ortamına girmektedirler. Ama, üçüncü, beşinci sözleşmelerin de, aynı ortam içinde, aylarca sürmesi, salt sürünceme isteğinden öte gidemez. Çünkü, taraflar birbirlerini tanımışlardır. Ve ilk sözleşmelerin üzerine, yeni hükümlerle gelinmektedir. Öyleyse sözleşmelerin, bir bilemediniz iki oturumdan öteye gitmesinin anlamı yoktur. Çünkü, sözleşme tasa-

rısı yeniden verilse, bile pekçok madde zaten kabul edilmiş hükümleri taşımaktadır. İşçiler, sabırsızlık göstermekte, ekonomik baskı nedeniyle yerden göğe haklıdırlar. Kozlu bölgesinden eyleme geçerler. İşi bırakıp, Zonguldağa doğru yürüyüşe geçmişlerdir.

Kozlu'dan başlayan yürüyüş, hemen öteki ocaklara sıçramış, kente doğru uzandığında, on bin işçiyi bulmuştur. İşçilerin amacı, sendikayı sıkıştırmaktır. Sendika binasının önüne geldiklerinde, bir ağızdan bağırmakta, yuh çekmektedirler. Sendikacılar, durumu anlatmak için söylev vermeye kalkmakta ve «Sizlere inanmıyoruz Bizi satıyorsunuz» sözcükleriyle konuşturulmamaktadırlar... 6 Şubat 1968 günü, meydana gelen bu olaylar, hiç bir aykırı davranış söz konusu olmadan sona ermiştir. Ancak, işçiler kararlıdırlar. Çalışma Bakanı, Türk-İş Genel Sekreteri, olayların büyütülmesinin anlamı olmadığını söylemekte, yürüyüşü gereksiz bulmaktadırlar. Ama, işçiler bu görüşün tam tersini düşünmektedirler. O günkü dağılmaları da, ertesi gün daha güçlü gelmek içindir.

Nitekim gelirler. 7 Şubat günü, Kozlu bölgesindeki işçilere Üzülmez bölgesindekiler de katılınca, yürüyüşçüler 15 bin kişiyi bulur. Bunun üzerine toplum polisi, işçilere karşı sis bombası ve cop kullanmaya başlar. Zaten, yönetim tedbirini önceden almıştır. İşçi pavyonlarının ortasına jandarma taburları sokulmakta, en küçük kıpırdanışlar, polis baskısıyla ezilmek istenmektedir. Bu davranışlar işçiyi daha da kızdırır. Sendika binasını tahrip etmek isterler. Çünkü bu kez, polis çağıranlar arasında, salt işveren değil, sendikacılar da vardır. Sonuç, işçilerden, toplum polisinden yaralananlar olmakta, işçiler dirençlerini daha da arttırmaktadırlar.

Sonunda, Bakanlar ve Ankara'da tartışmaları yürüten sendikacılar gelirler. En kısa zamanda işçilerin istediği gibi bir toplu sözleşme yapacaklarını belirleyerek, işbaşı yapılmasını isterler. İşçiler, o her zamanki sabırlarıyla, yine söz dinler, işbaşı yaparlar.

Yaparlar ya, salt eylemlerinden doğan bir kazancın ötesinde bir şey elde edememişlerdir. 1970 yılında yapılan Sen-

dika Genel Kurulunda, işçilere o zaman karşı çıkan, kandırıldıkları için bu olayın patlak verdiğini ileri süren sendikacı, yine başkan seçilir. İşçiler yeniden eyleme geçerler. Yeniden sendikaya karşı direnirler. Olaylar büyür. Yine polis ve jandarma ile karşılaşırlar. İşçilerin sendika ayırımı başlamıştır. Eylem gelişmektedir. Ama, yeni eylemler, eskisi gibi olmamaktadır. Sendikanın belirli yasa yollarından geçmesinden sonra haberli grevler biçiminde uygulanmamaktadır. Çünkü, haberli grevlerde, grevin işlememesi için her şey yapılmaktadır.

Bunun yerine işçi kendi gücünün bilincine vardıkça, ansız davranışlarda bulunmakta, gücünü çok kısa bir zamanda, istediği gibi kabul ettirme yolunu aramaktadır. Ne var ki, sendika aracılığı bunu engellemektedir. Bir alternatif olmadığı zamanlarda, işçi boyun bükmek zorunda kalıyordu. Oysa şimdi, alternatifi vardır. Bunun yanında, önünde çeşitli örnekler vardır. Gençlerin üniversite işgali gibi...

İşçiler, sendikalarına da karşı çıkabilmektedirler üstelik. Ekonomik baskı ve siyasal bilinçlenme, sonunda işçiyi, kendi kendine sınıftan, kendisi için sınıf olma durumuna getirmektedir. Gelişimin bu noktasında, büyük güç olduğunu da anlamakta, etkisi alabildiğine artmaktadır. Çünkü, kaderini kendi bilincinin eline verme yolundadır artık...

İŞÇİLERİ ALDATMAK MÜMKÜN DEĞİL ARTIK

Yeni dönemin ve gerçek işçi eylemlerinin sancısı ağırlığını göstermektedir. Sendikalara başkaldırabilen işçiler, giderek sınıfsal bir bilincin gücüne varmaktadırlar. Artık alternatif de bulduklarından, daha güçlü davranışlarda bulunabilmektedirler. Sendika rekabeti bu olanağı tanımaktadır.

1968 Temmuzu başında, Derby Lâstik Fabrikasının işçileri, ansızın fabrikayı işgal ederler. Bu işçi eylemi tarihimizde, ilk kez uygulanan bir davranıştır. İşgalin gerekçesi, işverenin sendikacıları işyerine sokmaması, temsilcilerin ve önde gelen sendikalı işçilerin işine son vermesidir. İşçilerin direnişi, bu

uygulamayı önlemek amacını gütmektedir. Ve ilk kez işçiler, kendi güçleri ile sendika seçme isteklerini kamuya duyurmaktadırlar. Yeni dönemin işçi davranışları, fabrika içinde bu bilince uygun olacaktır.

İşgâlin başlangıcında, her zaman olduğu gibi, toplum polisine başvuran işveren, işçinin birlikte eylemde bulunması sonucu tüm isteklere boyun eğmek zorunda kalmıştır. İşçiler, yaptıkları eylemden başarıyla çıkmışlardır. 1872 Tersane işçileri grevi, nasıl yeni bir gelişmenin başlangıcı olduysa, Derby Lâstik işçilerinin grevi de, işçi eyleminde ve işveren ilişkilerinde yeni bir gelişmenin başlangıcı olmuştur.

Bunun hemen ardından, Fırın işçileri işgâle geçtiler. Fırın işçilerinden sonra, yine sendika seçme çatışması yüzünden, Finfinis Branda Fabrikası işçilerinin oturma grevi başladı. Oturma grevi de bir bakıma işgaldi. İşçiler, Teksif'ten ayrılarak, kendi başlarına yeni bir sendika kurmuşlardı. Ama, işveren bu sendikayı tanımıyor ve kurucularından dördünün işine son veriyordu. Çünkü, Teksif'le yapılan sözleşme, işçiler açısından yeni olanaklar sağlamamıştı. Oturma grevine başlayan 200 işçi, hem işten atılan arkadaşlarının geri alınmasını hem de yeni haklar elde edilmesini sağlamışlardı. Ama, aldıklarının büyük çoğunluğu vaadde kalmıştı. Üstelik 15 yaşından küçük çocuklar çalıştırılıyor, işçilere hiçbir gelecek güveni tanımıyordu. 14 Ekim'de direniş yeniden başladı. Direnişle birlikte jandarma baskısı da... Buna rağmen, işçiler direndiler. Kendilerine yardım eden devrimci örgütlerle birlikte yürüyüş yaptılar. DİSK'ten ve tüm sendikalardan yardım istediler. Ama, DİSK, Federal-İş'in kendisine üye olmadığını ileri sürerek, yardım etmedi. Ne var ki, DİSK'e bağlı işçiler kendi aralarında para toplayarak, direnişi desteklediler. Sonunda başarı yine işçilerin olmuştu.

Bu tür davranışlar, işverenleri 1963'lerin paniğine yeniden sürükledi. İşçi eylemlerindeki bu aşama, yeni tedbirlerin alınmasına, baskının arttırılmasına neden oluyordu. İşçilerin daha, sendikadan hoşnudsuzluk belirtmeleri işlerine son verilmesi için yetiyordu. Öyle ki, siyaset dışı sendikacılık yapmak gerekçesine dayananlar, giderek güçlü bile olsalar,

işverenlerin korunumu altına giriyor, gerçekten sarı sendika haline geliyorlardı. Sarı sendika olmasalar bile, düzenle ve işverenle bu bütünleşme, işçilerin hoşnudsuzluğunu büsbütün arttırıyordu. Örneğin, Türk-İş'e bağlı bir sendikanın üyelerine hiç bir şey yapmayan işveren, DİSK üyesi bir sendikanın üyeliğine özenenleri bile işten atıyordu. Bu karşıtlık, işçilerin bilinçlenmesinde en az sendikaların çabası kadar etkili oluyordu demek, yanlış olmaz. Çünkü, işçiler, haklarının en iyi biçimde ancak direnmeyle alınacağını öğrenmişlerdi. En çok direnme olanağı da, karşıtlıktan doğardı.

YABANCI İŞÇİLERE KARŞI GREV

Yine 1968 yılının son ve en önemli işçi eylemlerinden biri, Keban direnişidir. Keban'da Yapı-İş üyesi olan işçilerin en büyük isteği, yabancı işçilerle aralarındaki ücret farkının kaldırılması idi. 1919'larda Türk işçilerinin karşılaştıkları ve direnmeleri sonucunda son verdikleri durum yeniden doğmuştu. Yabancı işçiler, Türk işçilerinin başına getiriliyor. Onlara ikinci sınıf işçi işlemi yapılıyordu. Asıl önemli huzursuzluk kaynağı buydu. Ve işçiler, direnişlerinde haklı oldukları gibi, yaptıkları grevde yasa işlemlerinden geçmişti. Geçmişti ya, bu farklılıktan memnun olan yabancı işçiler, grev halinde bile olunsa, çalışmaya başladılar. Bu durum, işyerlerinin işgâl edilerek, çalışmanın engellenmesini gerektirdi. Jandarma işe elkoydu... İşçiler zaman zaman jandarmayla da çatışarak, grevlerini sürdürdüler.

YIL BİTSE EYLEM SÜRÜYOR

1969 yılı, giderek yoğunlaşan işçi eylemleriyle başlamıştır. 1968'de değişik ve yeni bir biçimde gelişmeye başlayan eylem sürmektedir. Elbette işverenlerin çabası da...

Özmaden-İş'ten ayrılıp, Maden-İş Sendikasına geçen işçilere büyük baskı yapan işveren, 600 işçinin Horoz Çivi Fab-

rikasını işgâl etmesi sonucuyla karşılaştı. Bunun hemen ardından, 1969 yılının en büyük işçi eylemi diyebileceğimiz ve işçi dayanışmasının en büyük örneklerinden biri olarak eylem tarihine geçecek olay patlak verdi.

Türk Demir Döküm Fabrikası işçileri, üyesi bulundukları Türk-İş'e bağlı sendikanın yaptığı sözleşmeyle, aynı yıl içinde yürürlüğe giren asgari ücret kararnamesinin altında ücret alma durumuyla karşılaşmışlardı. Kendi aralarındaki gruplaşmayla, durumu işverene bildirdiler. İşçi lehine çıkan yasalar hemen uygulanırdı. Bu toplu sözleşmelerin bir geleneğiydi. Ne var ki, işçileri bağlayan toplu sözleşmede, bu gelenek unutulmuştu. İşçiler, asgari ücretin uygulanmasını isteyince, işveren sözleşmeyi gösteriyor, yeni sözleşmede bir şeyler düşüneceğini belirtiyordu. Bunun üzerine, içlerinden bazıları Maden-İş'e girdiler. Maden-İş'in, yasaların uygulanması gerektiği konusundaki uyarıları kâr etmediği gibi, işveren Maden-İş'ten çıkmaları için baskıya başlayarak, önderlik edenlerin işine son verdi. Bunun üzerine, 15 Mayıs günü işçiler direnişe geçtiler. İşveren taleplerini kabul eder göründü. Durumu inceleyecekti. Yeniden işbaşı yapıldı ve 31 Temmuz gününe değin beklendi. İşverenin incelemesi hâlâ bitmemiş, arada önderlik edenleri işten atmak için baskıyı artırmıştı. İşçiler yeniden direnişe geçtiler. Bu kez, sloganları, işçi bilinçlenmesinin de örnekleri halindeydi. «Sarı sendikalara, işbirlikçi patronlara ve faşist yönetime» karşı çıkıyorlardı. Altı gün, işgâl işçileri başarıya doğru yaklaşmaları biçiminde geçti.

Altıncı gün ise, işe polisin karıştığı hem de işveren yanında karıştığı görüldü. İşçileri fabrikadan atmak, işverenin temin ettiği işçilerin çalışmalarını sağlamak istiyordu polisler. Tabancalar, bombalar patlıyor, buna karşı işçiler fabrika içinde ve çevresinde güvenliklerini korumaya uğraşıyorlardı. Polis, tam başarıya ulaşmak umuduna kapılmıştı ki, Eyüp sırtlarından binlerce insan, taş ve sopalarla inmeye başladı. Demir Döküm İşçileri yalnız değillerdi. Tüm semt ve öteki fabrikalarda çalışan işçiler de, polis saldırısının karşısına dikildiler. Toplum Polisi, kurulduğundan bu yana uğradığı boz-

gunların en büyüğüyle karşılaştı. İşe ordu müdahale etti. Ve işverenden yana davranmadığı için, işçi istekleri kısa sürede yerine getirilip, çalışma yeniden başladı.

VE İÇİNDE BULUNDUĞUMUZ YIL

Ve işçiler 1970 yılına, bu bilinçle girdiler. Üstelik, işçi direnmesinin ne büyük anlam taşıdığını tüm kamuoyunda isbatlayacak bir olay da hemen yılın başlarında patlak verdi. 16 Ocak 1970'de Deniz Taşıt İşçileri, İstanbul Şehir Hatlarında grev uygulamasına giriştiler. Bir anda, İstanbul'un, Anadolu ile ilişkisi kesiliverdi. Bu olay, pek çok kişide işçi gücünün niteliği konusunda uyarı etkisi yaptı.

Sendikalar arası transferler özellikle devrimci sendikalar yönünde hızını artırınca, hükûmet, devrimci sendikaları işverenlerin de baskısıyla kapatma hazırlığına girdi. Öyle ki, üyeleri yüzünden, Türk-İş, işverenler ve hükûmetle bütünleşmişti zaten. Türk-İş üyesi sendikalar için, işverenler uğraşıyordu. O sendikalara üye yazdıkları gibi, ordan ayrılan işçileri işten atıyorlardı. Bunun bir örneği, yine 1970'de Sungurlar Kazan Fabrikasında görünür.

Sarı Çelik-İş Sendikası, işverenlerle uyuşmakta, büyük uysallık gösteriyor, varlığını, onların buyruklarını yapmakta sürdürüyordu. Sürdürüyordu, ama, işçiler başka düşünüyorlardı artık. Sungurların işçileri, toptan Çelik-İş'ten ayrılıp, Maden-İş'e geçtiler. İşveren hemen karşı çıktı. Direniş başladı. Fabrika işgâl edildi. Bunun üzerine, tüm isteklerini kabul ettiğini bildiren işveren, işbaşı yapıldıktan sonra, sekiz işçinin işine son verip, işgâl süresinde geçen günler için ücret kesintisi yaptı. Üstelik Maden-İş'i tanımadığını bildirdi. İşgâl yeniden başladı. Askerî güçler fabrikayı sarıp, hemen boşaltılmasını istediler. İşçiler, ölseler bile direnişten vazgeçmiyeceklerini bildirince, asker geri çekildi. Daha sonra, Demir Döküm Fabrikasında işe el koyarak, uyuşmayı sağlayan birliğin komutanı Albay, işçilere, ordaki davranışını tekrarlayacağını, uyuşma olmadan fabrikayı işverene vermeyece-

ğini bildirerek, boşaltılmasını istedi. Demir Döküm olaylarını iyi bilen işçiler, ordunun verdiği bu söze dayanarak fabrikayı boşalttılar. Ve yanılmadıklarını hemen ertesi gün anladılar. İşveren, bütün isteklerini kabul etmişti.

SONUÇ

Yüz yetmiş yıllık işçi eylemleri tarihimize bir baktığımızda, işçilerin davranışının her zaman, ileriye dönük ve gelişme isteğiyle dolu olduğunu görürüz, 1961 Anayasasından bu yana geçen zaman içinde, olayların gelişme süreci, tek ve işverenlerle, düzenle bütünleşen sendikaların varlığı süresisinde yavaş gitmektedir. Ama, toplumsal ve ekonomik olayların hızıyla, işçiye eylem açısından daha ilerileri olabileceği bilinci verildiğinde, birden değişmektedir olaylar. 1968 başına kadar uygulanan 318 grevin tamamı, yasalara uygun ve salt ücret uyuşmazlığından çıkarken, 1968 yılından bu yana buna başka nedenler de girmektedir. En önemlisi, işçilerin kendi hakları için, ancak kendilerinin mücadele edebileceğini anlamış olmalıdır. Bu anlayıştır ki, onları giderek birleştirmektedir.

Alternatifsiz bırakılmak için gösterilen çabaların farkındadır işçiler. 1963 yılıyla 1968 arasını, 1968'den günümüze kadar olanları çok iyi değerledirmektedir. Sendikaların ayırımı olmadan önce, salt ekonomik isteklerde bulunduğu zaman bile, nasıl aldandığını kendi yaşamından bilmektedir. Sarı sendikalar, kendisini karıştırmadan sözleşme yaptığında, eline geçen ücret artışı yüzde 9-16 ve ücretler çok düşük olduğundan, 75-150 lira idi. Kendisi için karar verme bilincine ulaşınca, durum birden değişmiştir. İşçinin bu eylemleri sonucu yapılan sözleşmelerde, elde edilen ücret artışları, yüzde 80-100 ve miktar olarak, 650--1.000 lira arasındadır.

İşçiyi daha tutarlı davranışa sürükleyen, giderek kendi gücünün bilincine varmasıdır. Türk-İş üyesi sendikalardan koparak, DİSK üyesi sendikalara gidişinin temelinde de bu fark yatmaktadır.

Hükümet ve Türk-İş'le birlikte işverenler de bunu sezinledikleri için, işçiyi alternatifsiz bırakma çabasında birleşmişlerdir. Bu yüzden yasa hızla getirilmiş ve Meclisten çıkarılmıştır. İşçilerin direnişleri haklıdır. Üstelik yasa durumunu almamış ve Anayasaya göre, tasarı durumunda bir öneriyi yine Anayasaya dayanarak protesto ekmektedirler. 16 Haziran olaylarının altında bu gerçek yatmaktadır.

Burda bir soru geliyor akla... Yasa çıkarılsa işçi eylemlerini durdurmak mümkün olur mu? Hiç bir zaman olmaz...

Zonguldak İşçilerinin Sendikaya karşı direnişi anımsanmalıdır. Tek sendikalara kalsalar, bundan sonra bir tek sendikanın üyesi olsalar bile, işçiyi kandırmak güçtür. Çünkü, kendi gücünün bilincine varmıştır. Tek sendika durumu doğsa bile, sendikacıların işçileri bundan önce olduğu gibi satması olanağı yoktur. Çünkü işçinin öfkesi, salt işverene değil, sendika ve sendikacılar üzerine dönecektir. O zaman, asıl saltanatını yitirecekler bunu sürdürmeyi yasa yoluyla sağlama çabasında olanlardır. Çünkü işçi, kendi yararına bir gelişim istemektedir. Son iki yılın olayları bunu isbatladığı gibi, işçinin bunu sağlayacak güce sahip bulunduğunu da isbatlamıştır. Bundan sonra, yeni bir dönüşüm dönemidir ve işçinin karşısına, onu aldatarak çıkmak mümkün olmayacaktır. 16 Haziran Salı, işçiler tarafından durumun böyle olduğunun açıklanması ve işçiyi saf, mâsum ve aldatılmaya hazır sananlar için en büyük uyarısıdır.

21.7.1970 - 31.7.1970 — CUMHURİYET

BALYOZ ALTINDA

DİYELİM Kİ!..

Diyelim ki, bir fabrikada işçisiniz. Ustabaşının sizi ucuzlamasını, işverenin daha az ücret vermek için olmadık dolap döndürmesini ister misiniz? Peki, ustabaşı olunca nice ucuzlarsınız işçiyi? Patronsanız açlığa tutuklamak için yasal, yasadışı yollara nice başvurursunuz?

Diyelim ki, çalışmak zorunda bir kadınsınız ya da böyle bir yakınınız var. İstemediğiniz halde, patronun size ya da ona sarkıntılık etmesini ister misiniz? Peki, patronsanız nice aldırmazlıkla davranırsınız?

Diyelim ki, özel ya da tüzel bir kuruluşta memursunuz. Şefinizin ya da müdürünüzün yükselmenizi engelleyecek davranışlarda bulunmasını ister misiniz? Peki, kendiniz şef ya da müdür iseniz, nice yalanlar uydurursunuz astlarınızın yükselmesini engelemek için?

Diyelim ki, bir yurtdaşsınız. Karınız gebe... Gelecek çocuğun düşleriyle, sevinçli bir uykuya dalmışsınız. Sabahın saat üçünde kapınıza otomatik silâhlı polislerin dayanmasını, yatak odasına değin girmesini ister misiniz? Peki polis ya da polise buyruk verme yetkisinde olduğunuzda nice yaparsınız bunu?

Diyelim ki, yasalara aykırı bir eylemde bulunmuş bir insansınız. Size, çağdışı davranılmasını, tırnaklarınızın sökülmesini, dövülmeyi, elektrik cereyanına tutulmayı ister misiniz? Peki, böylelerini yakalamakla görevli olduğunuz zaman nice kaygısızlıkla yaparsınız aynı şeyleri?

Diyelim ki, bir cezaevinde tutuklusunuz. Gardiyanınızın size pabucuna selâm verdirmesini, karısına kızıp sizi dövmesini, gazete okutmayıp, radyo dinletmemesini, ikide bir savaş sırasında kaçarken sırtından yaralanmasıyla öğünmesini, durmaksızın Padişahım çok yaşa, diye bağırtmasını ister misiniz? Peki, siz gardiyan iseniz, aynı şeyleri çekinmeden nasıl yaparsınız?

Diyelim ki, yılda ancak 500 (evet beşyüz) lira kazanan bir insansınız. Bazılarının, o beşyüz lira ile bir öğün yemek ye-

diğini görüp, dayanabilir misiniz? Peki, yılda beşyüz lira kazananların sırtından zenginleşen biriyseniz, nasıl bir öğünde beşyüz liralık yemek yiyebilirsiniz ?

Diyelim ki, okumayı yaşama nedenlerinden biri haline getirmiş bir aydınsınız. Okumak, kitaplar içindeki değerlerin karşılmıyla, kendi ülkenizin sorunlarına çözüm bulmak için uğraşıyorsunuz gece gündüz. Kitapların yasaklanmasını, okuyanın, öğrenenin ve bilme çabasındakinin yani sizin olanaklarınız elinizden alınsa...Daha açık belirtmek gerekirse, kitaplar yasaklansa, okuduğunuz ve okuduklarınızdan en doğrusunu çıkardığınıza inanıp, ülkeniz için savladığınızdan ötürü cezalandırılsanız, katlanabilir misiniz? Peki, egemenliği elinizde sandığınız zaman nice kitap yasaklar, nice aydın tutuklatırsınız?

Diyelim ki, iktidarda sizin görüşlerinize karşıt bir düşüncenin insanları var. Sizi suskunluğa, işsizliğe, düşüncesizliğe ve güçsüzlüğe tutuklamak isteseler, razı olur musunuz? Peki, iktidar olur olmaz, muhaliflerinizi susturmak için nice yorulur, üzülürsünüz?

Diyelim ki, maliyeti 4 lirayı bulan ve yıllık üretimi 1.000 kilo pamuk olan bir köylüsünüz. Pamuğun kilosunun 3.50 liradan satılması için hükümet kararı alınmasını ister misiniz? Peki, işadamlarının tuttuğu bir Ticaret Bakanı ve desteklediği bir hükümet olduğunuzda, nice çıkarsınız taban fiat kararnamesini?

Diyelim ki, daha rahat bir ortamda yaşamak isteyen yoksul bir yurtdaşsınız. Oy isteyen politikacı, kısa zamanda o refahı sağlayacağı sözüyle oyunuzu alırsa, böyle bir davranışta nice bulunursunuz?

Diyelim ki, öğrencilerine yurt gerçeklerini, ağırlaşmış sorunların çözümlenmesini sağlayacak yolları öğretmekle görevli bir Atatürk öğretmenisiniz. Salt görevinizi yerine getirdiğinizden ötürü, Eğitim bakanının sizi ilden ile, ilçeden bucağa süründürmesini ister misiniz? Peki kendiniz eğitim bakanı olduğunuzda nice eliniz varır sürgün kararnameleri imzalamaya?

Diyelim ki, olayları kamuoyu önünde aydınlatmakla ödevli bir gazetecisiniz. Olayları tek yanlı ve salt baştakilerin istediği yönde yaymakla görevli kılınmayı insanlık onurunuzla bağdaştırabilir, direnç gösterdiğiniz için tutuklanmaya razı olabilir misiniz? Peki, kendiniz yönetici durumuna girince, basını salt dlediğiniz yönde konuşturma çabalarına nice kalkışırsınız?

Ve diyelim ki, size esaslıca bir şamar vurmuşlar. Acımış suratınız. Hemen dönüp, hatta biraz daha acıtacağını şunlara şunlara da vurun, diyebilir misiniz? Peki, şamarı yedikten sonra böyle davranırsanız, size ne gözle bakmak gerek...

Diyelim ki... Daha böyle pek çok karşılaştırmayı yaptık, siz hep ezilen oldunuz. İster misiniz insanların ezilmesini? Peki, olmasanız da, istemek yaraşır mı insanlığa? Öyleyse, asıl düşünülmesi gereken insanlıktır... Biz neyi istiyoruz ve ne derece insanız, ne derece değiliz... Ortaya çıkıverir. Başkaları bilmese bile, kendi gözümüzde çözümleriz kendimizi, Ve eğer suçluysak kendi gözümüzde, cezaların en ağırıyla cezalandık demektir. Çünkü, en amansız yargıç, insanın kendisidir...

26.10.1972 — YENİ ORTAM

DÜŞÜNMEK

Bu günlerde,
Suçluyu, suçsuzu...
Suçu Cezayı...
Düzeni, düzensizliği...
Geçmişi, geleceği...
Ezeni, ezilmişi...
Haklıyı, haksızı...
Suskuyu, terörü...
Etkiyi, tepkiyi...
Gücü, güçsüzlüğü...
Vuranı vurulanı...
Yaşamayı, ölmeyi...

Düşünmek, yazmaktan da, konuşmaktan da çok değerli anlam taşır.

25.10.1972 — YENİ ORTAM

CUMHURİYETE DOĞRU

«1919 senesi Mayıs'ının 19'uncu günü Samsun'a çıktım. Vaziyet ve Manzarai umumiye: Osmanlı Devletinin dahil bulunduğu grup, Harbi Umumide mağlûbolmuş, Osmanlı ordusu her tarafta zedelenmiş, şeraiti ağır, bir mütarekename imzalanmış. Büyük Harbin uzun seneleri zarfında, millet yorgun ve fakir bir halde. Millet ve Memleketi Harbi Umumiye sevkedenler, kendi hayatları endişelerine düşerek, memleketten firar etmişler. Saltanat ve Hilâfet mevkiini işgâl eden Vahdettin, müstereddi, şahsını ve yalnız tahtını temin edebileceğini tahayyül ettiği de tedbirler araştırmakta. Damat Ferit Paşa'nın riyasetindeki kabine; âciz, haysiyetsiz, cebîn, yalnız padişahın iradesine tâbi ve onunla beraber şahıslarını vikaye edebilecek herhangi bir vaziyete razı.

«İzah ettiğim malûmat ve müşahedata göre üç nevi karar ortaya atılmıştı:

Birincisi, **İngiltere himayesini** talebetmek.

İkincisi, **Amerika mandasını** talebetmek...

Üçüncü karar: **Mahalli halâs çarelerine mâtuftur...**

Efendiler, ben, bu kararların hiçbirinde isabet görmedim. Çünkü bu kararların istinadettiği bütün deliller ve mantıklar çürüktü, essasız idi...

Esas, Türk milletinin haysiyetli ve şerefli bir millet olarak yaşamasıdır. Bu esas ancak istiklâli tamme malikiyetle temin olunabilir. Ne kadar zengin ve müreffeh olursa olsun istiklâlden mahrum bir millet, beşeriyeti mütemeddine müvacehesine uşak olmak mevkiinden yüksek bir muameleye kesbiliyakat edemez.

Ecnebi bir devletin himaye ve sahabetini kabul etmek insanlık evsafından mahrumiyeti, aczü meskenetiitiraftan başka bir şey değildir. Filhakika bu derekeye düşmemiş olanların isteyerek başlarına bir ecnebi efendi getirmelerine asla ihtimal verilemez.

Halbuki Türkün haysiyet ve izzetinefis ve kabiliyeti çok yüksek ve büyüktür. Böyle bir millet esir yaşamaktansa

mahvolsun evlâdır!

«Binaenaleyh, ya istiklâl ya ölüm!»

«Amerikalılar memleketimizi gezdiler, gördüler, herhalde lehimize rapor verdiklerine şüphe yoktur. Yalnız bu menfaatperest hükümetten büyük bir şey beklemek doğru değildir. Binaenaleyh şunu arzedeyim ki, hiç bir tarafı iltizam etmeyeceğimizi, devletimizin istiklâlini temin etmek gayemiz olduğunu açıkca söylemeliyiz.

«Görüyorsunuz ki, arkadaşlar; yürüyeceğimiz yol tehlikelerle, çetinliklerle, hatta ölmek ve öldürmek ihtimalleri ile doludur. Sarp ve haşin bir yoldur. Bu tehlikelere göğüs germeye kendisinde iktidar, azim, imkân ve cesaret görmeyen arkadaşlarımız varsa, şimdiden aramızdan ayrılabilirler. Ancak bu saydığım tehlikeleri, ihtimal ve yorgunlukları göze alabilenlerdir ki, benimle teşriki mesai etmeyi kabul etmiş olurlar. Hiç bir arkadaşımın vicdanı, düşüncesi, karar serbestliği, umumi ve hususi vaziyetinin icap ve sevkleri üzerinde tesir hasıl etmek istemem. Her arkadaş vicdanı ile başbaşa kalarak serbestçe düşünmeli karar almalıdır. Vaktimiz var. Hemen karar almak mecburiyetimiz yoktur. Sonradan herhangi bir bozgunculuğa mahal kalmaması için bu noktaların iyiden iyiye düşünülmesi hepimiz için asli şarttır.

Büyük bir vatan ve millet davasına atılıyoruz. Bütün bir milletin maddi ve manevi seferberliği, mücadelesi, savaşması, ve muzaffer olması lâzımdır. Böyle muazzam bir dava gizlice görülemez ve yürütülemez. Millet davası ancak millet huzurunda yürütülebilir. Bunun için de ortaya çıkmak, meydana atılmak, bir millet ferdi olarak çalışmak icap edecektir.»

«Efendiler. Ali Galip teşebbüsünün, Padişahın ve Ferit Paşa hükümetinin ve tereddüt edenler kalmaz zannederim.

«Memleketimize takım takım bolşevikler girdiğini ve harekâtı milliyenin bolşevik harekâtı olduğunu resmen ilân ve işaa eden bu bedbahtlardır.

«Hıyanetin müşterek müteşebbislerine karşı, alınması lâzım gelen vaziyet sarihtir.

«Efendim, Hakimiyet ve saltanat hiç kimse tarafından

hiç kimseye, ilim icabıdır diye, müzakere ile, münakaşa ile verilmez. Hâkimiyet, saltanat kuvvetle, kudretle ve zorla alınır. Osmanoğulları, zorla Türk milletinin hâkimiyet ve saltanatına, vazıulyed olmuşlardı; bu tasallutlarını altı asırdan beri idame eylemişlerdi. Şimdi de, Türk milleti bu mütecavizlerin hadlerini ihtar ederek, hâkimiyet ve saltanatını, isyan ederek kendi eline, bilfiil almış bulunuyor. Bu bir emrivakidir. Mevzubahis olan; millete saltanatını, hâkimiyetini bırakacak mıyız, bırakmıyacak mıyız? Meselesi değildir. Mesele zaten emrivaki olmuş bir hakikatı ifadeden ibarettir. Bu, behemahal olacaktır. Burada içtima edenler, Meclis ve herkes meseleyi tabiî görürse, fikrimce muvafık olur. Aksi takdirde, yine hakikat usulü dairesinde ifade olanacaktır. Fakat ihtimal bazı kafalar kesilecektir.

«Efendiler, asırlardan beri şarkta mağdur ve mazlûm olan milletimiz; Türk milleti, hakikatte meftur olduğu hasailden muarra telâkki ediliyordu.

«Son senelerde milletimizin fiilen gösterdiği kabiliyet, istidat, idrak, kendi hakkında suizanda bulunanların ne kadar gafil ve ne kadar tetkikten uzak zevahirperest insanlar olduğunu pek güzel isbat etti. Milletimiz haiz olduğu esnaf ve liyakatini hükümetinin yeni ismiyle, cihanı medeniyete daha çok suhuletle izhara muvaffak olacaktır. Türkiye Cumhuriyeti, cihanda işgâl ettiği mevkie lâyık olduğunu âsarıyla ispat edecektir.»

Gazi Mustafa Kemal Atatürk
«Nutuk, Söylev ve Demeçler, Milli Mücadele.»

29.10.1972 — YENİ ORTAM

REHİNE

Son günlerde pek moda oldu bu sözcük. Önüne gelen rehine'den söz ediyor. Yerli yersiz kullanılıyor. Doğru yanlış uygulanıyor...

Ne demektir rehine?

Sözlüğe baktığımızda, «Bir şeye güvence olarak tutulan,» karşılığını buluyoruz. Neye karşı? Nasıl dediğimizde ise, tarihsel gelişmesine göz atmak zorunluğunu duyuyoruz.

Kendi tarihimizi örnek aldığımız zaman, eski çağlara yönelmemiz gerekiyor.

Türklerin zayıf zamanlarda, kağan adayları, Çin sarayına verilirlermiş, saldırmazlık güvencesi olarak. Çinlilerin zayıf zamanlarında da bunun tersi olurmuş... Ve saldırmazlık sözü veren, sözünü tutmaz ya da tutmadığı belirtisini gösterir ise, rehine olan kağan ya da imparator adayı yitirilirmiş.

Osmanlı, Bizans ilişkilerinde de herhangi birinin güçsüzlüğünde aynı ilişkinin varlığını belgeliyor tarih.

Ama, dönemler değişip, devlet düşüncesi egemen olunca, devletlerarası ilişkilerde rehineler önemini yitiriyor.

Bunun yerine, salt eşkıya'nın işlevi haline geliyor rehine almak.

Yüz yıllar boyunca eşkıya, çevresinde soymak istediği bir zengin bulunca, oğlunu, kızını ya da bir yakınını kaçırarak belli bir miktar fidye istiyor. Bu fidye verilmediğinde ise, süre bitinceye değin çok iyi baktığı, bazı zamanlarda da dostluk kurduğu kişiyi yitiriyor.

Sonra yine dönemler değişiyor.

Ve belli bir düşüncenin ya da kendi inancının iktidara gelmesini sağlamak ya da ulusal kurtuluş eylemlerini gerçekleştirmek isteyen güçsüzler, rehine uygulamasına girişiyorlar. Güçlülerden ya da egemenler üstünde baskı yapabilecek güçte olanlardan bazılarını rehine alıyorlar. Ve istediklerini fidye, (para, silâh, insan olabiliyor bu.) verilirse, sağ esen kurtuluyor rehine alınan. Verilmezse, yitiriliyor...

Özellikle zamanımızda pek rastlanıyor böylesi davranışlara...

Ancak, dikkat edilmesi gereken en önemli nokta, rehine uygulamasında bulunanlar, istem ve düşüncelerini kendi güçleriyle uygulayamıyacakları için bu yola başvurmaktadırlar.

İstem ve düşüncesini uygulama gücünde olanlar ise, ayrıca bir tehditte bulunmaya gerek duymazlar. Diyelim ki, iki güç çatışmaktadır. Bunlardan hangisi zayıfsa, ötekinden rehine almaya davranır. Ve güçsüzlüğünü açığa vurur. Üstelik, çağımızda kınanan bir durumu yaratarak. Bir düşünelim, dünya ve bizim basınımızın hemen tamamı, masum insanları kendi amaçlarına araç olarak kullanıyor diye rehine alanlara hangi gözle bakıyor? Nasıl değerlendiriyor? Bu bile yeter, rehine olayının günümüze göre nice bir durumda olduğunu.

Buraya değin gördüğümüz düşmanın düşmana, eşkıya'nın fidyeye ve güçsüzün, güçlüye karşı aldığı rehine olayıdır. Ya bir de devlet adına, devletin uyruğu ve yasalar önünde tam güvence içinde bulunması gereken yurtaşının rehine alınması olayı düşünülürse...

Burda birden tersine dönmektedir olay...

Devlet, yurtdaşına karşı güçsüz olamaz. Öyleyse, rehineye gereksinimi yoktur. Yasalarını uygular, cezalandırılması gerekiyorsa cezalandırır. Yok, belli bir şeyi kabûl ettirmek çabası için bir davranışta bulunuyorsa, işte alan açıktır... Yurttaşını rehine alan, devlet değildir. Güçsüzlüğünü kabul etmiş bir düşünce ve inanç grubu ya da ülkemizdeki deyimiyle, salt eşkıyadır.

Bu nedenle, bu sözcüğü kullanırken, dikkatli olmalıyız.

29.10.1972 — YENİ ORTAM

BİR ÖNERİ

Nisan darbesinden sonra Yunanistan'ı Avrupa Konseyinden çıkaran, Sosyalist milletvekilleri, şimdi de bizimle uğraşmaya başladılar. İç işlerimize karışıyor, bir avuç olmalarına bakmadan, ülkemizin kaderiyle oynamaya kalkışıyorlar.

Diyeceksiniz ki, o sosyalist milletvekillerinin partileri ülkelerinde iktidarda. Ya da en güçlü muhalefet partileri...

Diyeceksiniz ki, kalkınmamıza yardım eden Konsorsium'un üyesi hükümetleri temsil ederek orda bulunuyorlar.

Diyeceksiniz ki, işçilerimizin büyük çoğunluğu çok yazık ki, o milletvekillerinin partilerinin iktidarda bulundukları ülkelerde çalışıyorlar.

Ve diyeceksiniz ki, parti disiplini, partisinin görüşünü yansıtmayan milletvekillerinin Avrupa Konseyi gibi uluslararası bir kurumda bulunmalarını engeller.

Canım bunları bir kıyıya bırakın şimdi siz...

Ne istiyor bu adamlar?

Kendi aralarından kurulacak bir komisyonun ülkemize gelip, araştırmalar yapmasını değil mi? Bırakın istedikleri komisyonu kursunlar. Hatta Bay Bayülken ile, Bay Feyzioğlu'nun yerinde ben olsam, onlar beş kişilik komisyon kurulmasını istiyorlarsa, yirmibeş kişilik olması için kulis yaparım.

Şimdi siz yazdıklarımı ciddiye almayıp, güleceksiniz belki. Ama, ilkin nedenini bir öğrenin de, ondan sonra...

Neden mi, kulis yaparım...

Bakın dinleyin...

Türkiye hakkında ileri geri söz edip, ortalığı karıştıran bu bir avuç adam değil mi? Onlar...

Peki araştırma ve soruşturma için ülkemize gelmek istemiyorlar mı? İstiyorlar...

Hem de izin verirsek, tıpış tıpış, kendi ayaklarıyla gelecekler.

Yine peki, Dışişleri Bakanımız Bay Bayülken ve Komisyon Delegemiz Bay Feyzioğlu ve arkadaşları, ülkemizdeki 12

Mart sonrası rejiminin niteliklerini bu adamlara anlatmamış olabilirler mi? Mümkün değil... Bay Bayülken'i bir yana bırakınız, Bay Feyzioğlu, nice batılı bir rejimle yönetildiğimizi mutlaka isbatlamışlardır. Hatta, nice demokratik olduğumuzu belirtmek için de, kendi partilerinin her biri yirmi kişiye bedel, 16 kişilik niceliğiyle iktidar koltuğunda oturduğunu bile söylemişlerdir.

Demek ki, ülkemize araştırma için gelecek bu bir avuç sosyalist, nereye geleceklerini biliyorlar.

Öyleyse buyursunlar...

Biz, bay Fevzioğlumuzu politikacılık yapmak için onların ülkelerinden birine gönderemiyoruz. Bari onlar buraya gelsinler. Gelsinler de, tümünü tutuklayıverelim. Neden mi? Bu adamlar sorduğunuzda apaçık sosyalist olduklarını söyleyip, üstelik bu görüşün en tutarlı görüş olduğunun propagandasını yapmıyacaklar mı? Yapacaklar...

Hah, işte o zaman, bizim antikomünist basınımız, parlamentomuz, hükümetimiz, yöneticilerimiz ve halkımızla, üstlerine atılıp, tutuklarız. Böylelikle, bir avuç sosyalistin ülkemizin kaderiyle oynamasına olanak bırakmadığımız gibi, Avrupa ülkelerini de kurtarır, ne yapmaları gerektiği konusunda bir kerecik olsun onlara önderlik ederiz.

Gelin!.. Siz bu önerimi ciddiye alıp, uygulayın.

İnanın, tüm ülke rahata kavuştuğu gibi, yöneticilerimizin gücü, yasalarımızın sağlamlığı konusunda da tüm dünyaya örnek oluruz. Hazır Amerika da Vietnam'a yenilip, dünya liderliğini boş bırakmışken, bu kaçırılmaz bir fırsattır.

1.2.1973 — YENİ ORTAM

MİLLİ İRADENİN MEŞRUİYETİ

— Meşruiyet, kudretin, güven ve istikrarın kaynağıdır.

— Nedir meşruiyet?

— Bir memlekette her işin kanuna, nizama uygun olarak yapılmasıdır.

— Nasıl yani?

— Meselâ bir Anayasa vardır. Bu Anayasa'ya göre, yapılacak işler, yapılmayacak işler vardır. Yapılacak işler icazetli, yapılmayacak işlerse mücazatlıdır.

— Anlayamadım bağışlayın.

— Yapılacak işleri yapmak, yapılmayacakları yapmamak icabeder.

— Eh, desenize yönetmek görevi çok kolay...

— Dur, daha bitmedi... Yapılacak işleri yapmamak, yapılmayacak işleri de yapmak istiyorsunuz, diyelim...

— Ama, Anayasa...

— Canım efendim, dinleyin hele... Meşruiyeti izah ediyoruz.

— Evet, haklısınız.

— Ben her zaman haklıyım... Nerde kalmıştık... Yapılacağı yapmamak, yapılmayacağı yapmak istediğinde değil mi?

— Evet...

— O zaman ne yaparsınız?

— Bu yanlış istekten vazgeçerim...

— Canım, sen de pek toysun... Olur mu öyle şey...

— Ama efendim, icazet ve mücazat...

— Hah, işte meşruiyet dediğimiz şey de budur bizim.

— Gene anlamadım...

— Bak anlatayım da, öğren... Yapılmayacağı yapmak, yapılacağı da yapmamak mı istiyorsun, hemen çoğunluğu sağlayıp, Anayasa'yı değiştirirsin.

— Ya doğru olmazsa...

— Milli iradenin istediği herşey doğrudur.

— Milli irade mi?

— Evet... Yani çoğunluk neyi istiyorsa, onu yapmak doğ-

rudur. Çoğunluk da sandıkta belli olur... Yani sandığın dediği olur.

— Seçim, sandık bunları anlıyorum. Ama, ya o Anayasa'yı da çoğunluk kabul ettiyse.

— Etsin efendim, başka bir çoğunluk değiştiriyor, demektir.

— Halk çoğunluğu mu?

— Milli İrade halk tarafından değil, Mecliseler tarafından temsil edilir.

— Ama, Anayasa halk tarafından oylanmıştı.

— Yani, o oylamayı yapanlar yanlış yaptıysa biz de mi yapalım? Halk, iradesini temsil edecekleri seçmekten başka şey yapmamalı. Temsil edenler de dediğim gibi meşruiyet içinde milli iradeyi gerçekleştirmelidir. Çünkü milli irade kutsaldır.

— Demek milli iradenin gerçekleştirilmesi için, çoğunluk olması gerekli.

— Elbette çoğunluk olması gereklidir. Yoksa milli irade olamaz. Olunca da, istediğini yapar...

— Şimdiki gibi mi?

— Şey... Pek şimdiki gibi değil... Çünkü şimdi, milli iradenin önünde pürüzler var.

— Ne gibi pürüzler...

— Nasıl anlatsam... İğne ucu gibi mi desem? Pek küçük olur... Süngü ucu gibi meselâ.

— Öyle olunca?

— Öyleyse olunca da, bu pürüzlerin kalkmasını beklersin...

— Ama meşruiyet, milli irade!..

— Tamam, tamam... Bunların hepsi tamam da, ben hükümet edince... Yoksa ne demiş Frenkler...

— Ne demişler?

Süngünün ucuyla herşey yapılır, üstüne oturmaktan maada... Ben sivri şeylerden hoşlanmam. Yusyuvarlak olmalı.. Hele pürüzler bir kalksın, sen o zaman görürsün...

— Neyi?

— Vehbi'nin kerrakesini...

27.2.1973 — YENİ ORTAM

VİETNAM'DAN BİR AMERİKAN HİKAYESİ

Büyükelçi H.C. Lodge'un, Dışişleri bakanı D. Rusk'a 29 Ağustos 1963 tarihli telgrafından:

«Öyle bir yön tutturduk ki, hiçbir haysiyetli dönüş yolu yok: Diem hükümetinin devrilmesi. Geriye dönüş yok çünkü USA'nın prestiji kamuoyunda büyük çapta bu sonuca bağlandı ve olayların ayrıntıları sızmaya başladığı zaman daha da çok bağlanacak.

Daha önemlisi, geriye dönüş, olamaz, çünkü benim görüşüme göre, savaşın Diem'in idaresi altında kazanılmasına imkân yok. Diem veya ailesinin herhangi bir ferdinin ülkeyi, halkın desteğini kazanacak şekilde idare edebilmesi de çok az bir ihtimal...

1 — Bir generaller darbesinin yapılması şansı kendilerine bağlı olduğu kadar; bize de biraz bağlı.

2 — Generalleri derhal harekete geçirmek için gereken bütün güçleri seferber etmeliyiz. Böyle yapmak için aşağıda gösterilen noktaları yerine getirmeye yetkili olmalıyız:

Güney Vietnam'lı generaller bizim bu işi bitirmek için kararlı, cesaretli ve niyetli olduğumuzdan şüphe ediyorlar. Oyun başladıktan sonra her ne kadar onlara talimat vermiş olmamıza rağmen, kendilerini yolda bırakacağımız fikrine kapılmışlar.

Bir sürü neden yüzünden onlara baskı yapmalıyız. Bunların bazıları:

Şu anda isyan ve şiddet olaylarına dönüşebilmesi muhtemel olan patlama, rejimden memnun olmayanlardan çıkarsa, bir şey yapamayız. Bundan komünist taraftarı bir idare veya en iyi ihtimalle tarafsız bir politikacılar gruba çıkar.

Eğer teklif edilen harekât ertelenirse, Güney Vietnam'lı Generallerin bazı adamları harcayacağına inanıyorum. Aynı zamanda, USA'nın durumu düzeltmesini bekleyen herkes hayal kırıklığına uğrayacaklar. Geçmiş yıllarda rejime yaptığı-

miz yardımlar, bize vazgeçemiyeceğimiz kaçınılmaz sorumluluklar yüklemektedir.»

Dışişleri Bakanı D. Rusk'tan, Büyükelçi H.C. Lodge'a 29 Ağustos 1963 tarihli telgraf:

«Durumun aydınlatılmasına çok yararlı olan son 375'iniz için size çok müteşekkirim. Sizin ve Harkins'in önümüzdeki günlerde taşıyacağınız ağır sorumlulukları ve harekâttaki büyük kumarı çok iyi anlamış bulunuyoruz. Ve bizim tarafımızdan yapılabilecek her şeyi yapmak istiyoruz.

Bu mesajın amacı, Diem'le Nhu'cuları ayırmak için muhtemel yeni teşebbüsler bulunmasıdır. Telgrafınız da Diem ve Nhu'culara karşı aynı sepetteymişcesine hareket ediyor gibiydiniz. Halbuki biz daha önce generallere, Nhu'cular ortadan kaldırıldığı takdirde, Diem'in yerinde bırakılması sorununun kendilerine ait olduğunu belirtmiştik. Benim şahsen vardığım sonuç şudur ki, (ve bu bir talimat değildir.) Nhu'cular ne olursa olsun, dahilde, uluslararasında ve Amerikan kamuoyunda, Vietnam'daki problemin en büyük bölümünü teşkil etmektedirler. Belki Nhu'cuların Diem'i beraberlerinde sürüklemeden veya Diem durumunu yitirmeden ortadan kaldırılması düşünülemez. Herhangi bir olayda, Diem, danışmanları ve Madame Nhu arasında bir ayırım yapılabilip yapılamıyacağı konusunda sizin fikirlerinizi bekleyeceğim.»

Büyükelçi Lodge'un, Dışişleri Bakanı D. Rusk'a, Diem'in kardeşi Nhu'dan ayrılamayacağı konusunda 30 Ağustos 1963 tarihli telgrafı:

«Nhu'cuların kovulmasının ilk hedef ve onların (Problemin en büyük kısmı) olduklarını kabul ediyorum.

Bu muhakkak ki, Diem yoluyla yapılamaz. Ve gerçekte Diem buna karşı çıkar. O daha çok Nhu'cuların olmasını istiyor, daha az değil.

Bunu yapmanın en iyi yolu. Generallerin hükümeti devirmesi ve her şeye tamamiyle el koymasıdır.

Bu yapıldıktan sonra ancak, Diem'i tekrar yerine getirmek veya onsuz devam etmek kararlaştırılabilir. Ben onu tekrar yerinde bırakmak taraftarıyım, ama Generallere, istemedik-

leri takdirde fazla ağır baskı yapılmasını tavsiye etmem. Geçen haftaki talimatları yerine getirmekte çektiğim en büyük zorluk hareketsizlik oldu. Günler gelip geçiyor ve hiç bir şey olmuyor. Generallerin teminat istemeleri normaldir, tabii, ve U.S. Hükümeti de tepkilerden elbette çabuk hareket etmiştir. Ama burada bugün Cuma ve bir yolda bir sürü şey yapılmışken, hâlâ gösterecek hiç bir şeyimiz yok. Saatlerce uğraşmamıza rağmen.

Eğer Diem'e, Nhu'ların temizlenmesi isteğimizi söylersem, muhakkak ki, razı olmayacak. Ama beni geri çevirmeden önce, düşünmek zorundaymış gibi görünüp bizi devamlı geciktirecek. Bu, Generallerin bizden şüphelenmelerine yol açacak ve hareketsizlik artacak.

Benim yapacağım böyle bir çağrı Nhu'culara ültimatom gibi gelecek ve onlarla ilgili tüm harekâtı bozacak adımlar atmalarıyla sonuçlanacak.

Eğer tedbir alınırsa, bunun daha da geniş tepkiler doğuracağı hususunda sizinle aynı fikirdeyim. Ancak, yardım kesmenin generallerin harekâtıyla bağıntılı olması fikrini beğenmiyorum ve bana tebliğ yayınlama yetkisini verdiniz için size teşekkür ederim...

... Generaller için harekâtları ne zaman arzulanan yöne dönerse, darbe tam gerçekleşmeden Nhu'cuların temizlenmesi gereklidir. Ama korkarım ki, harekât bütün noktaları ile tartışılacak, sonuçta Nhu'cular hâlâ görevde kalacak bir çıkmaza düşecek.

Eğer generallerin harekâtı devam ederse, her şeyi tamamen kontrolleri altına almadan durdurmak istemem. Bundan sonra Nhu'cuları atabilirler ve Diem'i isteyip istemediklerine karar verebilirler

Bizim işe karışmamızdansa onların Nhu'cuları temizlemesi, hem onlar hem bizim için iyidir.

Eminim ki, bu işi en iyi halletmenin yolu, hatta beni bir parça güç duruma düşürürse bile, tamamen Güney Vietnam'lılarla harekete geçmektir.

Bu aralar Diem'le yeni konuşmalar düşünmüyorum.»

Ve 1 Kasım 1963, sabahının 4.30'unda, Büyükelçi H.C.

Lodge ile Diem arasındaki telefon konuşması:

«DİEM — Bir takım asiler ayaklanmış durumda, USA'nın tutumunu öğrenmek istiyorum.

LODGE — Bunu size söyleyebilecek kadar bilgi sahibi değilim. Her ne kadar silâh seslerini duyduysam da, bütün olup bitenlerden haberim yok. Washington'da da şimdi sabahın 4.30'u, US Hükümetinin şu anda fikir sahibi olması imkânsız.

DİEM — Ama sizin genel bir görüşünüz olmalı. Nihayet ben devletin başkanıyım. Daima görevimi yapmaya çalıştım, şimdi de sorumluluğun ve sağduyunun öngördüğü biçimde hareket etmek istiyorum. Görevimi her şeyin üstünde tutarım.

LODGE — Hiç şüphesiz görevinizi yaptınız. Bu sabah da size söylediğim gibi, cesaretinize ve ülkeniz için gösterdiğiniz büyük çabalara hayranım. Hiç kimse yaptıklarınızı, başarılarınızı gölgeleyemez. Ama ben şimdi sizin kişisel güvenliğinizden endişe ediyorum. Önümde duran bir raporda, halen devam eden harekâtı yönetenlerin, sizi ve erkek kardeşinizi yurtdışına çıkaracaklarını vaadettikleri belirtiliyor. Bunu duydunuz mu?

DİEM — Hayır. (Kısa bir duraklamadan sonra.) Telefon numaram sizde var.

LODGE — Evet. Sizin kişisel güvenliğiniz için bir şey yapabilirsem, lütfen bana telefon edin.

DİEM — Düzeni yeniden sağlamaya çalışacağım.»

Öğleye doğru, Diem ve kardeşi Nhu'nun, tankcılar tarafından öldürüldüğü haberi yayınlanmıştır.

Bu gerçek hikâye, olduğu gibi, «Pentegon Raporları» adlı kitaptan alınmıştır.

21.9.1972 — YENİ ORTAM

PARLAMENTO PARTİLER, ÖTEKİLER, MELEN ve ORDU

Madenlerin devletleştirilmesi mi isteniyor? Koştur önergeyi. Aman devleşmesin. Çünkü öyle olursa, yoksulun payı artabilir.

Enerji devlet elinde mi toplanacak? Değiştirme önergesi yetişsin. Yoksa yabancı şirketler petrol üretemez. Özel elektrik şirketleri, devletten ucuza aldığını, halka pahalıya satamaz.

Dış ticarette, hiç olmazsa kamu sektörünün kendi başına davranışta bulunması mı isteniyor? Aman değiştirilsin... Sonra komisyoncularımız daha az kâr ederler...

Yoksul üreticinin cebine bir kaç kuruş daha fazla girmesi amacıyla gensoru önergesi mi verilmiş? Yahu sizde akıl mı yok? Emekliliği savunmak dururken, yoksulu savunmak da nereden çıktı? Eğer solcuların parmağı bulunan bu işe yardımcı olursanız kendinizi yadsımış olursunuz alimallah...

Parlâmentomuzun durumu bu... Hiç şaşmadan, bütünleştiği sınıfın ve hakçası, tek tek üyelerinin kişisel çıkarlarının savunucusu olmakta devam ediyor.

Ve parlâmentomuz içinde ağırlığı en fazla partimiz AP, Başkanı sekreteriyle, yurdun dört bucağında halkı kendilerini desteklemeye çağırıyor. Ardından da halkın çoğunluğunu ilgilendiren bir konuda halkın çıkarına ters biçimde davranmaktan sakınmıyor. Öylelikle hem niteliğini açıklıyor bir kez daha... Hem de hakkını isterken verilmemesine razı olduğunu gösteriyor. Sanıyor ki, hükümeti kendi düşüncesinde bütünleştirmiştir. Doğrudur bu sav. Ama kendi liderinin hükümet etmesine gerek olmadığını da apacık belirliyor. Düşüncemizin iktidarda olması bize yeter, davranışıdır bu...

CHP ise parti grubundan geçen gensoru önergesini hükümetteki parti üyelerince yadsımasına ses çıkarmayacak ölçüde cılız ve olanları kabullenmiş durumda. Yoksul hakkının salt sözle korunacağının en belli başlı delili gensoru sırasında takınılan tavırdır. Belki bilmiyorsunuz gensoru 70'e karşı

120'ye yakın oyla kabul edilmemiştir. Bu da gösterir ki, halkın leri yoksulun acıları yürekten paylaşılacak ama bunlara çare bulunmayacaktır Çünkü iyi saatte olsunlar istemeyebilir.

Öteki partilerimizi kefenin hangi tarafına koymak gerektiğini tartışmak, yer, zaman ve kelime yitirmek olur.

Çünkü, gensoru sırasında büyük kent burjuvazisi, açık açık neye karşı olduğunu belirtmiştir. Gazetelerde yazdıkları yazılarla, verdikleri demeçlerle takınılması gerekli tutumu göstermişlerdir. Ve partilerimiz gösterilen yolda büyük bir başarıyla ilerlemişlerdir.

Bay Melen şimdi, böylesine bir destekle, kendi tutumunu yürütmekte özgürdür. Ve bu tutum, başarabilirse, kapitalistleşme sürecini kısaltmak olacaktır. Başarabilirse diyorum çünkü, tutuculuk kapitalistleşmeyi sağlamaya yetmemektedir. Yetse, ülkemizin bir on yılı, 1928 - 1938 yılları, dışındaki sürede hem bay Melen'den daha tutucuları hükümet etmiştir hem de daha güçlüleri... Çoktan kalkınmış, onlar arasında onbirinci duruma gelmiş olurduk. Olamadığımıza, gelişen dünya içinde geri gittiğimize göre mümkün olamayacaktır da...

Ama kabul etmek gerekli ki, böylesine bir bütünleşme içinde bir şeylerin yapılması zorunludur. Yeniden söyleyeni susturup, yazanı yazdırmazsak bile, bu, kalkınmayı sağlayamaz. Tersine itici güçten yoksunluk daha bir çıkmaza sokacaktır işleri. Geçtiğimiz iki yıla yaklaşan suskunluk bunun en açık örneğidir. Yurtseverlik ve kalkınma istemi kimsenin tekelinde olmadığına göre, istensin istenmesin, beğenilsin beğenilmesin, gerçekler söylenecek, yazılacak konuşulacaktır.

Ve en önemlisi, sayın Melen, daha önceki Başbakanlar gibi salt parlâmento ve egemen sınıfların değil, ilk kez kamuoyu önünde, açık açık en yetkili komutanın da, ordunun da desteğini sağlamıştır. Bu destek, bence parlâmentonun kendi egemenliğini koruması ve demokratik ortama geçişin kısaltılması için bulunmaz bir fırsat idi. Ama gerçek demokrasinin varlığında söz konusudur bu. Cici demokrasinin varlığı halinde, izin verildiği ya da kişisel çıkar söz konusu oldu-

günda aslan kesilen parlâmenterlerimiz, böyle bir desteği demokratik atılım için fırsat sayacak yerde, aba altında sopa sanıp pusunca bir süre daha durumun böyle gitmesi kaçınılmaz olmaktadır.

Görünen odur ki, söz ve yetki sahibi olanların büyük kısmı ülkemizin içinde bulunduğu ortamdan ve kalkınmayı engelliyen düzenden memnundurlar. Düzeni iyileştirmek çabalarına karşı çıkacaklardır. Ama, yine görünen odur ki, nice karşı çıkılırsa çıkılsın tarih, durmadan değişen düzenleri anlatır. Ve tarihe karşı çıkmak olanaksızdır.

22.10.1972 — YENİ ORTAM

ÖĞRETMENİM!..

Sen ki, ana kucağının ısısından acıyla kopmuş bebeyi alırsın eline. Ona kendi başına insan olmanın gücünü aşılamakla yükümlüsün. Kendi başına insan olmak, toplumun yüce değerlerinden biri haline gelmektir.

Harflerin birleşmesindeki derin anlamı belletirsin. Kişi düşüncesinin söz oluşunun niceliğini ve niteliğini anlatırsın...

Rakamların gerçeği en yakın yansıtan semboller olduğunu öğretirsin...

Biran önce ana kucağına dönmek isteyen bebe. adım adım kendi kişiliğinin bilincine varır. Arkadaşlarıyla bir sınıfta oturmayı, bahçede oynamayı, kitapların sayfa sayfa anlattıklarını bellemeyi yeğelemeye başlar.

Yaşamın içindeki ilk adımlar uzun bir yolculuğun amacına doğrulur...

Okumak anlam kazanır.

Yazmak düşünce tomurcuklarını renklendirir.

Ve anlamak, bilinci biler...

Bebe artık öğrencidir...

Sen ki, çocuklukla ilk gençlik arasındaki küçük kişilik hamurlarını mayalamakla yükümlüsündür...

İlk eğitimi aşabilmiş olanlara, bilginin rüzgârını verip, daha yükseklere varmasını sağlayacaksın.

Artık, öğrenmenin yüceliğini kavramaya başlamış taze beyinlere çağdaş uygarlığın oluşumunu anlatmaya başlayacaksın. Harfler uzun cümleler, rakamlar bilinmeyenli denklemler, doğal teoremler haline gelmiştir.

Öğrenci, beyin hücrelerinin birer birer çatladığını, açıldığını ve korkuyla baktığı bilgiyi içerdiğini görecektir. Gördükçe, suyu özlemiş toprak gibi, daha daha, diyecektir.

Ve sen, her daha'sının nice elde edileceğini göstereceksin.

Yeni kitaplar, yeni bilgiler edinmenin yollarını açacaksın önünde. Kolay ya da zor, yürümesini sağlayacaksın...

İlk gençliğin bunalımlı döneminde, bilgiye yönelmenin tadını duyuracaksın yarı işlenmiş belleğe...

Çünkü öğrenci, öğreniminin üst katlarına yol almaktadır.

Sen ki, ilk ve orta öğrenimini bitirmiş, öğrenme yollarını görmüş genç insanları, yüksek öğrenime hazırlayacaksın. Ülkesine, toplumuna, dünyasına yararlı olmanın, insanlara mutluluk vermek için savaşmanın tüm güçlüklerine, acılarına, çilelerine karşın, güzelliğini isbatlayacaksın. Toplumlardan, insanlardan, bilimden örnekler vererek, insan onurunun direncini, bilginin ilericiliğini belgeleyeceksin.

Ve durmaksızın kendini eğitmenin yüceliğini, çevresini aydınlatmanın soyluluğunu, bilimi geliştirmenin mutluluğunu kanıtlayacaksın. Öğrenen öğretmelidir, deyimini gerçek hale getirecek insanlar yetiştireceksin.

Sonra onlar, bilginin doruğuna gelmiş yüksek okul öğretmenlerinin elinde daha da gelişip, sana, bebelerden genç insanlara değin yeni yeni şeyler öğretme olanağını sağlayacaklar. Bu hızlı döngü içinde, ülken gelişecek... İnsanların yaşamak için gerekli her türlü çağdaş araç ve gereci kendileri yapacak, yaratacaklar... Ve bu duruma gelememiş başka ülkelerin insanlarına yardım edecekler... Sen de kıvanacaksın... Çünkü ödevini yerine getireceksin...

Ama öğretmenim, düşün bir... Eğer sana ödevini böyle yerine getirme olanağı tanınsaydı, yargı organlarının akladığı birini suçlayabilen ve bu suçtan ötürü yine seni kıyan bir bay Sabahattin Özbek, önce profesör, sonra da Eğitim Bakanı olabilir miydi? Düşün ve cevabını kendin ver...

12.2.1973 — YENİ ORTAM

GEÇMİŞ OLSUN

Kol ve ayak bileklerinden, iyice gerdirerek, zincirle bağlamışlardı adamı...

Saçları dağılmış, sakallarında yapış yapış bir ter ve gözleri kızarmıştı... Gergin bedeninin izin verdiği ölçüde başını çevirip, çevresine bakınıyordu. Ama, siyah kukuleta ile örtülmüş yüzler, topuklara değin siyahlara bürünmüş belirsizliklerden başka bir şey göremiyordu.

Birden, bir devini başladı...

Bir bucurgatın, gıcırtılı titremesi kavradı adamın bedenini... Kolları daha bir gerildi. Bacakları daha bir uzadı...

Ve boğuk, ürkünç, acımasız bir ses, «Söyle...» dedi...

Adam, adamla birlikte çevresindekiler, gerilen bedenin titreşimiyle sarsıldılar. Yırtılan kaslar, kopan sinirler ve kütürdeyen kemiklerin uğultusu kapladı salonun tabanından tavanına... Ve adamın başı acıyla düşüp, dişleri kenetlendi...

Aynı ses, olağanüstü bir tutkunun tadındaymışcasına kısık ve sevinçli bir biçimde yineledi... «Söyle...»

Bucurgat yeniden gıcırdadı. Çıplak beden daha bir gerilerek, kemikler etleri ondüleledi... Ve bir sopa sağ ayağının kaval kemiğinde zonkladı adamın. Ayak birden kırılarak kemiğin sivri uçları eti delip fırladı...

Adam, kendinden geçti...

Bucurgatı biraz gevşetip, su serptiler...

Kuru, paslı dudaklarında bir an beliren ıslaklık, yaz toprağına düşmüş su damlası gibi, hemen yitti... Ve adam, göz kapaklarını kıpırdattı...

«Demek konuşmuyorsun?» dedi aynı ses...

Bu kez elinde korlaşmış şişlerle, başka bir kukuletalı yaklaştı. Bileklerinden zincirli parmaklardan birini yakalayıp, tırnağının arasında gezdirmeye başladı şişi... İnsan gırtlağının en acılı anlarda bile çıkaramıyacağı bir feryat koptu sıkılı dişler arasından. Ve durmadı haykırış... Artarak taş

duvarları deldi, sokaklara, caddelere ve insanların paçalarından, beyinlerine, yüreklerine işledi... (*)

Korku, kuşku ve kaygı insandan insana, kuşaktan kuşağa suskuyu taşıdı yıllar yüz yıllar boyunca...

Çünkü, düşünmek yasaktı... Düşünmek, eleştiriyi getirirdi. Ve eleştiri ilerlemeyi... Öyleyse, yasal yoldan suskuyu sağlamak gerekliydi. Ve söyle diyenler yasal davrandığı ölçüde, söyleyemeyenler yasa dışı düşmüş oluyordu...

Ve çünkü, 1223 yılında, kendisinin en özgür düşünceli egemenlerden olduğu varsayılan 2. Friedrich şu yasaları yayımlamıştı: «Bütün sapıklar kanun dışı sayılacaktır... Bunlardan tövbe ve istiğfar etmeyenler ateşte yakılacaktır... Tövbe ve istiğfar edenler zindana atılacak, yine sapıklığa dönenler idam edilecektir... Bunların malları musadere olunacak, evleri yakılacak, ikinci göbeğe kadar çocukları maaşlı hizmetlere alınmayacaktır; Fakat, babalarının sapıklığını haber verenler ile diğer sapıkları bildirenler bu hükümden hariç tutulacaklardır...» (**)

Ve böylelikle, tam yedi yüz elli yıl önce düşünceye yasak koyan Engizisyon resmen kurulmuştur. Altı yüz yıl, «halkın cehaletinden bilistifade, insaniyeti tahakkümü istibdadkâraneleri altında ezmek için, papazlardan mürekkeb olarak teşekkül eden cemiyet...» (***) İnsanlığın başına belâ olmuş ve bundan tam yüz elli yıl önce, 1823'te resmen ve fiilen yasaklanarak, yeryüzünden kaldırılmıştır..

İnsanlığa geçmiş olsun...

(*) Engizisyon Mezalimi (İstanbul Meşrutiyet Kütüphanesi, 1910)

(**) Fikir ve Söz Hürriyeti (J.B. Bury, Avni Başman, Remzi Kitabevi, 1959)

(***) Engizisyonun Esrarı (İstanbul, 1912)

BİR DEMOKRASİ KURALI

İnsan, dünü yarına bağlamak, bugünü gelecekle bağdaştırmak çabasında oldukça, düşünecektir. Düşünce bilimi ittikçe, gelişme duraksamasız olur. Ama, sosyal ve siyasal yapı, atılım karşısında kuşkulu, yenilik karşısında korkulu da olabilir. Karanlığın aydınlıktan korkması gibi...

Baskı, dediğimiz olgu, burada başlar. Başlar ve durmaz... Düşüncenin elinde tek silâh vardır; söz... Karşısında ise her tür kaba güç... Vurur, kırar, ezer... Ve susturduğunu, tükettiğini sanıp, kendi karanlığının güvencesine çekilir.

Tarih, bu sanının boşluğunu göstermiştir. Göstermektedir

Zaman zaman da, ulusların başına aydınlık bir önder gelir. Ya bir kitleden güç almaktadır ya kendi gücü kitle değerindedir. Bilincinin ve düşüncesinin aydınlığı, tüm toplumu kapsayıp, sürükler...

Tersi olduğunda da, tutucu güçlerin egemenliği, ilkin duraklatır toplumu, sonra geriletir. Çünkü, yeryüzünde sınırlar ve bayraklar vardır. Ve uluslar, yarış halindedirler. Bu yarışta, duran düşer...

Düşüşü önlemenin tek yolu, en uzun baskılar. en dayanılmaz acıları yüklenmiş toplumlarda, siyasal ve sosyal yapılarda bile araştırılır. Sonunda bulunan engel, düşünceyi nice yeni, nice kuşkulu ve kaygı verici olursa olsun özgür bırakmaktır...

Zamanımızda buna demokrasi diyorlar... Karşıtlara katlanma da, diyebiliriz.

Ve demokrasi, hiç bir sınıfın, hiç bir egemen gücün, kendi gönlüyle, isteye beğene katlandığı bir ortam değildir. Her egemen güç, kendi düşüncesinin ve uygulamasının dikensiz gül bahçesinde yeşermek ister.

Ama, karşı düşünce, kişiden kitleye gelişerek, bunun karşısında yeni bir güç meydana getirir. İşte bu güç, sürekli istekleriyle, egemen sınıfın katlanma sınırını çizer. Nice direnirse direnşin egemen sınıf, sonunda katlanma sınırında dur-

mak zorundadır. Çünkü birdir ilkin isteyen. Yitirilir... Bin olur sonra, ezilir... Ya yüzbin, milyon on milyon olduğunda? Katlanma sınırında zınk diye kalınır. Çünkü, katlanamadığınız anda, varlığınız tehlikeye girer...

Güç, sizin elinizdeyken, karşıya kaymıştır. Ve bu kayış, engellenemez. Yeter ki, kitleler bu bilince gelsin. Gazi Mustafa Kemal Atatürk, «Hak verilmez, alınır,» demiştir. Gerçekten, olayların içinde, hak olarak gördüğü her şeyi almak için verdiği duraksamasız kavganın özdeyişidir bu...

Ve bu özdeyiş, kurar demokrasiyi... Yaşatır, geliştirir...

Ve demokrasinin korunması, sürdürülmesi, hakkın alınmasında, insanlara her bakımdan eşit davranılmasıyla mümkündür.

Sözünü ettiğimiz eşitlik, gerçek demokrasilerde var olan, sosyal, politik ve ekonomik olarak eşitliğidir. Egemen sınıfın, da, ezilen sınıfın da, sonuna değin bu eşitliğe sahip çıkması, kesinlikle ödün vermekten kaçınmasıyla elde tutulabilir. Ve siyasal gücün her hangi bir sınıf yararına davranmak isteğini engeller. Yoksa, üst yapıda meydana gelecek değişiklikler ve bunların aracı olan davranışlar, yutturmacayı gözden kaçırma çabasından başka bir şey değildir.

Gerçek demokrasiler de, eşitlik denildiğinde, akla gelen budur. Cici demokrasilerde ise, eşitlik salt yasa önünde söz konusu olur.

Bu ise, hem yoksullara hem zenginlere köprü altında yatmayı, hem yoksullara hem zenginlere sokakta dilenmeyi ve hem yoksullara hem zenginlere ekmek çalmayı yasaklamak demektir...

İşte Cumhuriyetimizin kuruluşunun ellinci ve parlâmentomuzun değişme yılı olan 1973'te demokrasinin işleyeceği belirtilen kurallardan biri ve işte biz...

12.3.1973 — CUMHURİYET

BİLİRKİSİ

Engizisyon mahkemesi, dünyanın döndüğünü söyleyen Galile'yi sorguya çekiyor. Kilisenin yetkili saydığı bilginler de, duruşmada görev almışlar. Galile'ye, dünyanın dönmediğini isbatlamaya çalışan bu bilirkişilerin çabaları boşa gidiyor. Ama, yargıçların baskısı girince işin içine, Gelile, artık görmemeye başlayan gözlerinin, tutmamaya başlayan dizlerinin etkisiyle, dünyanın dönmediğini kabulleniyor.

Ve yargı kurumu, bilirkişiler ve Galile, dünyanın dönmediğine karar veriyorlar...

Ama dünya, ay, yıldızlar ve güneş dönmeye devam ediyorlar kurulduklarından beri... Üstelik, döndüğünü ilk kez Galile isbatladı verisiyle birlikte...

Bu Avrupa'nın çöküş yıllarından bir olay...

Bir başkasını Bertrand Russel anlatıyor Din ile Bilim'inde.

«Treves Üniversitesi Rektörü, bölge mahkemesinin başyargıcı Flade, sayısız cadıyı cezaya çarptırdıktan sonra, bunların işkenceye dayanamayarak suçu üzerlerine almış olabileceklerini düşünmeye başladı, bunun sonucu olarak da ceza verme konusunda isteksizlik gösterdi. Hemen kendisini Şeytan'a satmış olmakla suçlandırıldı, başkalarına uygun gördüğü türlü işkenceler kendisine yapıldı bu kez. Tıpkı onlar gibi suçunu itiraf etti, 1589'da önce boğulup sonra yakıldı.»

Bu da bir olay, bir bilgin ve hem bilirkişi hem yargıç...

Bilgi'nin kuşkucu itkisiyle, bir yerde gerçeği görmeye yöneliyor. Ve tam anlamıyla öğreniyor gerçek nedir. Ve örnek oluyor gelecek kuşaklara... Cadılık sorununu düşünenlerin, kuşkulanan bilgin ve bilirkişilerin artmasına neden oluyor.

Ve Avrupa, çöküşten silkinmeye başlıyor.

Sınırlarını durmadan genişleten Osmanlı İmparatorluğu, toplanmasını, aşamasını yapmasını sağlıyor. Çünkü, orda bilginler, delik deşik ediyorlar kuralları. Yepyeni kurallar koyuyorlar. Kalkınıyor ülke, gelişiyor, genişliyor.

İşte bir olay da ordan...

Yavuz Sultan Selim, Osmanlı soyunun en kanlı ve dediğim dedikci Sultanı. Sarayı dilediği gibi ısıtılmadığı için, acemioğlanların tümünün başlarının vurulmasını buyurmuş. Sıra sıra iplere bağlamışlar acemioğlanları. Siyaset meydanında kesmeye götürüyorlar. Ne vezirleri girip işin yanlışlığını anlatabiliyorlar Yavuz'a, ne yakınları...

Zembilli Ali Cemali efendi, bilginlerin başı, bilirkişilerin en saygınıdır döneminde. Olayı öğrenince, dimdik giriyor. Dimdik duruyor. Yavuz, neden selâm vermediğini sorunca, zalime selâm vermenin günah olduğunu söylüyor. Ve öfkenin karşısında, kişiler üstünde tasarruf hakkına sahip bulunan padişahın bile, sağlam belgelere, yeterli bilgilere dayanmaksızın, ölüm kararı veremiyeceğini öylesine sert belirtiyor ki, Yavuz, kararını geri alıyor.

Bu da, ağzımızı açıp, Tuna'dan at suladığımız dönem özlemiyle yananlara bir örnek. O dönem böyle bir dönem. Bilginleri, bilirkişileri bildiklerini tam biliyorlar. Ve korkusuz savundukları için gelişiyor devlet. Öte yanda, bilgiyi susturmak isteyen bilirkişiler görev aldıklarından çöküyor ülke... İşte iki örnek, iki karşılaştırma size aynı dönemlerden.

Ve uyanış sonucunda Avrupa'nın bugün bilime verdiği önem, bilirkişilerin bilimi korumaktaki direnişleri. Bizim geri kalmışlığımız ve bilime vurmak istediğimiz pranga...

Bir rejim sorunudur bu...

Ve her rejim bilgi üstüne kurulduğunda, bilimsel olduğunda yaşama olanağına sahiptir. Hangi rejim safsataya dayanırsa çöker sonunda. Tarih ortada...

Bilimi korumak, bilirkişinin işidir. Çünkü o, konusunu iyi bildiğinden, yarına uzandığından güvenirlik sağlamıştır. Eğer bilimselliğin çağından öteye dönüklüğünü savunursa, toplumunun gelişmesini sağlar. Suçlarsa yarına dönüklüğü, çöküşünü hazırlar.

Ama, her rejim, kendine uyan bilirkişiyi bulur, diyeceksiniz.

Olmaz öyle şey...

Bilirkişilik, kendi konusunu bilim çerçevesinde iyi bilmek, demektir. Uşaklık değil. Ve o yüzden, tarih içindeki rejimlerin tümü bilginlere dayanır da, Faşizm bilgini yoketmek üzerine kurmuştur oyununu. Belki kendine uşaklar da bulur. Ama, çöktüğü zaman, ilk altta kalanlar da bu uşaklar olur.

5.9.1972 — YENİ ORTAM

JÜRİ

Bu sözcük dünya dillerine Lâtince'den geçmiştir. Adaleti yerine getirmek için, fikir ve vicdan sağlamlığına güvenilen seçilmiş kişiler komisyonu, anlamına gelir. Bazı ülkeler, yasal konularda, böylesine kurullara dayanırlar. Ve bu kurulların kararı, bir kişinin suçlu olup olmadığını ortaya kor. Bazı zamanlarda da, karar verilmesi güç, seçimi uzmanlık isteyen işlerde, yine böyle kurullar meydana getirilir.

Türk Dil Kurumu, arayıp, tarayarak bu kelimeye gerçekten güzel ve anlamını kapsayan bir karşılık bulmuştur. Yargıcılar Kurulu...

Yargılamakla yükümlü kişilerin topluca bulundukları durumu anlatır bu söz. Yargılamak da, dünyanın en güç işlerinden biridir. Hangi konuda olursa olsun, yargı ödeviyle yükümlenen kişi, kendi oyuyla, kendi durumunu açıklar. Beğenisine sunulan iş ya da davayı etkilediği ölçüde, kendi kişiliğini ortaya koyar. Çünkü, öylesine bir ödevdir ki, yargılamak. Kişiden, her tür baskıya direnmeyi, kendi görüş ve düşüncelerine inanmayı, bağımsız bir yüreğe, özgür bir kafaya sahip olmayı ister. Her zaman haksızlık etmek, haklıyı seçmekten kolaydır. Kolay olduğu için, haklıyı seçmekte, her bakımdan örnek insanlardan yararlanır toplum.

Yargıcın sorumluluğu, hiç bir zaman kolayı kabullenmemektir. Her açıdan suçlu gibi görünen bir kişinin suçsuzluğu olağandır. Hiç suçsuz görünen biri de, belki suçların en ağırını işlemiştir. İşte yargıç, olayın yüzeydeki görünümünü değil, derindeki özü bulup çıkarmakla yükümlü olan kişidir. Yargıcı ise, önüne gelen bir değerin, ötekilerden üstünlüğünü seçmekle yükümlü olan kişidir. Belirtmek gerekir ki, burda bir de, tartışması yapılamayan, beğeni ve güzellik ölçüsü rol oynamaktadır. Ve yargıcın öz konusundaki sorumluluğuna burda bir de biçim eklenmektedir.

Demek ki, yargıcı olmak onuruna erişen bir kişi, en azından kendinde, bir yargıcın gelecek adına duyduğu kuşku ve sorun konuşunda aradığı güvene sahip bulunmalıdır. Eğer kendinde bu gücü bulamıyor, bu beğeni ortamının varlığına

inanamıyorsa, oysa, hemen o işten vazgeçip, yerini güvenilen birine bırakmalıdır.

Hele, bir sanat olayını değerlendirmek konusunda kendisine başvuruldu ise, durum, suçlunun suçsuzluğunu ya da suçsuzun suçluluğunu isbatlamaktan da güç bir yere sıkıştı demektir. Çünkü, sanat olayında, her şeyden önce sanatcının kuralları işlemektedir. Belirli kurallar, sanatı öldürür. Ya da en azından, kısır bir döngüye kapatıp, gelişmesini yasaklar, ki, bu da ölümden ayrılmaz. Bir mimari değerlendirmesinde, en azından dört duvar konusunda bir kural vardır. Ama, yaratma gücüne dayanan bir sanatta, aynı biçimde bir kural aranamaz. O zaman, seçme güçlüğü, kişi için daha da bir ağırlık taşımakta ve oyu kendisini açıklamaktadır. O kişinin tutumu nedir, beğenisi nedir, neden, kimden yanadır? Kültürel düzeyi bırakınız seçicilik için, sıradan bir okuyucu, dinleyici, seyirci ya da gözlemci için yeterli midir? Kendi bağımsızlığına, düşüncesinin doğruluğuna ve seçiminin bilincine inanmış mıdır? Vereceği oyun ağırlığını tartmış, nedenini araştırıp saptamış mıdır? Bunu her tür koşul altında savunmak gücüne sahip midir, değil midir? Eleştiriye karşın, beğenisinin beğenilmemesine karşın haklının, haklılığını savunabilecek midir? Yani kısacası, seçim yapmaya yeterli, seçilmeye değer bir insan mıdır, değil midir? Ancak, bunlara kesin cevap verebiliyorsa kişi bir hukuk ya da sanat olayının yargıcılığını üstlenmelidir. Ve mademki üstlenmiştir, kesin cevabını kendi kendine vermiş demektir.

İşte size bir örnek: Amerika Birleşik Devletlerinde, devlet güçlerinin tutuklanmasında, cezalandırılmasında büyük yarar gördükleri bir zenci öğretim üyesinin davası: Angela Dawis olayıdır sözünü ettiğimiz. O bir zencidir. Devletin iddiasına göre suç işlemiştir. Ve beyazlardan meydana gelen Yargıcılar Kurulu, devletin bu isteğine karşın, Dawis'in suçsuzluğana karar vermiştir. Öyle sanırım ki, Yargıcılar Kurulu üyeleri, oylarını Başkan Nixon için kullanacaklardır. Zenci kadının cezalandırılması gerektiğini aynı başkan açık açık söylemiş, istemiştir. Fakat, yargılama ve seçme sorumluluğunu yükümlenen Amerikan yurtdaşları, bağımsız düşün-

celerinin, insan yüreklerinin buyruğuna, devletin buyruğundan üstün saymışlar, oylarını o yolda kullanmışlardır. Sonuçtan kazançlı çıkan kimdir burda? Ne Angela Dawis, ne Yargıcılar Kurulu üyeleri, ne Nixon... Sadece ve sadece Amerika... Çünkü her şeye karşın, orda adaletin ve düşünce ve söz örgürlüğünün varlığı ve Amerikan yurtdaşlarının bunu korumaktaki kararlılığını isbatlamıştır. İşte bir ulusu ulus yapan niteliklerin başında, kişilerdeki bu seçim bilincinin sorumluluk duygusu gelir.

Yoksa, yukarıdan çakılan işaretlere verilen buyruklara uyularak bir kişinin hakkı haksız yere zedelendi mi, yenildi mi diyemiyorum, zedelendi mi, o yerde insan haklarının varlığından söz etmek, kağnıyla aya gitmek ölçüsünde gülünç olur. Ama, unutulmaması gereken en önemli nokta, hakların ve özgürlüklerin, egemen tarafından verilmediği, insan bilinci, düşüncesi ve direnişinin bunları yüzyıllar süren kavgalar sonucu ele geçirdikleridir. O yüzden, yurtdaş haklarına, kişi özgürlüklerine kimse elini uzatamaz, gerçekten demokratik ve özgür ülkelerde. Çünkü her yurtdaş, seçimini yapmakta, hak ve haksızlığı ayırmakta, belli bir vicdan gücüne sahiptir.

Bir de, bizim aldığı kararı ertesi gün değiştiren Yargıcılar Kuruluna bakalım mı diyorsunuz? Bakılabilir mi? deni ne olursa olsun, kendi vicdanına, kendi kararına saygı duymaktan yoksun olanlar için nasıl yazı yazılabilir? Ve haksızlığı bile bile işleyenlerin yüzüne nasıl bakılabilir? Ben utanırım...

4.10.1972 — YENİ ORTAM

JURNALCİLİK ÜSTÜNE

Eski gazeteciler, Abdülhamid dönemini gözlerimizde canlandırmak için, belki biraz abartarak, hep şöyle anılar dile getirirler. Filânca zat, bir gün keyifle götürdüğü bir yazıda, yıldız kelimesini kullanmış. Bir başkası da, rastlantı bu ya, Kireç burnunun güzelliklerini anlatmak istemiş. Vay efendim, sen misin bunu yazan. Hemen jurnaller döşenmeye başlarmış. Ve genellikle aynı yola başvurulurmuş.

Efendim, bunlar birbirinden haberli olarak, «zat-ı şahaneye telmihen» böyle yazıyorlar. Biri yıldızın lacivert gökyüzünden, ardında ışıltılı bir iz bırakarak kayıp gittiğini anlatırken, öteki bazı «mülevves» şeylerin güzelim Kireç burnu'u pis kokulara buladığını belirtiyor. Şimdi bu iki cümleyi inceleyecek olursak, baştan sona namerdlikle bezendiği hemen ortaya çıkar. Kahrolası kafaları hep olumsuza çalıştığı için, ilk bakışta ne demek istediklerini anlamak pek mümkün olmuyorsa da, biraz dikkat edince, sözlerin ardındaki anlamı çıkarmak hiç de zor değildir. Bunlar sanıyorlar ki, efendimizin sadık «bendeleri» kendileri kadar akıllı değildir. Ve yine bunlar sanıyorlar ki, o sadık bendeler, efendimizin «saltanat-ı seniyelerini» korumaktan acizdirler. Oysa biz, gözümüz açık, kulaklarımız alesta ve zihnimiz her türlü kötülüğü anında sezmek gücüyle «müheyya kullar,» gece gündüz ortalığı kollamakta ve duada kusur etmeksizin, «efendimiz hazretlerini» uyarmaktayız.

Bakınız şimdi. Yıldızın kayıp gitmesi ne demektir. Durumun dehşetini, «idrak buyurdunuz,» değil mi efendim. Yıldız, bildiğiniz üzere, «Sultan'ı âlem, Abdülhamid Han-ı sani efendimizin ikâmet buyurmak suretiyle şereflendirdikleri saraylarının adıdır.» Ve yıldızın kayması demek, içinde «Efendimiz hazretlerinin aziz, pâk, mukaddes vücutları da dahil, cariyeleri hanımefendiler ile, köleleri, bendeleri, askerleri ve memurlarını cem'an, saray-ı azimüşanın hâk ile yeksân olması arzusundan başka bir şey değildir.»

Bu öyle bir «arzu-yu hainanenin tezahürüdür ki,» anlatılmakla bitirilemez. Bir de üstelik bu durum, tek başına iş-

lenmiş bir «cürüm» değildir. «Fikren, fer'an ve hatta fiilen ortağı vardır.» Çünkü aynı gün filanca da, «Kireç burnundan söz edip, fena kokular neşrettiği halt-ı beyanını dercetmiş bulunmaktadır.» Bu tür bir söz edebilmek için, «efendimizin burnunun büyüklüğünü bilmemek» gerekir ki, bu mümkün değildir. Çünkü aynı zat, zamanında «efendimizin lûtfuna mazhar bulunduğundan, burunlarının nice haşmetli, nice devletli ve ni mütenasib bulunduğundan hem haberdardır.»

Hal böyle iken, burnun fena koku yaymasından yakınmak, doğrudan doğruya Abdülhamid'e hakaret etmektir. Ve üstelik, filâncayla aynı zamana düşürmek, bunların el altından birleşerek, bir kalkışma eylemine hazırlandıklarını göstermektedir.

Öyleyse, hemen onlardan önce davranıp, bu sadık kölelerin uyarılarıyla, her ikisini de ortadan kaldırmak gerekir. Yoksa, yılanın başı ezilmez, bunların işledikleri cürüm cezalanmazsa, korkulur ki, arkası gele. Ve hazırlanan eylemin önü alınmaya. Hiç duraksamaksızın, filânca ve falanca tutuklanıp, Yemen veya Fizan'a sürülmeli. Hatta daha ağır cezalara çarptırılıp, süründürülmeli. Biz, sadık köleler olarak görevimizi yaptık, efendimize durumu bildirdik. Gerisi için, «Ferman Padişahındır.»

Ve yine bu anılar gösteriyor ki, jurnaller işe yaramış, bir duygu ya da coşku anının —anıyı anlatanlarca— kusuru, kişilerin yaşamlarına silinmez damga olarak yapışmıştır. Çünkü, saltanatını kuşku ve sonuç olarak jurnalın üstüne kurmuş bulunan Abdülhamid, bu uydurmalara önem vermiştir.

Ama, buncasına kuşku, böylesine dal budak salmış bir jurnal Abdülhamid'i kurtaramamış, o, teker meker gittiği halde, hışmına uğrayanlar ya da bu anıları dile getirenler, günümüze değin ulaşmışlardır. Ama, belli bir dönemde jurnalcilik bir meslek haline gelmiştir. Öyle ki, kişiler kendi işlerinde kazandıklarından çok fazlasını jurnal yazarak kazanmışlardır. Lâtin ozanlarından birinin sözü bir kez daha doğrulanmıştır. «Jurnal, yaz kara sür, çanak yala, —yalan dolan türlü madrabazlık,— yine de meteliğe kurşun at, —Beni şaşırtıyorsun, Vakkera...» diyordu Sanırım Polianus, O. Rıfat'-

ın çevirisinde. Doğrulamışlar ve önüne geleni, hatta bir başka jurnalciyi bile jurnallemişlerdir. Oyle ki, Abdülhamid'e jurnal yazmayan yok gibidir. Ozanlar, yazarlar, memurlar, emekliler... Liste tarandığı zaman, hemen herkes vardır da, kendisine devlet adamı süsü verenler nedense pek görünmezler. Acaba iş başına geldikleri zaman kendi adlarını sildiklerinden midir? Yoksa, kendileri için yığılan jurnaller arasında adları unutulup gittiğinden midir, bilinmez.

Belki de, Abdülhamid, her şeye karşın, jurnal yazacağı yerde jurnal okumayı yeğleyip tedbir düşünür umuduyla meslek dışı kimseleri seçip iktidara getirmiştir. Ama, bir altmış yıl daha saltanatını korusaydı belki fikrini değiştiririr, jurnalcileri geçirirdi devlet adamlarının yerine, kimbilir.

5.10.1972 — YENİ ORTAM

REJİM VE YARGI

Her rejim, adı ne olursa olsun, yasalarını kendine göre yapar. Ve bunun dışındaki davranışları suç sayar. Bu yüzden, yargı ile rejim, birbirinden ayrılmaz bir bütündür. Ve rejimlerin niteliğini de, niceliğini de yasalarından anlamanız mümkündür.

Tarih araştırıcıları, kavimlerin bile niteliklerini incelerken, öncelikle yasa yerine geçecek buyrultular ya da varsa yasalarına bakarlar.

Ancak, tüm çabalara, tüm yasaklara ve yasal cezalara karşın, rejimler de durmaksızın değişmişlerdir. Toplumların yazgısında bir yer vardır ki, yasalar da, yasaklar da oraya değin geçerlidir. Ondan ötesi, toplum gelişmesinin gerektirdiği ve tarihsel oluşum denilen gerçeğin gösterdiği biçime dönüşür.

Çünkü, yeryüzünde varolan bir toplum, nice kendi içine kapanık, nice dünyayla ilgisiz ve ilintisiz olursa olsun, o iç yapının gelişmesi bile, kaynaşmalar sonucunda, rejim değişikliğini getirir. Bunu engellemek mümkün olmadığı gibi, geciktirmek bile olanak dışıdır. Ne var ki, rejimden rejime dönüşme, iki yolla olur.

Yollardan biri zor kullanma denilen biçimdedir. Öteki, zor kullanmaya gerek kalmaksızın, belli bir oluşum hızında gerçekleşir. Bunlardan birincisine devrim, ikincisine evrim, denir.

Devrim, en bilimsel deyimiyle, üretim araçlarının el değiştirmesidir.

Evrim ise, düzenin belli bir amaca doğru, durmaksızın yenileşip, gelişmesi anlamına gelir. Eğer eski deyimle belirtecek olursak, birinciye, «İhtilâl,» ikinciye, «İnkılâp,» kelimeleri karşılık gösterilir.

Ama, bu iki değişim türünde de, söz konusu olan değişim ve gelişim, ulusun ekonomik yapısındaki gelişim ve değişimi kapsar. Yoksa, en gelişmiş kuralları, ilkel bir topluma vermek, gelişmişlik anlamını hiç bir zaman kapsamaz.

Öyleyse, gözününde tutulması gereken sorun, apaçıktır. Tarih gösteriyor ki, yasak ya da yasa, değişimi önleyemiyor. Yargı, ekonomik aksaklıklar giderildikce, nice kişiyi, nice cezaya çarptırırsa çarptırsın, etkili olamıyor. Hatta çok zaman gülünç duruma bile düşüyor.

İşte size bir örnek.

28 Ekim 1923 sabahı, bir yurtdaş kalkıp Cumhuriyet istese... Savcılık hemen o anda yakasına yapışıp, yürürlükteki yasalara göre, düzeni değiştirmek isteminden ötürü yargı organının önüne çıkardı... Ve yargı organı da, hemen yargılayıp kararını verseydi. Acaba o günün saat 24'ünde durum ne olurdu?

Çünkü biliyorsunuz, o saatte, ülkenin her yanında atılan toplar, Anayasa'da yapılan değişiklikle, rejimin adını değişmez bir biçimde Cumhuriyet olarak saptamıştır. Ve çünkü yine biliyorsunuz, daha saat 15'e değin, pek çok kişi böyle bir değişiklikten habersizdir. Ve yasalarda, «mevcut düzeni değiştirmek,» suçtur.

Oysa, 29 Ekim sabahından başlayarak bir gün önceki «Mevcut düzeni» istemek suç olmuştur.

Bu yüzden, tarihsel gelişim ve toplumsal ilerlemeler içinde, yasalarla geleceği ipotek altına alacak davranışlardan kaçınmak, bir zorunluluktur. Hele yargı yoluyla, sonuç alınacağını sanmak büsbütün safdillik sayılmalıdır.

Eğer ilkel bir örnekleme yapmak istersek, Hammurabi, hırsızlık edenin elini kesme yasasını, beş bin yıl önce koymuştur. Ama, beş bin yıldır insanların açlığı önlenmediği için de hırsızlık yeryüzünden kaldırılamamıştır. Oysa, kesilen elin, dökülen kanın ve uygarlık diye diye tutuklanan insanın sayısını düşünmeye bile olanak yoktur.

Önemli olan, gelişimi yasaklamak çabası değil, tam tersine ona uygun evrimsel oluşumu hızlandırmaktadır. Ama, bilim adamı ve hukukçu olmakla övünen parti liderlerimiz, yasak isterisi içinde tepindikçe, asıl gerçekler hep suyun altında kalacaktır. Gerçekler suyun yüzüne çıktığı zaman da, önüne geçmeye kimsenin gücü yetmez...

Çünkü hiç kimse Vahdettin ve ortağı emperyalistler ölçüsünde kıyıcı olamaz. Ama, sonuç ortadadır... Ve hiç bir rejim, kalıcılığını kıyıcılık üstüne kuramaz. Dünya tarihi apaçıktır...

Yeni yargı organı kurmak için Anayasa birkez daha değiştirilirken, bu gerçekleri belirtmenin ve görmenin yararı vardır.

8.10.1972 — YENİ ORTAM

SEFAYI SÜRENLER CEFAYI ÇEKENLER

Adam, yasaların suç saydığı bir eylemde bulunmuştur. Ve bu eylemin sonucunda, sakalı ele vermiştir. Suç büyük, cezası ağırdır... Ve ne yanından bakarsanız bakınız, kurtuluş olanağı yoktur.

Adam, cezalandırılacaktır. Hem de ağır bir biçimde...

Düşünür, taşınır adam... Çünkü güçlü, zengin ve kurnazdır...

Bir çare bulur.

Çağırır yoksulun birini... Der ki, durum böyle böyle... Sen sonuna değin bu suçu üstüne alır, cezayı da çekersen, çoluğun çocuğunun bakımı bana ait... Kuş sütünü içirir, Hint şalını giydiririm. Yeter ki, sen kabullen...

Yoksul düşünür taşınır... Açlıkla, çocuklarının geleceğini yan yana kor. Başını sallar... Çıkar yargıcın karşısına; —Sözü edilen suçu ben işledim,— der.

Ortada ağır bir suç vardır.

Yasalar gereğince cezalandırılması gereklidir.

Ve suçlu, kendi ağzıyla durumu açıklamakta, yasalara boynunu uzatmaktadır.

Üstelik suçlu olduğu bilinen zengin, güçlü ve kurnaz adam, tanıklık etmektedir. Karşınızda suçunu açıklayan, böyle böyle yapmıştır. Ben gözlerimle gördüm, diye...

Bununla da yetinmeyip, kendini yargıcın yerine koyarak;

— Böyleleri asılmalı... Toplum ancak o zaman rahata erer. Suçsuz insanlar, örnek alarak, akıllarından böyle eylemler geçiriyorlarsa, geri dururlar, gibi sözcüklerle herkesten fazla da suçlar...

Sonunda karar verilir... Suçu kabullenen cezalandırılır... Ceza kesinleşip, uygulandıktan sonra da, geleceği güvence altına alınanların yaşamları kararır. Çünkü zengin, ve kurnaz adam, sorumluluğu üstünden atıp, paçasını kurtarmıştır. Artık kimseye bir borcu, bir yükümü kalmamıştır. Suçu üstüne alan asılmamışsa, hapishanede, çoluğu çocuğu da yaşamanın parmaklıkları arasında çürüyüp, yiter...

Zengin, güçlü ve kurnaz adam, olayı bilenlerin gözünde daha dehşet verici bir etki olanağına kavuşur. Artık kimse karşı çıkamaz. Kimse onun dediklerini yadsıyamaz. En doğrusunu o bilir, en iyisini o yapar.

Biri çıkıp da, yadsıyacak olsa, öncekinin sonunu görüp susar. Susmasa, sustururlar.

Çünkü o, kendisi bir suç işleyip, ipe başka adam verebilmektedir.

Yaptığı doğru mu, yanlış mı, tartışılmaz. Güçlüdür, zengindir, kurnazdır.

Pek pek, bu durumlar için bir mırıltı gelip geçer. «Karagöz sefayı sürdü, Hacivat cefa çekti,» derler...

Bunları niye mi anlatıyorum? Şunun için;

Bir anımsayın bakalım...

12 Mart muhtırası kimler için verildi. Sıkıyönetim Mahkemeleri birinci derecede sorumlu olarak kimleri suçlayıp, hüküm halinde kesinleştirdi?

Ve cezayı kimler çekti? Bu cezaların uygulanması için son onay yeri, yani Anayasa gereğince, aynı zamanda değiştirilme yeri neresiydi? Ve ne gibi işlemler yapılıp, hangi sonuçlara varıldı?

Zayıflıkla sakat olan insan hafızası bile unutamaz bunları... Her şey o kadar yakın ki... Dün gibi, bugün gibi...

Öyleyse, sefayı süren belki unutabilir. Ama, hiç olmazsa cefayı çekenler, anılarını unutmaya zorlanmamalıdırlar. Çünkü unutmayınız, şimdi atı alan Üsküdara daha kolay geçiyor.

4.3.1973 — YENİ ORTAM

DİKTA GELİRSE

Dikta gelirse; Parlâmento ulusal iradenin değil, kişisel iradenin temsilcisi olur. Yani, temsilciler diledikleri gibi konuşamazlar. Salt istenilen gibi konuşmak hakkına sahiptirler. Diledikleri yasa tasarısını hazırlayıp, gündeme koyduramaz, tartışılıp kabulünü sağlayamazlar. Ancak, belli kanaldan gelen yasaları kabulle görevlidirler. Bir parti, Anayasa'da yazılı çoğunlu sağlasa ya da sağlamış olsa bile iktidara gelemez. O partinin başkanı, hükümet kuramaz. Salt kurmak sorunu da değil, hükümeti dilediği gibi denetleyemezler. Yeterli nedenler olsa bile düşüremezler. Ne çoğunluk, ne azınlık kendi varlıklarının nedeni olan fikir ve programlarını değil, parlâmento üstündeki o iradenin kişisel isteklerini savunmakla ödevlidirler. Bu istekler, kuruluş amaç ve düşüncelerine ters bile düşse, savunmak zorundadırlar. Aksi davranış, parlamento varlığını ya da üyelerin orda bulunma olanağını tehlikeye düşürür.

Seçim yapılacak mı, yapılmayacak mı bilinemez. Zamanı kestirilemez. Parlâmento çoğunluğu seçim istese, tümü birden seçim kararı alıp, uygulamaya girişmekten yana olsa, eyleme geçemezler. Ola ki, o irade, tümünden başka düşünüyordur. Açıkca belirtmek gerekirse, çoğunluğu azınlığıyla parlâmento bir son karar organı değil, bir kuşku, korku ve kararsızlık toplamıdır. Parlâmenter özgürlük ve siçim demokrasisi bir bölge durumuna indirgenir.

Dikta gelirse; Kendi düşüncesine aykırı, hatta çok küçük ayrıntılarda olsa bile karşıt her tür düşünceyi yasaklar. Fikirlerin özgürce savunulup, tartışılmasını imkânâsız kılar. Okumadan, okutmadan, ya adından ya yazarından ötürü kitapları yasaklar. Hiç bir yargı organının kararı olmaksızın toplatır. Yazarlarını, çevirmen ve yayıncılarını tutuklar. Bilim ve sanat yapıtlarını sansürden geçirir. Beğenmediği kısımların basılmasına, yayılmasına, oynanmasına izin vermez.

Gazetelerin yayınlanmasını istediği gibi önler. Gazetecileri bir nedene dayanarak ya da hiç nedensiz tutuklar. Ho-

şuna gitmeyen kişilerin, yasaya göre suç işlemiş olsun olmasın, hatta kişisel buyruğa aykırı davranmamış bile olsa, meslekte kalmasını engeller.

Radyodan bir tek ses çıkar. Televizyonda bir tek görüntü okşar gözleri!... Her biri yasanın üstünde buyruklar ortalığı kaplar. Herkesin bunlara uyması, yayın araçlarının denetimiyle sağlanmaya çalışılır.

Hukuk ortamı yiter, nutuk ortamı gelir. Haksızlıklar söylenemez, haklar savunulamaz. Fiili basın ve yayın araçları böyle susunca, fısıltı gazetesinin trajı yükseldikçe yükselir. Kuyu dibinde, çakıl taşının üstünde yürüyen karıncanın ayak sesi, jet filosunun gümbürtüsü gibi yankılanır hale gelir.

Dikta gelirse; Kişi ve toplum güvenliğini sağlamakla görevli kurumlar, güvensizliği beslemek için ellerinden geleni yaparlar. İnsanlar, tatlı uykularından uyandırılıp, bilmedikleri yerlere götürülürler. İşkenceye dayanma güçleri saptanır uzmanlaşmış elemanlarca. Sonra nedensiz tutuklanır, cezaevinde bile yeni bir maratonun korkusundan kurtulamazlar. Tırnağını, parmağını, kolunu, bacağını, yaşamını hatta bazen umudunu yitirenler olur. Ama çark dişlilerinin arasına daha başkalarını almak için alabildiğine döner.

Kimsenin kimseye güveni kalmaz... Benden önce davranabilir diye komşu komşuyu ihbar eder. Arkadaşlıklar bölünür, parçalanır, sevginin yerine salt korku ve kuşku egemen olur.

Amir memunu, memur amirini suçlayıp, kendini temize çıkarmak ister. Okuduğu kitaptan, spor sayfasına göz atmak için arkadaşından ödünç aldığı gazeteden ötürü işinden kovulanlar, damgalandıkları için hiç bir yerde iş bulamayan insanlar doldurur ortalığı. En değerli elemanlar, suçlandığı için, küskün, kırgın, işsiz ve aç umutlarını kemirerek aydınlık beklerler. İçlerinden kapağı yurt dışına atabilenler çıkarsa, el üstünde taşınıp, bitmez bir sancı gibi yüreklerinin ortasına saplanan özlemleri unutturulmaya çalışılır.

Korkunun egemenliği kabaran bir hamur gibi taşar. İnsanların yüreklerinden, beyinlerine yürür. Ama, korku ne denli büyürse büyüsün, kimseye yararı dokunmaz. Tersine işleri aksatır, gelişimi durdurur, eylemi yitirir.

Dikta gelirse; Kimse eşitlikten söz edemez. Kardeşlik unutulur. Dış dünya ile ilişkiler kesilir. Salt tek iradenin istekleri öğrenilip, dünyanın da bizim gibi olduğu konusunda birleşilir. Dünya dönmez olur. Güneş aydınlatmaz. İnsanlar sürekli bir suçluluk ezgisinin üzüncünde günlerini doldurmaya çabalarlar.

Kimse doğal yargı organlarının karşısına çıkarılmaz. Çıkarılsa da, yargı organları bağımsız olmadığından, sonuç değişmez. Kişilerin hakları bir yana toplulukların hakkı yenir, eşit davranılmaz da yine olağan karşılanır.

Haksızlıklar açık açık söylenip, tartışılamadığı için alabildiğine gelişerek devleşir. Her türlü iradeyi kemirmeye başlar.

İnsan düşüncesi durdurulmak istendikce küçük küçük kıvılcımlarla da olsa, aydınlığını sürdürür. Ama, bunun karşılığı yine baskı, yine baskı olur. Her kıvılcım alev dalgasını giderek besler, büyütür. İnsanın içinde var olan güç, yavaş yavaş başını kaldırır. Yine baskı gelir...

Bir söz eden, onu dinleyen, rastlantı gereği ordan geçen, geçtiği sanılan, onlarla ilişkisi bulunduğundan kuşkulanılan ve kuşkulanılana selâm veren, horlanır, tartaklanır, acı içinde bırakılır. Bu dalga giderek öylesine büyür ki, baba evlattan, oğul babadan kuşkulanır.

Bu oluşum, on, yirmi, elli, yüz, bin yıl sürer... Artık bir daha gitmez gelen... Ölmez, ölse yerine gelen, daha beter baskı kurar. Herkes, dilsiz gözsüz, kulaksız, elsiz ayaksız olur.

Dikta gelirse; bu tablo bile kısır, kalabilir.

11.9.1972 — YENİ ORTAM

İNSANLIK SUÇU

Söz, dinlemeyene... Yazı, okumayana... Resim görmeyene bir şey söylemez, bilirim...

Ama, bunların tersini de bir düşünün...

O zaman, nice güçlüdür her biri... Nice etkiler insanları... Ve nice ağırlık kazanır, anlatmak istediği sorunda...

Gerçek, kelimelerin ardına takılıp, tüm ürperticiliğiyle dikilir karşınıza. Ve o ürperticilik, bulunduğunuz yere göre sizi başka dünyalara götürür. İlkelsiniz, başkalarına acı çektirmek için, yeni yeni uygulama örnekleri öğrenirsiniz. Uygarsanız, insanlığın acılarını tam yüreğinizin ortasında duyup, kıvranırsınız.

Ve ne olursanız olun, insanlığa karşı işlenen hiç bir suçun cezasız kalmadığını görürsünüz... Görür ve irkilirsiniz...

İçinizde böyle istekler varsa, kendinizi tutarsınız. İnsanlara saygınızdan olmasa bile, korkunuzdandır bu... Çünkü, acı vermekten hoşlanan ya da başkalarının acı çekmesini isteyende insana saygı yoktur. Kendine olmadığından... Salt korku yönetir onu. Ve korku, her tür kötülüğün anasıdır...

Bakınız...

Geçtiğimiz yıllarda bir film çevrildi. Adı, Nuremberg Mahkemesi, idi...

Sonra Peter Weiss'ın bir oyunu kapladı dünya tiyatrosunu... Soruşturma...

Şimdi de, bir roman var, Leon Uris'ten çevrilmiş. 7 Numaralı Mahkeme...

Bu üç yapıt da, savaş suçlularından çok, kendi cinsine eziyet edenlerin yargılanmasını anlatıyor.

Savaş, zorbalıkların en büyüğüdür bence... Ama, insanın birkez ölmesi söz konusu ise, acı çekmesine yeğlerim yine de..

Ne var ki, insanın insana işkence etmesi, hiç bir duyguyla bağdaşmaz. Zaten, 1945'ten bu yana, gazetelerde, radyolarda en çok üstünde durulan da, bu insanlık dışı eylem değil midir? Ve sonunda, filme, oyuna, romana konu olmaları aynı nedene dayanmamakta mıdır?

Filmi belki gördünüz. Hitler Almanya'sının, yakalanabilen büyüklerini sorguya çekiyordu. Oyunu da gördünüz ya da okudunuz. Okumadınızsa okuyunuz... Roman daha yeni, belki okumaya zamanınız olmadı.

Oyun, Frankfurt Mahkemesinde, Auscwitz kampında geçen insanlık dışı olayların bir toplamı idi. Roman, Jadwiga'yı ele alıyor. 1942 yılında Nazi cellatlığı yaparak, insanları kısırlaştıran Polonyalı bir doktorun çevresinde oluşarak, Londra Mahkemelerinden birinde sonuçlanıyor. Hem de, 1967 yılında...

1942'den, 1967'e yirmibeş yıl geçmiştir. Ve Nazi celladı, bin güçlükle kendisini saklayıp, kurtardığını ve Kraliçe'den Sir'lik sanısı alıp, yüceldiğini sandığı anda, işlediklerinin hesabını vermek zorunda bırakılmıştır.

Sıra sıra insanlar, kendilerine nasıl işkence edildiğini anlatıyorlar.

Ve bir cellat, sorumluluğunun yükü altında ne hale geliyor?

İşte, dinleyen olduğunda sözün, okuyan olduğunda yazının ve gören olduğunda resmin değeri ve ağırlığı... Ve işte insan olmanın, insan omuzlarına yüklediği sorum...

Okudukça, dinledikce ve baktıkça, düşünüyor insan. Ve Çin'in üç maymunu gibi, görmedim, duymadım, söylemedim diyenlere, acıyor...

24.10.1972 — YENİ ORTAM

İFLÂS

12 Mart 1971'den bu yana yirmi ay geçti.

Ve biz bu yirmi ayı, hükümet bunalımlarıyla düşürdük takvim yaprakları halinde.

Erim, başbakan olduktan sonra istifa etti. Adalet Partisi bakanlarını çekti. 11'ler ayrıldı. İkinci Erim Hükümeti kuruldu. Erim istifa etti... Suat Hayri Ürgüplü, başbakan oldu... Olamadı... Melen Hükümeti kuruldu... CHP bakanlarını çekti... Ve o da ötekilerin yolunu tuttu...

Şöyle bakınız, kamuoyuna yüzeyden aktarılan olay bunalım sayısı yedi...

Yani, ortalama her üç ayda bir hükümet bunalımıyla karşı karşıya bırakılmışız.

Oysa, bu geçen aylar içinde, eleştiri susmuş, güvenlik sağlanmış, egemen güçler neyi istemiyorsa, onlar yitirilmiştir. Olayların suçlusu bulunan Anayasa, bir daha suç işlemeyecek ölçüde değiştirilmiş. Yanlışlıkları belirtmeyi ödev sayan aydınlarla eylemciler ve Anayasaya uygun davranmayanları, hâlâ Anayasa mahkemesi kararlarıyla açıklamaya devam eden TİP kapatılmış, yetkilileri cezalandırılmıştır.

Kamuoyunu oluşturmak ve koşullandırmak araçları olan radyo, televizyon ve basın, tek ağızdan güçlünün yanında alkışçılığı yaşama gereği saymıştır.

Ülke, hükümet bunalımları dışında tam bir dikensiz gül bahçesi halindedir.

Ama, nedense, üç ayda bir hükümet bunalımları patlak vermiştir yine de...

Neden?

İşte bu sorunun cevabını aramanın tam zamanıdır.

Eğer şimdi cevaplandırılmaz, yine yüzeyde çözümlerle yetinilirse, kimsenin kuşkusu olmasın üç ay sonra, yeni bir bunalımla karşılaşacağız.

Çünkü, Hükümetler bir üst yapı kurumu olarak, ülkedeki egemenliğin simgesidirler. Ve bu simge, sınıflararası dengeyi tam anlamıyla yansıttığı zaman, düzenli bir süreklilik sağlar.

Burda benim sözünü ettiğim salt politik denge değildir. Asıl göz önünde bulundurulması gereken denge, ekonomik dengedir. Yani, sınıfların çıkarlarının çatıştığı noktaları, çakışır hale getirebilme hüneridir. Yoksa, çıkar çelişkileri ortada iken, çelişkiyi yok sayıp, bir sınıf yararına ağırlık veren bir dengesizlik değil.

Eğer sorun böyle alınırsa, ülke gerçekleriyle terslik başgösterir. Ve bu terslik en büyük çelişkiyi meydana getirir. İşte, düzensizliği ve bunalımları yaratan bu çelişki olur.

Daha açık ve basit söylemek gerekirse, ülke sorumlarını çözmek konusunda, ekonomik sistemi iyi seçmek gereklidir. Bunu yapmadığınız sürece, egemen sınıfların gücü ne olursa olsun, çelişkiyi gideremez. Bunalımdan kurtaramaz.

Öyleyse, hazır sorunları derinliğine düşünmek zamanı gelmişken, külahımızı önümüze koyup, bir karara varmalıyız. Partileri, parlâmentosu ve ordusuyla, ülkemizin kalkınma ve geleceğini kurmakla sorumlu tüm kuruluşları gerçekci olmak zorundadır.

Her on yılda bir patlak veren olaylar, olaylardan sonra üç ayda bir patlak veren bunalımlar neyi gösterir? Ve sürekli bir kalkınma, gelişme düzeyinde bulunan uygar ülkelerde neden «istikrarsızlık» olmaz?

Çünkü, onlar ekonomik düzenlerini kendi ülkelerinin gerçeği üzerine kurmuşlardır. Ya kapitalist yoldan gelişmişlerdir, halklarını ve dünyayı sömürerek. Ya sosyalist yoldan, kapalı ekonominin gereği olan kuşak harcamasından çekinmeyerek. Ama, bugün uygarlık düzeyinde belli bir noktada buluşmuşlardır.

Ülkemizin gerçeği ise, bugün uygulanan ekonomik sistem değildir. Olsaydı, belli bir ara dışında yüzelli yıllık direnme ve harcanan kuşaklar karşılığında, çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmış olurduk.

Kalkınamadığımıza göre, sorumluluk ne kişilerin namusunda, iyi niyetindedir. Ne Ali yerine Veli'nin gelmesinde... Sorumluluk doğrudan doğruya sistemin özündedir.

Ve gerçeği görmesini bilen önderler, bunun gereğini yerine getirmekte bir an duraksamamışlardır. 1923 - 1929 ara-

sında aynı direniş ve bocalamayı geçiren ülkemiz, gerçeği görmesini bilen Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün kararıyla, devletçiliğe dönmüştür. Bugün, ekonomimizin ve ulusal gelir rakamlarımızın temelinde yatan, tüm ters direnişlere karşın, ağırlığını koruyan kuruluşların ortaya çıkışı bu kararın sonucudur. «Biz devletciyiz, hem de katı bir devletciyiz,» diyen Atatürk'tür. Özel teşebbüscüyüz diye bağırıp, kamu tasarruflarını özel kesime aktarma şampiyonları Atatürkçü... Özel sektör'ün kurucusu sayılacak Celâl Bayar'a, «Biz devlet sosyalistiyiz,» dedirten Atatürk'tür... Sosyalist ekonomilerin sözünü edeni ezmeye çalışan Atatürkçü...

İşte gerçeği görüp, ülkesinin gerçekten kalkınmasını isteyen Atatürk ve Atatürkcülüğü sınıfsal çıkarının kalkanı yapmayı beceren çapulounun yarattıkları ve bunun çelişkileri... Örnekleri çoğaltmadan herkesi düşünmeye çağırmak bir borçtur.

Hem de, kendi halkından başka sömüreceği pazar kalmamış bir çapul kapitalizminin iflâsını birkez daha belgelediği bu günlerde. Ya çok büyük deneyimlerden geçerek, ülkesinin kalkınmasını gerçek anlamında bir devletcilikte bulan Atatürk'ün yoluna girecektir ekonomimiz. Ya da, Atatürkcülük türküleri söyleye söyleye üç ayda bir iflâs etmeye ve geri kalmış ülkelerin de en sonuncularından biri olmaya tutuklanacaktır.

Seçme ve karar verme yetkisine sahip bulunanlar, gerçekleri görürse, geçen bunalımlar bir işe yaradı demektir. Yok direnilirse yanlışta, bunalım birgün direnenleri boğacaktır sorumlulukları içinde...

26.10.1973 — YENİ ORTAM

İSMET PAŞA

Ülkemiz dar boğaza girmeye görsün. Hemen kafalarda bir ad belirir. İsteyeni, istemeyeni, beğeneni beğenmeyeni, tek kurtarıcı olarak bu ada sarılır. Herkes, birbirine sorar. Olur mu? Olmaz mı? Ne düşünüyor? Şimdi ne yapacak? Ah bir eylemle geçse!... Ah, bir eylemden vazgeçse!..

Sussa...

Konuşsa...

Bin yorum, bin kargaşa... Hep, bir kişi için. Ve bu kişi, «Kerim Devlet»in simgesi sanılan, son Osmanlı ve Cumhuriyetin ilk burjuvası İsmet Paşa'dır...

Çapul burjuvazisi, soygun amacıyla ülkeyi dar boğaza getirdikten sonra, hemen eteğine yapışır gerçek burjuvanın. Kurtarıcı olarak benimser onu... Ve dar boğaz biter bitmez de, bir kıyıya itiverir. İnceleyin Cumhuriyetimizin tarihini, elli yıllık dönemi İsmet Paşa'nın geliş, gidişleri doldurur. Ve bu geliş gidişlerin tümünde de ilkel zenginler başrolü oynarlar.

Neden böyledir bu?

Neden olduğunu anlamak için kitaplar yazılmıştır cilt cilt... Gazete yazılarının tutarı ise, o kitapları aşacak ölçüdedir. Ama, bir yorum var ki, şimdiye değin pek ortaya sürülmemiş, pek açığa çıkarılmamıştır.

Yorumun sahibi, Atatürk'tür.

İşte öykü, işte sonuç...

Yine pek sözü edildiği günlerde, sofradakilerden biri Atatürk'e İsmet Paşa ile arasındaki ayrılığı sormuş. Atatürk kısa bir düşünmeden sonra;

— Bak,çocuk,— demiş. — Sana bir hikâye anlatayım. Buna göre aramızdaki farkı anla...

Ve Cumhurbaşkanlığı köşkünü göstererek, anlatmaya başlamış.

— Ben burayı aldığımda, o da aşağıdakini almıştı... Ufak tefek bir iki onarmayla oturmaya başladık. Sonra yağmur yağar, köşkün içinde. Rüzgâr eser, iliklerimize işler. Kar yığıldığında tavan çökecek durumlara girer... Haydi gelsin ta-

mirciler... Sorarım İsmet Paşa'ya... Benim köşk de böyle, der... Damı onartırız, baca eğrilir. Bacayı düzelttiririz, pencereler, kapılar sıra bizde diye yakınır. Biz, o odadan berikine, birinci kattan ikinciye göçmene döneriz... Ağzını açacak olurum, İsmet Paşa benden çok yakınır. En sonunda, bıktım onartmaktan. Çağırdım bir mimar; Bak çocuk, dedim. Ben tamirden bıktım. İncele şu işi, yıkıp yeniden yapmak için ne gerekse söyle bana... İnceledi, araştırdı, birgün karşıma dikildi. Şu kadar para verirseniz, yenisini yaparız. Vermezseniz, bu mikdarı şu kadar zamanda yine onarıma harcarsınız. Ama, rahatsızlığınız yanınıza kalır, dedi... Param yok... Aradım, taradım, bir yerden borç bulup, verdim eline... İşte sonuç... Şimdi ne damı akar, ne bacası eğrilir ne de kapısından, penceresinden rüzgâr girer... Yepyeni, pırıl pırıl bir yapıya kavuştum... Köşkü yıktırdığım günlerdeydi, İsmet Paşa pürtelâş geldi. Bir yandan yıktırdığım için bana çıkışıyor, bir yandan tamircilerden yakınıyordu. Sen de yıktır, ikimizinki birlikte yeniden bitsin, dedim. Param yok, dedi... Ben bir yerden buldum, sana da buluruz, dedim. Ben, borca girmekten korkarım, dedi... Ben borcu ödeyeli yıllar oldu. Köşküm yepyeni, İsmet Paşa'nınkinde hâlâ tamirciler var. İşte aramızdaki fark. Ben köhne yapıyı yıktırır, yeniden yaparım, o, orasına burasına yama vura vura oturmayı sürdürür...

Bilmem, İsmet Paşa uzmanı geçinenlerimize, bundan daha sağlam ve son noktası konulmuş bir yorum daha gerekir mi, gerekmez mi?

Ve bilmem, her sıkışıklıkta İşmet Paşa'nın eteğine yüz sürenlerimiz, yeni yapı kurmak yerine, onarımı neden yeğlerler...

Belki de, elli yıldır değişmeden onarımla sürdürülen Pembe Köşkü, daha doğrusu İsmet Paşa'yı bir elli yıl daha böyle gidecek sandıklarından.

17.11.1972 — YENİ ORTAM

MUSTAFA KEMAL'İN OKLARI KİMLERE BATIYOR

9 Eylül 1923 günü Cumhuriyet Halk Partisini, dokuz ilkeyi uygulamak üzere kurduran Mustafa Kemal, bunları sonradan altı ok biçiminde oluşturmuştur. Bu oklar, hemen hemen herkesin bildiği üzere, 1924 Anayasasına da sonradan giren şu deyimlerden oluşmaktadır. CHP ve bir parti devleti olan Türkiye Cumhuriyeti; Cumhuriyetci, Milliyetci, Halkcı, Devletci, Lâik ve İnkılâpcı'dır...

CHP kaderini her biri bir okla simgelenen bu sözcüklere bağlamıştır. Ve CHP'nin, kaderi bu sözcüklerin uygulanması ya da uygulanmamasına göre değişmiştir. Daha açık belirtmek gerekirse, CHP'den kopuşların hiç biri, kişisel ya da politik görüş farklarından değil, doğrudan ekenomik yapının zorlamalarından olmuştur.

Kesindir ki, ilkeleri saptayan ve gerek tüzüğe, gerek Anayasaya koyduran Gazi Mustafa Kemal'dir... Ve gerçektir ki, aslında CHP içinde ve dışında oluşan savaş, günün liderleri ile değil, tam tersine ilkelerle yani Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün kendisiyle süregelmektedir.

Buraya değin belirtilenlere bakılınca, soyut bir durum görünebilir. Ama, olaylarla, kopuşların bağlantısı incelendiği zaman, çok şey ortaya çıkacaktır...

Daha CHP kurulmadan önce başlamak gerek. İkinci Büyük Millet Meclisinde, birincisine göre, pek çok insan değişmiştir. Ve ikinci seçimler, gerçekten «Takrir-i Sükûn» yasalarına, «İstiklâl Mahkemeleri»ne gidecek bir yolun başlangıcı olmuştur. Neden?

Çünkü; Cumhuriyetcilik ilkesi uygulanmaya başlanmıştır da ondan... Kopuşmalar, karşı çıkışlar ve hatta işi silâha, isyana götüren davranışların temelinde, saltanat yerine ulusal iradenin konulması yatar.

1924'lerde ise, CHP kurulmuş ve hemen arkasından Lâiklik ilkesini uygulamaya koymuştur. Aynı yıl, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası kopuşuyla, karşılaşılmıştır. Ve Ulusal

Kurtuluş Savaşımızın Gazi Mustafa Kemal ile birlikte başlatıcıları, onun karşısına geçmişlerdir.

Bu iki çatışma, olaylardan iyi ders almasını bilen Gazi Mustafa Kemal'e yeni bir uygulama sürecinde, öncelikle davranmak gerektiğini öğretmiştir. Ve 1930 yılında, ilkelerinden Devletcilik'i uygulamaya başlarken, bir «muvazaa» olarak Serbest Fırka, denemesine yolaçmıştır. Ama, Devletcilik uygulamasıyla birlikte, kopuş öylesine hızlı ve egemen sınıfların muhalefeti öylesine sert olmuştur ki, muvazaa'dan vazgeçilip, hiç olmazsa siyasal düzeydeki çekişmeye son verilmiştir.

1946 yılında ise, CHP, Inkılâpcılık yani reformculuk ilkesini uygulama isteğini göstermiş, işe Toprak Yasası ile başlamak istemiştir. Yeni bir kopuş ve DP'nin kuruluşuyla sonuçlanmıştır bu istek. Ve CHP dört yıl sonra eski birikimin mirasını da iyi değerlendiren DP tarafından iktidardan indirilmiştir.

1961 Anayasasının geliştirdiği ortamda, yeni bir uygulama hazırlığı başlamıştır. İsmet Paşa'nın, genel Sekreter Ecevit'in ağzından, «Ortanın Solu» diye tanımlanan Halkcılık, ilkesinin uygulama hazırlığı kotarılmıştır. Ve CHP'den yeni bir kopuş ilkin GP sonra MGP olan kuruluşu doğurmuştur. Ama, olayların hızı, ilkenin uygulanması kararını pekiştirince, kopuş durmamıştır. CHP, halkcılık ilkesini uygulamada kararlı görülünce, GP'nin arkasından, CP doğmuş, onun da arkasından İP (İnönü Partisi) gelmiştir.

Yalnız, bu kopuşların tümü ve verilen kopma kavgaları, uygulanmak istenen ilkeleri içerde kalmayı başaranlarca, iyice sulandırmıştır. Lâikliğe karşı olanlar, din eğitiminin kesilmemesini sağlayarak, fakülte kurdurmuşlar. Cumhuriyetciliğe karşı olanlar, Ebedi Şef, Milli Şef ünvanlarını yaratmışlar. İnkılâpcılığa karşı olanlar, Toprak Yasasını uygulamadan rafa kaldırmışlardır.

Halkcılığa karşı olanların büyük bölümü, CHP'den kopmuştur. Ama, içerde kalanların bu ilkeyi nice yozlaştıracağı ve sürecin nice işleyeceği şimdilik belli değildir.

Yalnız, tarihsel gelişim içinde görünen ve belli olan, aslında kavganın ne o zamanki Başbakan İsmet Paşa, ne de şimdiki Başkan Ecevit ile olmadığını göstermektedir.

Kavga, doğrudan doğruya Atatürk ilkeleri, denilen ve kâğıt üzerinde kaldığında hiç bir sorun çıkarmayıp, uygulamaya girildiğinde kıyametlerin yıkılmasına neden olan simgelerden çıkmaktadır. Daha açık belirtmek gerekirse, en yakın arkadaşları tarafından bile doğrudan doğruya Atatürk'le var olan çatışmadan çıkmaktadır. Ve önümüzdeki günler, çatışmanın ne sonuçlar vereceğini gösterecektir.

29.10.1973 — YENİ ORTAM